

***РЕГІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД
2021 – 2027 РОКІВ***

Зміст

1. Методологічні аспекти розробки стратегії розвитку області	3
2. Опис основних тенденцій та проблем соціально-економічного розвитку Закарпатської області	6
2.1. Загальні відомості про Закарпатську область	6
2.2. Демографічний потенціал та трудові ресурси області	17
2.3. Інфраструктура області	21
2.4. Регіональна економіка	32
2.5. Структура бюджету області	43
2.6. Розвиток сільських територій та сільське господарство	47
2.7. Розвиток гірських територій	51
2.8. Екологічна ситуація в Закарпатській області	53
2.9. Громадянське суспільство та політична ситуація в регіоні	57
2.10. Основні тенденції та передумови економічного зростання	59
3. Основні чинники та сценарії розвитку області	62
3.1. Результати SWOT-аналізу	62
3.2. Порівняльні переваги, виклики і ризики, захищені аспекти розвитку області	71
3.3. SWOT-матриця та обґрунтування стратегічних напрямків розвитку	78
3.4. Сценарії розвитку регіональної економіки	103
3.5. Стратегічне бачення розвитку області	114
3.6. Застосування підходів смарт-спеціалізації до підготовки регіональної стратегії розвитку	118
4. Структура стратегічних та оперативних цілей і завдань проекту Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років	120
5. Інституційне, організаційне та фінансове забезпечення реалізації регіональної стратегії	
6. Аналіз відповідності положень регіональної Стратегії Державній стратегії регіонального розвитку України	
7. Впровадження і система моніторингу реалізації Стратегії	127
8. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ З ПРОГРАМНИМИ ТА СТРАТЕГІЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ	130

1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗРОБКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ

Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років (далі – Стратегія 2027) є документом, що визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку регіону, стратегічні та оперативні цілі, пріоритети розвитку регіону на відповідний період, основні завдання, етапи та механізми їх реалізації, систему моніторингу та оцінки результативності. Розробка проекту стратегії відбувалася у відповідності до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 11 листопада 2015 року № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» (із змінами) та Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, затвердженої наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства 31.03.2016 № 79 (у редакції наказу Мінрегіону України від 27 грудня 2018 року № 373).

На виконання методичних рекомендацій Закарпатською обласною радою було прийнято рішення № 1411 від 04.04.2019 про розробку проекту Стратегії 2027 та делеговано облдержадміністрації повноваження із її розробки. Розпорядженням голови облдержадміністрації департамент економічного розвитку і торгівлі визначено головним розробником проекту регіональної стратегії.

Крім того, з метою розробки проекту Стратегії 2027 розпорядженнями голови облдержадміністрації утворені експертні групи, зокрема:

- 26.02.2019 № 122 – керівний комітет з організації розроблення регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років та Плану заходів з її реалізації;
- 15.05.2019 № 269 – робоча група з розроблення проекту Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років та плану заходів з її реалізації (із змінами, внесеними розпорядженням голови облдержадміністрації 09.07.2019 № 369)

Склад керівного комітету та робочої групи додаються в Додатку 1.

Основні принципи розробки Стратегії 2027:

інноваційна спрямованість – визначення окремих напрямів та завдань регіональної стратегії з метою прийняття та впровадження нових технологічних рішень у певних видах економічної діяльності з урахуванням наявного інноваційного потенціалу регіону;

відкритість – забезпечення залучення заінтересованих представників, зокрема суб'єктів підприємництва, науково-дослідних установ, закладів вищої освіти та громадських об'єднань, до процесу розроблення та реалізації регіональної стратегії;

паритетність – створення рівних можливостей для висловлення позицій всіх сторін та забезпечення максимального врахування їх інтересів під час розроблення та реалізації регіональної стратегії;

координація – взаємозв'язок та узгодженість регіональної стратегії з довгостроковими стратегіями, планами і програмами розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях;

доповнюваність – забезпечення взаємозв'язку науки, освіти, виробництва, фінансових та людських ресурсів у розвитку інноваційної діяльності;

диверсифікація – можливість створення нових видів економічної діяльності у визначених галузях економіки;

вужька спеціалізація – обмеження переліку видів економічної діяльності, вибір яких обумовлений перспективними можливостями регіону та які провадитимуться на внутрішньому і зовнішньому ринках.

При розробці Стратегії 2027 бралася до уваги також вимога щодо формування хоча б однієї стратегічної цілі на основі смарт-спеціалізації. Разом з тим, робоча група прийняла рішення утворити спочатку фокус-групу, а потім і робочу підгрупу з розробки стратегічної цілі, яка враховуватиме найсприятливіші сфери для смарт-спеціалізації в регіоні.

Залучення наукових кіл відбувалося через постійні долучення представників наукових інституцій до збору та аналізу даних як на етапі проведення соціально-економічного аналізу, так і при розробці конкретних розділів у проекті стратегії. Крім того, науковцям запропоновано сформуванню стратегічне бачення розвитку області, обговорити галузеві SWOT-аналізи, запропонувати сценарії розвитку області. Вже працюючи з інструментами підтримки економіки регіону через смарт-спеціалізацію, на наукових пропозиціях та розробках розроблена пропозиція формування мережі індустріальних парків Закарпатської області.

Залучення ділових кіл до розробки проекту стратегії відбувалося на всіх етапах, одночасно найбільш активне залучення представників бізнесу та бізнес-асоціацій відбувалося на етапі визначення смарт-спеціалізації регіону та під час роботи фокус-групи і підгруп з економічної тематики. За результатами кількох засідань були сформовані за пропозиціями бізнесу дві стратегічні цілі, спрямовані на вдосконалення регіональної політики у сфері підтримки бізнесу, інновацій та регіональної економіки.

Залучення територій відбувалося через участь у діяльності фокус-груп представників органів місцевого самоврядування відділення Асоціації міст України тощо. Практично у кожному з районів відбувалися фахові широкі обговорення стратегічних напрямків розвитку області, а в двох із 13 – проект майбутньої стратегії. Важливо наголосити, що при формуванні Стратегії 2027 бралися до уваги реформи адміністративна (децентралізація), у сфері освіти та медицини.

Широке коло громадськості могло долучитися до розробки Стратегії 2027 через опитування на веб-сайті облдержадміністрації, мережі Фейсбук та безпосередньо під час збору аналітичних даних соціологами.

Загалом, Стратегія 2027 розроблена з урахуванням позиції всіх територій області, широкого кола громадськості, науковців, освітян, професійних об'єднань та експертних організацій. Важливо відзначити, зазначений документ пройшов відповідну процедуру стратегічної екологічної оцінки, передбачену рекомендаціями, затвердженими наказом Міністерства екології і природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 «Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування».

2. ОПИС ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальні відомості про Закарпатську область

Географічне розташування та природно ресурсний потенціал

Закарпатська область є однією з наймолодших областей України – вона утворена у січні 1946 року. Унікальне геополітичне розташування на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних, культурних шляхів сприяє розвитку і подальшому поглибленню всебічного міждержавного співробітництва, відводить важливу роль регіону в інтеграцію України в європейські структури.

Рис.1. Закарпатська область на карті

Область на північному сході, сході і південному сході межує з Львівською та Івано-Франківською областями. На північному заході, заході і півдні кордони області співпадають з державним кордоном України загальною протяжністю 467,3 км, у тому числі з Угорщиною – 130,0 км, Румунією – 205,4 км, Словаччиною – 98,5 км і Польщею – 33,4 км. В області діє 19 пунктів переходу кордону сусідніх держав.

Закарпаття розташоване на крайньому південному заході України, є географічним центром Європи. Має різноманітний рельєф та кліматичні умови. Закарпаття – єдина область України, яка розташована за головними Карпатськими хребтами. Це підсилює її транспортну віддаленість від решти території країни, зв'язок з якою можливий лише через перевали. Найбільше значення серед них мають Ужоцький (абсолютна висота 889 м), Верецький або Ворітський (839 м), Воловецький або Бескидський (1014 м), Торунський (930 м) разом з Вишківським (941 м) та Яблуницький, або Татарський (931 м).

Закарпатська область знаходиться в межах двох великих фізико-географічних одиниць – Карпатської гірської (4/5 території) та Закарпатської низовинної. Якщо природні умови останньої (рельєф, клімат, ґрунтово-рослинний покрив тощо) майже всюди сприятливі для господарського освоєння людиною, то в Карпатах найкращі умови для цього мають міжгірні улоговини, долини рік, пологі схили і частково низькогір'я.

Найвища точка України – гора Говерла (2061 м) – знаходиться на території Закарпатської області.

Відстані до столиці України, до обласних центрів регіонів-сусідів та найближчих європейських столиць від обласного центру (м.Ужгород):

- до м.Київ – 788 км; до м.Львів – 265 км;
- до м.Івано-Франківськ – 295 км; до м.Чернівці – 435 км;
- до м.Кошице (Словаччина) – 97 км; до м.Ніредьгаза (Угорщина) – 95 км;
- до м. Сату Марє (Румунія) – 150 км; до м.Жешув (Польща) – 315 км.

Площа Закарпаття становить 12,8 тис. км² (2,1 % території України), його населення – 1258,1 тис осіб, що становить менше 3 % (на 1 січня 2019 року) від

населення країни.

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року понад 100 національностей проживає на території регіону. Більшість населення – українці (понад 80%).

Розташування території області переважно в гірській місцевості (близько 75% площі) зумовлює наявність специфічних корисних копалин, особливого клімату, спеціалізації сільського господарства тощо. З точки зору ефективності варто наголосити на тому, що сприятливі умови для ведення господарства є на низинній території, а також у міжгірних улоговинах, долинах рік, пологих схилах та частково низькогір'ях Карпат.

Українські Карпати входять в Карпатську гірську систему, яка поєднує одразу шість країн Європи. Гори чітко простягаються із північного заходу на південний схід і в тому ж напрямку збільшується їх висота та крутість схилів.

Переваги географічного розташування регіону (прикордонного, транспортного) поряд із природними особливостями та трудовим потенціалом слід використовувати для ведення діалогу про реалізацію інвестиційних проектів на території області, реалізацію транскордонних інфраструктурних проектів для підвищення його економічного потенціалу та добробуту населення.

Адміністративне районування Закарпатської області

За адміністративно-територіальним поділом область включає 13 районів, 11 міст (у тому числі 5 обласного значення), 19 селищ міського типу, 578 сільських населених пунктів. Одночасно в умовах реформи децентралізації наразі в області заплановано створити 60 об'єднаних територіальних громад, які будуть об'єднані в 3 або 4 райони (вивчення питання децентралізації в умовах проходження добровільності об'єднань чітко невизначено). 214 населених пунктів області мають статус гірських.

Середня щільність населення регіону складає 98,7 осіб на км², найбільша ж щільність традиційно у містах Ужгород – 3607,5 осіб на км², Мукачево – 3146,2 осіб на км², Чоп – 1443,4 осіб на км². Враховуючи географічні та природні особливості Великоберезнянський район має найменшу щільність населення – всього 32,6 особи на км², Воловецький – 44,4 особи на км², Міжгірський – 40,0 осіб на км².

За даними Держстату, станом на 1 січня 2019 року 466,1 тис. населення (37,0 %) становили жителі міст, 790,7 тис. – сільське населення (63,0 %).

Така структура населення регіону яскраво відображає як структуру регіональної економіки, так і впливає на її соціально-економічний розвиток, розподіл державних субвенцій на підтримку територій тощо.

Кліматичні умови

Клімат Закарпаття є помірно континентальним з достатнім та надлишковим зволоженням, нестійкою весною, не дуже спекотним літом, теплою осінню і м'якою зимою. Клімат Закарпаття в Українських Карпатах є найсприятливіший за кількістю комфортних днів для активного відпочинку. Тут переважає морське повітря помірних широт, яке південно-західними вітрами переноситься з Атлантики та Середземного моря. Це повітря зумовлює в зимовий період досить високі температури і відносно вологість повітря.

Кліматичні умови на території області дуже різняться і залежать від висоти над рівнем моря та від орієнтування та експозиції гірських схилів. Загалом вирізняють три кліматичні райони: низовинний, передгірний, гірський.

Рівнинна територія області характеризується теплішою середньою температурою: середня температура липня $+20^{\circ}\text{C}$, а січня – -4°C . Абсолютний максимум температур у м. Берегово. Закарпаття є досить зволеним регіоном, найбільше опадів випадає на сході та північному сході (близько 1400 мм опадів), найменше – у районі міст Чоп і Берегово. Понад 60 % опадів випадає влітку.

Сніговий покрив у горах встановлюється в листопаді, тривалість такого покриву – до 110 днів в горах і 50 днів – на рівнинній території.

На рівнині найчастіше дують південно-західні вітри, в горах – гірсько-долинні, взимку по річкових долинах – північні.

На території області чітко розмежовуються чотири пори року: зима – коротка, м'яка, тепліша ніж в інших регіонах, сильні морози бувають рідко, сніговий покрив нестійкий; весна починається на початку березня на рівнинній території, через часті циклони характеризується погодними змінами, починається в кінці лютого, у квітні-травні температура може підніматися до $+35^{\circ}\text{C}$, проте майже постійно бувають весняні приморозки, в горах в цілому прохолодніше; літо починається в травні, його початок здебільшого вологий через переважання помірних широт, в горах температура приблизно на $10 - 12^{\circ}\text{C}$; осінь триває 80 – 90 днів, в кінці жовтня починаються приморозки, при надходженні теплих морських мас із Середземномор'я – настає тепла погода з дощами.

На гірських територіях існує суттєва відмінність у кліматі, що пов'язано із висотою над рівнем моря, формами рельєфу тощо. В цілому ж на кожні 100 м температура в повітрі зменшується на $0,4-0,7^{\circ}\text{C}$. Внаслідок цих особливостей тут можна вирощувати виключно невибагливі с/г культури. В гірських долинах виникають умови для вирощування окремих видів овочів та зернових.

З точки зору кліматичних особливостей на території області спостерігаються сприятливі умови для розвитку сільського господарства, втім найкращі ці умови – в низовині. Також важливий акцент на кліматичних особливостях можна ставити при формуванні програм зимового та літнього відпочинку людей.

Природні мінеральні ресурси

Найвищий показник природно-ресурсного потенціалу (ПРП) в області мають Рахівський та Тячівський райони. Він формується за рахунок наявності в цих районах значних мінеральних ресурсів. Найнижчі показники ПРП у Воловецькому та Перечинському.

На території області налічується 284 родовища із 26 видами різноманітних корисних копалин. З них: 12 родовищ газів, 4 – вугілля бурого, 3 – ртуті, 4 – кольорових (свинець, цинк), 4 – дорогоцінних металів, (золото, срібло,) 4 – гірничорудні (каолін, глина бентонітова), 4 – гірничохімічної сировини, (сіль, барит сировина мінеральних фарб та для вапнування кислих ґрунтів), 179 – будівельних матеріалів, у тому числі 81 – сировини цегельно-черепичної, 50 – каменю будівельного, 22 – каменю облицювального, 5 – каменю пиляного, 8 – піску, 3 – глини тугоплавкої, 3 – перліту, 1 – сировини скляної, 2 – суміші гравійно-піщаної, 1 –

сировини керамзитової.

Балансові та умовно балансові запаси з невизначеним промисловим значенням вільного газу родовищ, що розвідуються, складають близько 4,661 млрд. куб. м. До промислової розробки залучено 2 родовища – Солотвинське та Русько-Комарівське, на інших – проводиться розвідка.

Запаси бурого вугілля зосереджені на 4 родовищах і складають 39,1 млн. т. (0,4 % від загальних запасів в Україні). До експлуатації залучене 1 родовище – Ільницьке.

Руди золота представлені двома родовищами – Мужіївським та Сауляк. Руди кольорових металів представлені трьома родовищами – Гавришук, Квасівське та Берегівське.

В результаті розробки ділянки надр Мужіївського золото-поліметалічного родовища здійснювався негативний вплив на навколишнє природне середовище шляхом забруднення ґрунту, поверхневих та підземних вод. На території родовища знаходяться відвали рудовмістних порід площею близько 5,75 га та об'ємом до 120 тис. м³. На прилеглих до підприємства територіях за даними моніторингу зафіксовано перевищення вмісту свинцю та міді в пробах ґрунту, у воді підвищений вміст кадмію.

Серед родовищ гірничо-хімічного напрямку в області присутні сіль кухонна, сировина для вапнування кислих ґрунтів, барит та сировина для мінеральних фарб. Розробляється Біганське родовище баритів, балансові запаси якого складають 2,9 млн.т. за промисловими категоріями А+В+С1 і С2. Область налічує 5 родовищ мінеральних фарб із запасами 6209,2 тис. т., які не розробляються.

Закарпатська область одна із найбільш багатих на цеоліти, які представлені 3 родовищами: Сокирницьким, Саригич, та Зеленокам'яним. Запаси цеолітів складають 128,64 млн.т за кат. А+В+С1 і 154,9 млн.т за кат. С2. Розробляється Сокирницьке родовище, де кількість цеолітів складає 125,6 млн. т., із яких 39,5 млн.т. становлять цеоліти високої якості.

Такі види корисних копалин як перліт, цеоліт, мармур видобуваються виключно на території Закарпаття, видобуток яких становить 100 % від загального в Україні.

Закарпатська область володіє добре розвинутою сировинною базою будівельних матеріалів, на території якої налічується 179 родовищ корисних копалин для будівництва. На даний час ліцензовані 63 родовища.

Розвіданих родовищ каменю облицювального в області налічується 22, із яких наявні ліцензії у 7, каменю будівельного налічується 50 родовищ, з яких наявні ліцензії у 28.

Закарпатська область налічує 81 родовище сировини цегельно-черепичної з запасами 81,4 млн.м³ за промисловими категоріями А+В+С1, з яких ліцензовані 7 родовищ.

Підземні прісні води для господарсько-питного і виробничо-технічного водопостачання розвідані на 24 ділянках. Ліцензовано 11 ділянок, балансові запаси прісної води складають 344,99 тис. м³/добу. Мінеральні підземні води розвідані на 38 ділянках, ліцензовані – 36. Сумарна кількість запасів становить 4215,0 м³/добу.

Термальні води представлені єдиним на Україні «Берегівським» родовищем, балансові запаси якого становлять 0,871 тис. м³/добу.

Земельні ресурси

Землі сільськогосподарського призначення є основним ресурсом для сільськогосподарського виробництва. Станом на 1 січня 2016 року в області обліковується 387,7 тис. гектарів сільськогосподарських угідь, у тому числі 192,5 тис. гектарів ріллі. Сьогодні у власності і користуванні особистих селянських господарств перебуває 88,7 % сільгоспугідь та 84,4 % ріллі. У користуванні сільгосппідприємств знаходиться 43,6 тис. га або 11,2 % сільськогосподарських угідь, у тому числі 30,0 тис. га ріллі або 15,6 % від загальної площі ріллі.

Найбільшу валову частку в структурі земельного фонду області займають ліси та інші лісовкриті площі – 56,7 %, сільськогосподарські угіддя – 35,3 %, забудовані землі – 4,0 % та інші.

Значні обсяги рослинницької продукції в області вирощуються в складних кліматичних умовах передгірської зони із складним рельєфом та невеликих за розмірами полях і є ризиковими та піддаються негативному впливу зовнішніх факторів, зокрема погодних умов (практично щорічні весняні заморозки, підтоплення, градобої, тощо).

Рис.2. Структура земельного фонду Закарпатської області (станом на 01.01.2016)

Рибні ресурси та рибне господарство. На сьогодні рибництво як галузь рибного господарства в Закарпатській області розвивається у двох напрямках – холодноводне вирощування райдужної форелі і тепловодне вирощування коропа українського лускатого, дзеркального, рамчастого; товстолоба білого, строкатого та їх гібридів; білого амура; судака; щуки; сома. З природоохоронною метою дещо освоєна методика вирощування червонокнижних видів аборигенної іхтіофауни – харіуса європейського та лосося дунайського.

Надра. За даними екологічного паспорту Закарпатської області станом на 2018 рік видано 103 спеціальні дозволи на користування надрами (мінеральна вода, вода питна, будівельні корисні копалини, води термальні, золото тощо).

Водні ресурси

Усі річки Закарпатської області беруть свій початок у високогірній частині Карпат і належать до басейну однієї із найбільших приток Дунаю – ріки Тиса, яка є основною водною артерією області. Площа басейну річки – 157 186 км². Довжина

р.Тиса складає 966 км. Основна частина стоку р. Тиса формується на території чотирьох держав: Румунії – 51 %, України – 25,6 %, Угорщини – 10 % та Словаччини – 13,4 %.

В суббасейні р. Тиса протікає 9426 річок, їх сумарна довжина складає 16147 км, густина – 1,7 км/км². Здебільшого це малі річки, середня довжина яких становить близько 2 км, а площі водозбору – 1,2 км². Лише 155 річок мають довжину понад 10 км. З них всього 4 річки з довжиною понад 100 км: Тиса, Латориця, Уж, Боржава. Загальні водні ресурси басейну Тиси в межах України складають 13,3 км³ в середній за водністю рік, при цьому 7,92 км³ є місцевим стоком.

Українська частина суббасейну р. Тиса відноситься як до Верхньої Тиси (від витoku р. Чорна Тиса до с. Бадалово, що 7 км нижче за течією гирла р.Боржава), так і Середньої Тиси (суббасейни річок Латориці, Ужа та самої Тиси від с. Соловка до с. Соломоново). Від свого витoku до остаточного виходу на територію Угорщини р.Тиса протікає або тільки територією України або утворює державний кордон з сусідніми країнами. Загальна довжина р. Тиса в межах України складає 265 км.

В області нараховується 9 водосховищ та 645 ставків. Загальний об'єм всіх штучних водосховищ 63,18 млн. м³, площа водного дзеркала становить 2,88 тис. га. Вісім водосховищ мають комплексне призначення – сезонне регулювання та риборозведення. З них 4 водосховища меліоративної осушної системи «Чорний Мочар» для акумулювання паводкового стоку (9,5 млн. м³) і весняної повені (18,6 млн. м³) та риборозведення. Найбільше водосховище Теремля-Рікської ГЕС по своєму призначенню енергетичне, добового регулювання, значного впливу на трансформацію рівнів паводків не здійснює.

На території Закарпатті також є солоні озера. Знаходяться вони у Тячівському районі (села Теремля, Нересниця та стм Солотвино). Найвідоміше із них – озеро Кунігунда.

За якістю та кількістю *мінеральних вод* Закарпаття займає перше місце в Україні. В області наявні майже всі аналоги найвідоміших у світі мінеральних вод: гідрокарбонатні натрієві, гідрокарбонатні сульфатні, кальцієво-магнієві, сульфідні, миш'яковисті, кремнієві. Всього на території області 62 родовища, 30 типів та 400 видів вод.

Прогнозні *ресурси питних підземних вод* в області становлять 1,1093 млн. м³/добу. В цілому цих ресурсів достатньо для задоволення потреб населення в питній воді, але вони розповсюджені дуже нерівномірно.

В рівнинній частині області ресурси підземних вод значно перевищують обсяги їх можливого використання. В гірській частині Закарпаття, особливо на територіях з водонепроникними флішовими породами, ресурси питних підземних вод незначні, до 50-100 м³/добу. У зв'язку з цим перспективним для централізованого забезпечення населення якісною водою є гірські потічки на заліснених ділянках за межами населених пунктів.

Балансова вартість меліоративних фондів області становить 1305,6 млн. грн., у тому числі на балансі водогосподарських організацій 1024 млн. гривень.

Нагальною проблемою залишається необхідність відновлення фінансування заходів протипаводкового захисту в басейні р. Тиса, у тому числі берегоукріплення найбільш загрозливих ділянок в гірській місцевості Тячівського району, та потреба

вжити всі можливі заходи щодо виділення відповідних коштів з державного бюджету.

Лісові ресурси

Раціональне використання лісових ресурсів є одним із основних завдань Регіональної стратегії розвитку. Закарпатська область – найбільш лісиста область в Україні, запаси деревини, якої оцінюються майже у 211,3 млн. м³.

Спостерігається позитивна динаміка основних показників фінансово-господарської діяльності лісового та мисливського господарства за 2014 – 2018 роки. Державними підприємствами за цей період проведено лісовідновлення на площі 16227,4 га, або 106,4 % від запланованих, у тому числі 10150,5 га шляхом природного поновлення (104,9 % від плану) та 6076,3 га створення лісових культур (108,9 % від плану). Щороку, під час весняних лісокультурних робіт, проходить акція «Майбутнє лісу в твоїх руках», до проведення якої долучається громадськість краю.

Окрім заходів з лісовідновлення проведено догляди за лісовими культурами на площі 23493,4 га (106,8 % до річного плану) та доповнення лісових культур на площі 2239,9 га (121,1 % до річного плану). Вирощено близько 41,6 млн. шт. стандартного садивного матеріалу.

Для забезпечення необхідною кількістю садивного матеріалу в області функціонують 142 постійних та тимчасових розсадників загальною площею 62 га. Асортимент лісових розсадників нараховує близько 20 видів шпилькових та 34 види листяних деревних порід, крім цього вирощується 21 вид чагарникових порід. Однак, попри великий асортимент, основна увага приділяється вирощуванню основних лісоутворюючих порід – ялини європейської, бука лісового, клена-явора та клена гостролистого, дуба звичайного та скельного, ясеня звичайного, ялиці білої, дуба червоного, які складають близько 96 % від загальної кількості.

Для вирощування більш якісного посадматеріалу та збільшення заготівлі насіння як основних лісоутворюючих порід так і цінних порід-інтродуцентів на підприємствах області функціонує постійна лісонасінева база, яка нараховує понад 2800 га постійних лісонасіневих ділянок, плюсових насаджень, генетичних резерватів, селекційних плантацій і близько 350 плюсових дерев. Це дає змогу вирощувати посадматеріал з цінними спадковими властивостями, що в майбутньому позитивно вплине на продуктивність та стійкість деревостанів.

За аналізуючий період зберігається тенденція до зниження заготівлі лісопродукції. Так, в динаміці 2015 – 2018 років заготівля лісопродукції зменшилася на 232,5 тис.м. або 16 % Але, слід відмітити, що в 2014 році вітровалами та вітроломами на території держлісфонду Закарпатської області пошкоджено близько 440 тис. м³ деревини, які потребували термінової розробки.

Табл.1. Показники заготовлення деревини на території Закарпатської області

Показники	Одиниці виміру	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
<i>Заготовлено деревини, всього:</i>	тис.м3	1289,5	1402,6	1373,4	1204,1	1170,5
<i>в т.ч. головного користування</i>	тис.м3	441,0	419,6	455,4	476,5	404,7

В т.ч. рубки формування оздоровлення лісів	та тис.м3	848,5	983,0	918,0	727,6	766,1
--	-----------	-------	-------	-------	-------	-------

Рекреаційні зони Закарпаття

Закарпатська область має цілий ряд територій, рекреаційний статус яких наразі не визначений відповідною процедурою оголошення такого статусу. Зокрема наявність природних ресурсів робить їх цікавими як з точки зору потенційних інвестицій, так і з точки зору захисту таких ресурсів від надмірного антропогенного впливу з метою запобігання або зменшення динаміки їх використання і уможливлення в подальшому відновлення таких ресурсів.

Схема планування території Закарпатської області передбачає розвиток оздоровчої галузі на території Тячівського району – смт Солотвино. Однак цей населений пункт через ситуацію зі станом Солотвинського солерудника наразі не може розглядатися як курорт, позаяк там необхідні заходи з усунення наслідків провалля, яке утворилося внаслідок інтенсивного видобутку солі шахтним методом. Одночасно в області розглядають можливість відновлення економічної активності на території колишньої алергологічної лікарні національного значення шляхом залучення інвестицій у цю проблемну територію.

Потребують також свого визначення зі статусом території ур. Драгобрат (Рахівський район), Синяк (Мукачівський район), Косино (Берегівський район), Берегово, Свидовець (Тячівський і Рахівський район), Боржава (Свалявський, Міжгірський, Воловецький райони) тощо.

Зважаючи на існування процедури з оголошення території курортною відповідно обласного та державного значення, органам місцевого самоврядування слід визначитися із таким статусом та провести відповідні дослідження, необхідні для підготовки відповідних клопотань про оголошення території курортними.

В області опрацьовується також питання формування мережі туристичних шляхів Закарпатської області, а також обґрунтування на таких шляхах джерел мінеральних вод.

Свій потенціал мають регіони термальних вод, які наразі використовуються для організації відпочинку людей. На карті зображено розміщення термальних зон.

Рис. 3. Термальні зони Закарпаття

Разом із питанням логістики вирішення проблем цих територій та використання потенціалу термальних джерел також дозволить підняти туристичну привабливість регіону.

Структура регіональної економіки

Економіка Закарпатської області представлена всіма сферами економічної діяльності. Частка валового продукту у загальнодержавному показнику валового виробництва у 2017 році становить 43,0 млрд. грн. і коливається в межах 1,4 – 1,5 % всього виробництва України протягом останніх кількох років.

Галузями виробничої спеціалізації області є харчова промисловість (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: виробництво вина, коньяку, плодоконсервної продукції, безалкогольних напоїв та мінеральної води); легка (текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів: швейні і трикотажні вироби, білизна, взуття, головні убори); лісова і деревообробна промисловість (виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність: виробництво пиломатеріалів, шпону, паркету, листів з фанери клеєної, деревини з ялини та інших хвойних та листових порід, вікон, дверей, гранул та брикетів, коробок та ящиків з паперу або картону); хімічна (продукти переробки деревини); промисловість будматеріалів (виробництво щебню, облицювальних матеріалів) та машинобудування.

Кормові	Інші	Зернові та бобові	Технічні	Картопля і овочі	Плодово-ягідні у т.ч. виноград
1,5 %	1,3 %	21,0 %	4,0 %	52,2 %	20,0 %

Табл.2. Структура валової продукції сільського господарства: рослинництво у 2018 р.

Внутрішня торгівля є одним із ключових секторів економіки. Її частка у валовій доданій вартості області становить близько 12 відсотків. Торговельна діяльність є дуже поширеним видом діяльності, який обирають понад 80 % суб'єктів підприємницької діяльності області.

У структурі валової доданої вартості належну частку має також і сфера обслуговування, проте відсутність окремих об'єктивних статистичних даних, зокрема у сфері туризму, не дозволяє виявити їх частку, а отже об'єктивно оцінювати вплив на зміни на ринку.

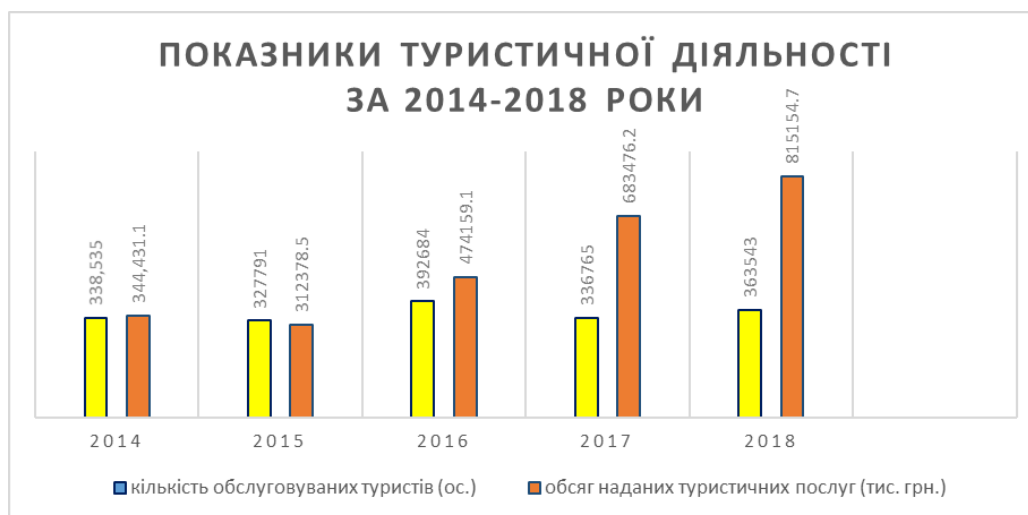

Рис.4. Показники туристичної діяльності, за даними опитування суб'єктів туристичної діяльності

Разом із тим, у регіоні наявна статистична інформація, яка збирається шляхом щомісячного опитування суб'єктів підприємницької діяльності щодо кількості туристів та середній чек, який залишає турист під час відпочинку на території Закарпатської області. У матеріалах проведеного у 2016 році дослідження в рамках Програми розвитку туризму і курортів у Закарпатській області наявна інформація також дає можливість врахувати навантаження на заклади розміщення, необхідність вдосконалення транспортної логістики тощо.

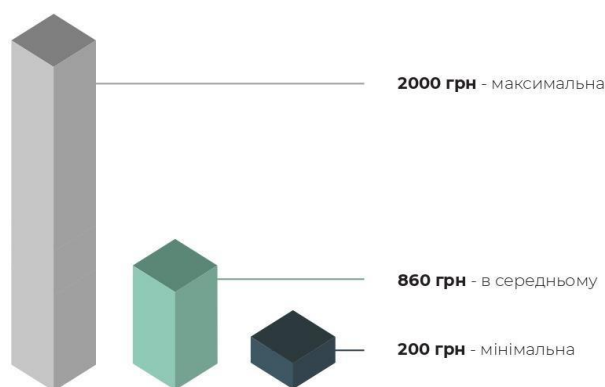

Рис.5. Середній чек туриста, дослідження департаменту економічного розвитку і торгівлі, 2016 рік

Ця інформація дає уявлення про те, що здебільшого на території області перебуває внутрішній турист, який за структурою середнього чека є «бюджетним». Цифри, визначені в дослідженні, дозволяють також впливати на формування цінової політики у сфері діяльності закладів тимчасового розміщення, громадського харчування, відвідування закладів культури тощо.

Рейтинг «Регіональний Doing Business»

Офіс ефективного регулювання (Мінекономрозвитку) спільно зі Спільною

українських підприємств у 2017 році перевірили легкість ведення бізнесу і на основі цього аналізу склали рейтинг «Регіональний Doing Business». Основою даного дослідження стала адаптована методологія Світового банку. Для першого дослідження було взято п'ять напрямків взаємодії підприємців з місцевими органами влади, а саме:

- сплата місцевих податків; створення підприємства;
- одержання дозволів на будівництво;
- оформлення земельної ділянки під об'єктом нерухомості;
- приєднання до електромережі.

Основними критеріями оцінювання стали «гроші» та «час», що витрачаються на проходження офіційних процедур, а також кількість «візитів» до органів державної/місцевої влади.

Табл.3. Регіональний Doing Business 2017

№з/п	Регіон	Податки	Підприємства	Будівництво	Земля	Електромережі	Сума балів
1	Сумська область	11	19	43	18	16	107
2	Львівська область	10	15	41	21	16	103
3-4	Івано-Франківська область	10	15	43	17	16	101
3-4	Кіровоградська область	7	16	45	16	17	101
5	Тернопільська область	7	14	40	21	18	100
6-8	Закарпатська область	9	12	41	18	17	97
6-8	Полтавська область	8	11	40	20	18	97
6-8	Київ	10	15	38	17	17	97
9	Вінницька область	6	13	41	20	16	96
10	Одеська область	10	14	43	11	17	95
11	Волинська область	10	14	37	15	18	94
12	Чернівецька область	7	12	47	12	14	92
13	Хмельницька область	9	17	34	13	17	90
14-16	Донецька область	6	10	43	14	16	89
14-16	Житомирська область	9	12	35	16	17	89
14-16	Черкаська область	10	15	36	12	16	89

17	Харківська область	8	13	40	11	16	88
18-19	Дніпропетровська область	7	13	39	13	15	87
18-19	Київська область	6	16	43	12	10	87
20	Миколаївська область	8	14	32	15	17	86
21	Рівненська область	7	14	33	14	16	84
22	Запорізька область	9	16	30	14	14	83
23	Чернігівська область	6	15	27	15	18	81
24	Херсонська область	6	14	29	12	18	79
25	Луганська область	9	8	28	14	16	75

Стабільний розвиток великого, середнього та малого бізнесу в області є запорукою становлення конкурентоспроможної економіки, що в свою чергу сприяє вирішенню широкого кола проблем соціального та гуманітарного спрямування.

2.2. Демографічний потенціал та трудові ресурси області

За останні 5 років чисельність населення області зменшилась на 2,8 тис. осіб і за попередніми даними на 1 січня 2019 року становила 1256,8 тис. осіб.

Упродовж 2018 року спостерігалось загальне скорочення населення у кількості 1353 особи. Зменшення чисельності населення області відбулося за рахунок природного скорочення на 1437 осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст на 84 особи.

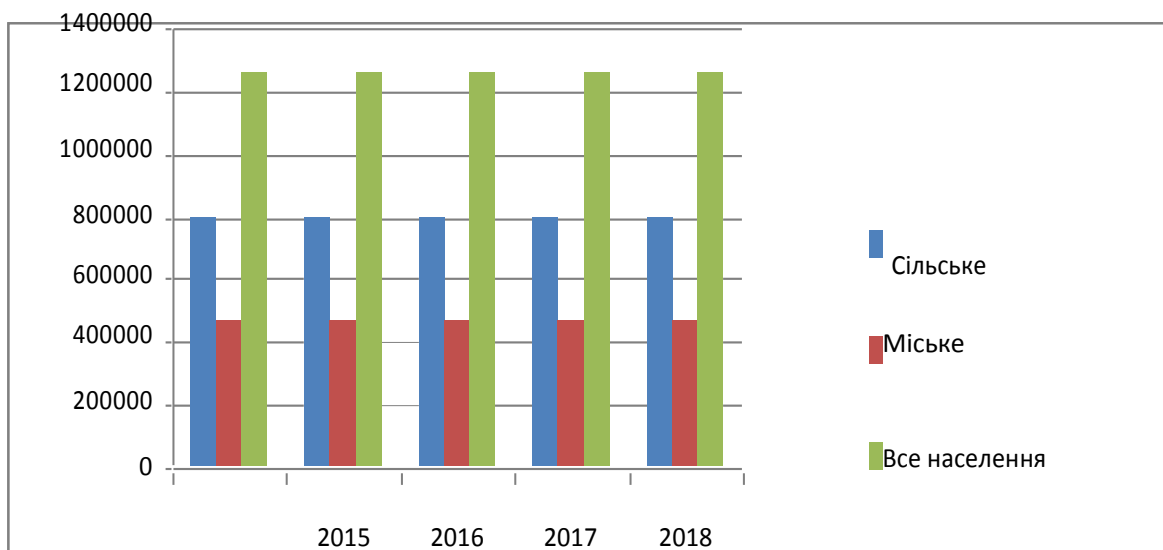

Рис. 6. Населення області в динаміці, осіб

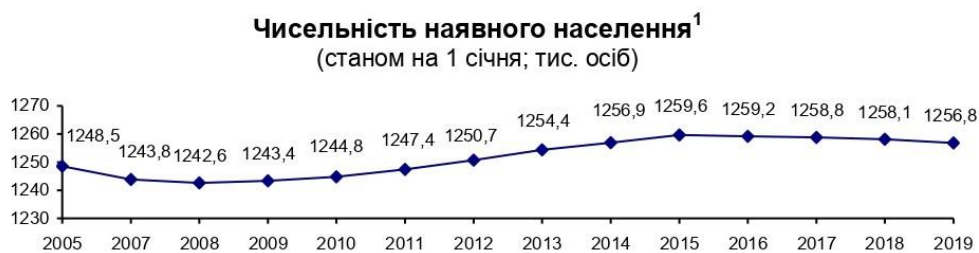
Упродовж останніх двох років спостерігається природне скорочення населення

області. У 2018 році воно мало місце в усіх районах, крім Іршавського, Рахівського та Тячівського.

Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту (скорочення) населення на 1000 осіб за останні 5 років наведені у таблиці.

Табл. 4. Природний приріст населення, Закарпатська область

	2014	2015	2016	2017	2018 ¹
Народжуваність	14,6	13,3	12,7	11,6	11,0
Смертність	11,8	12,3	12,2	12,0	12,2
Природний приріст (+/-)	2,8	1,0	0,5	- 0,4	-1,2

¹ Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання. Дані на 1 січня 2019р. попередні.

Рис.7. Чисельність наявного населення Закарпатської області в динаміці, тис осіб

За наявними адміністративними даними щодо зміни реєстрації місця проживання у 2018 р. в область прибуло 8317 осіб, вибуло 8233 особи.

За районами населення розподілено нерівномірно та змінюється в сторону збільшення від гірської частини до низовинної.

Табл.5. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 квітня 2019 року та середня чисельність у січні–березні 2019 року¹

Назва адміністративної одиниці	Наявне населення		Постійне населення	
	на 1 квітня 2019 року	середня чисельність у січні–березні 2019 року	на 1 квітня 2019 року	середня чисельність у січні–березні 2019 року
Закарпатська область	1255635	1256218	1252802	1253385
м.Ужгород	115019	114959	113459	113398
м.Берегово (міськрада)	24000	24017	23356	23373
м.Мукачево	85834	85857	85180	85203
м.Хуст (міськрада)	31631	31664	31186	31219
м.Чоп	8887	8892	8846	8851
Берегівський	50391	50451	50535	50595
Великобerezнянський	26194	26226	26402	26434

Виноградівський	120956	121002	121043	121093
Воловецький	23859	23897	24016	24054
Іршавський	100397	100452	100518	100573
Міжгірський	47487	47520	47342	47375
Мукачівський	99915	99986	99837	99907
Перечинський	31798	31827	32069	32098
Рахівський	92674	92717	92913	92955
Свалявський	54396	54408	53797	53808
Тячівський	175179	175252	174825	174898
Ужгородський	71609	71622	71628	71641
Хустський	95409	95469	95850	95910

Нацменшини. В області дружньо проживають представники понад 100 національностей та народностей, які цінують і розвивають самобутність культур, релігій, традицій, звичаїв та обрядів. Населення має широкий доступ до державних, приватних, комерційних, партійних, зарубіжних джерел масової інформації. Зовнішньоекономічні зв'язки, демократизація суспільства сприяють поглибленню його інтеграції до міжнародної спільноти.

Релегії і общини. Згідно офіційних статистичних даних, в області зареєстровано 1511 релігійних організацій.

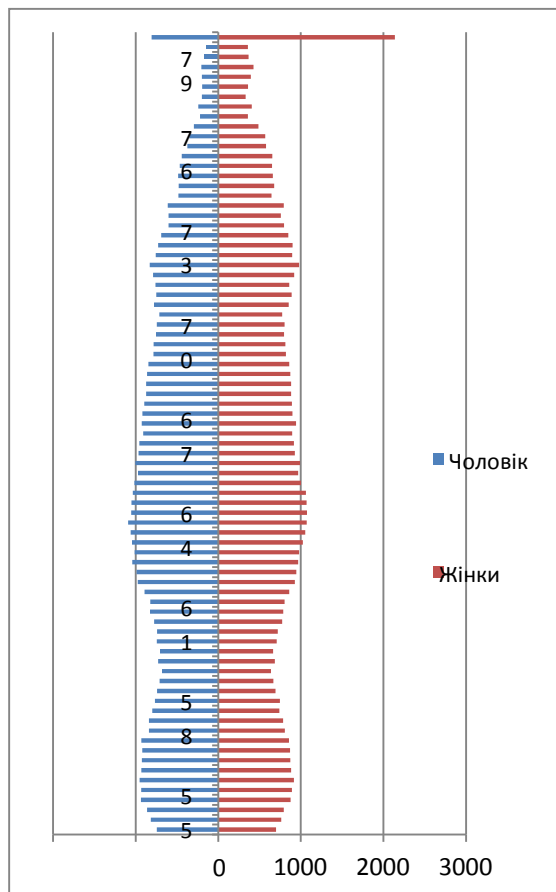

Рис. 8. Розподіл населення області за статтю та віком станом на 01.01.2018р., осіб

Зайнятість населення

Ситуація на ринку праці області в останній період характеризується скороченням обсягів зареєстрованого безробіття та зростанням попиту на робочу силу. Свідченням цього є збільшення кількості підприємств, установ та організацій, які мають потребу в працівниках та подають інформацію в службу зайнятості про наявність вільних робочих місць. Така ситуація посилюється також і через те, що збільшується міграція населення за кордон у пошуках робочих місць.

Вибіркові обстеження населення (домогосподарств) із питань економічної активності показали, що за період з 2014 року чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років у Закарпатській області в середньому за рік зменшувалась, а у 2018 році зросла на 6,1 тис. осіб порівняно з 2017 роком. Відповідні тенденції були притаманні і для рівня зайнятості населення, який знижувався, а у 2018 році зріс на 0,7 в.п. порівняно з попереднім роком, що видно з графіка.

Динаміка безробіття попередніх років (за методологією Міжнародної організації праці) мала стійку тенденцію до зростання. Рівень безробіття зростав від 9,2 % у 2014 році та 10,5 % відповідно у 2017 році. У 2018 році намітилась тенденція до зниження на 0,5 в. п. до рівня 2016 року (10 %).

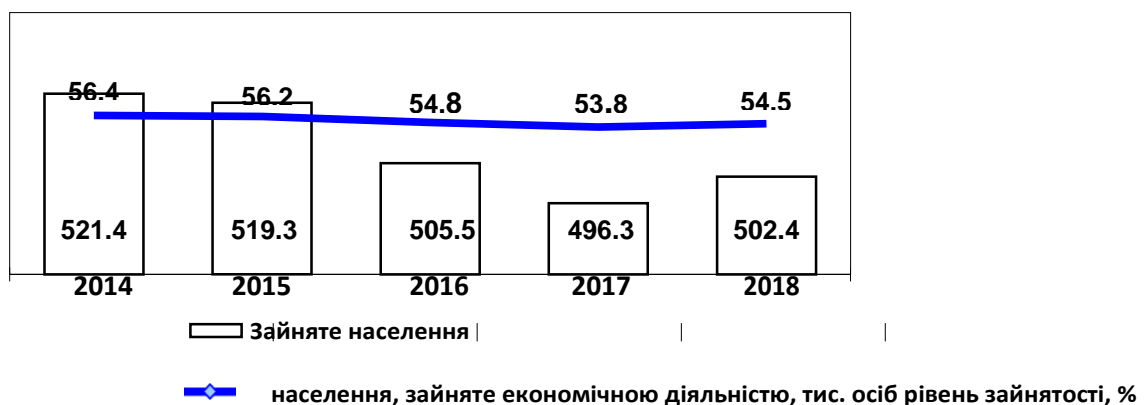

Рис. 9. Зайнятість населення та рівень зайнятості

Спостерігається територіальна диспропорція щодо попиту та пропозиції на зареєстрованому ринку робочої сили. Так, якщо станом на кінець грудня 2018 року в Ужгородському міському центрі зайнятості, Берегівській, Виноградівській, Свалявській, Ужгородській, Хустській районних та міськрайонних філіях обласного центру зайнятості на 1 вільне робоче місце претендувало 1–2 безробітних, то у Міжгірській та Великоберезнянській районних філіях на одну вакансію претендували 37 і 21 безробітних особи відповідно.

Доходи населення

Впродовж 2014-2018 років спостерігалось постійне зростання середньомісячної

заробітної плати, яка становила: 2014 рік – 2744 грн.; 2015 рік – 3381 грн.; 2016 рік – 4298 грн.; 2017 рік – 6355 грн.; 2018 рік – 8079 грн. Порівняно з листопадом 2018 року розмір середньої номінальної заробітної плати збільшився на 18,5 %, а за останні 12 місяців (відносно грудня 2017р.) – на 22,4 %

Табл. 6. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності (у розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2538	3475	5343	7185	9424
Промисловість	2879	4037	5455	7596	9863
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3178	3659	4613	6243	8450
Переробна промисловість	2805	4092	5532	7791	10045
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3780	4393	6129	7590	10564
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2103	2618	3359	4628	6144
Будівництво	1343	2378	4470	6566	5328
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2355	3305	3539	5269	6729
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	3326	4018	5041	6768	8554
Тимчасове розміщування й організація харчування	1562	1948	2552	3423	4214
Інформація та телекомунікації	2842	3475	4742	6420	8056
Фінансова та страхова діяльність	3973	4552	5658	7874	10153
Операції з нерухомим майном	1921	2337	2971	4874	6037
Професійна, наукова та технічна діяльність	2783	3161	3438	5264	6734
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1805	2065	2982	4889	5170
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3129	3575	5248	9112	12068

Освіта	2695	3075	3657	5709	7259
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2353	2648	3165	4680	5502
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2661	2937	3387	5061	5770
Надання інших видів послуг	2229	1872	2061	4227	6018

Табл.7. Доходи та витрати населення по регіонах у 2018 році

	Доходи, млн.грн	Наявний дохід			Витрати, млн.грн
		млн. грн	урозра хунку на одноос обу, грн	реальний, % до2017	
Україна	3219518	244775	57908,6	109,9	3202747
Закарпатська	67323	50893	40471,6	105,7	76285
Івано-Франківська	86956	66525	48367,7	107,6	85869
Львівська	185963	140209	55510,7	110,7	196653
м.Київ	548873	415432	141173,8	108,6	514454

2.3. Інфраструктура області

Транспортна інфраструктура

Транспортну інфраструктуру Закарпатської області можна відобразити наступним чином: залізничні колії – 604 км, автошляхи – 3348 км, аеропорти – 1, трубопроводи – 1896 км.

На сьогодні напрямок траси міжнародного транспортного коридору проходить по міжнародній дорозі М-06- Київ-Чоп, яка в межах області має ділянки технічних категорій: I – 18,5 км; II – 114,0 км.

Напрямки проходження мережі транспортних коридорів в межах Закарпатської області наступні:

1. Залізничний, що реконструюються:

Критський №5: Чоп – Стрий – Львів – Рівне – Сарни – Мінськ;

2. Автомобільні:

а) що реконструюються: Критський №5 з відгалуженням: Трієст – Любляна – Будапешт – Львів – Рівне – Сарни – Мінськ, Сторожниця – Ужгород – Мукачеве.

Проходження по Україні:

Косини – Чоп – Стрий – Львів – Рівне – Сарни – Мінськ;

б) що намічені до будівництва:

Критський №5: Любляна – Будапешт – Київ Проходження по Україні:

Косини – Івано-Франківськ – Тернопіль – Підгайці;

Європа – Азія: Франкфурт – Краків – Львів – Дніпропетровськ – Алма-Ата

Проходження по Україні:

Косини – Івано-Франківськ – Тернопіль – Вінниця – Кіровоград –

Дніпропетровськ – Донецьк – Ізварине.

За номенклатурою намітилась тенденція до зростання перевезень лісових вантажів, чорних металів, брухту чорних металів; разом з тим, спостерігається зменшення обсягів перевезень будівельних матеріалів, зерна і продуктів перемолу, нафти і нафтопродуктів.

Рис. 10. Перевезення пасажирів за видами транспорту, млн пасажирів

Маршрутна мережа внутрішньообласного автобусного сполучення загального користування складається із 458 маршрутів, з яких – 88 міжміських та 370 приміських маршрутів. Для забезпечення перевезення пасажирів щодня на маршрутах області використовується понад 700 транспортних засобів. Закарпатське обласне комунальне підприємство «Міжнародний аеропорт «Ужгород» – єдине авіаційне підприємство у Закарпатській області, що надає послуги з аеропортового обслуговування повітряних суден та пасажирів.

Впродовж 2018 року з аеропорту «Ужгород» відправлено 175 повітряних суден (125,9 % до 2017 року), що виконували чартерні рейси, з яких переважно повітряні судна авіації загального призначення (малотоннажні); за звітний період відправлено 257 пасажирів (141,2 % до 2017 року).

Пункти пропуску. На українському кордоні в межах Закарпатської області діє 19 пунктів переходу, у тому числі:

10 автомобільних пунктів пропуску («Ужгород», «Малий Березний», «Тиса», «Дружба», «Дзвінкове», «Косино», «Лужанка», «Вилок», «Дяково», «Солотвино»);

7 залізничних пунктів пропуску («Страж», «Павлово», «Чоп – пасажирська станція», «Саловка», «Ділове», «Дяково», «Тересва»);

2 пішохідні пункти пропуску («Хижа», «Селменці»); 1 повітряний пункт пропуску («Ужгород-аеропорт»).

Житлово-комунальне господарство області

Із 609 населених пунктів області 221 (36,3 %) забезпечено централізованим водопостачанням: міста та селища міського типу – 100,0 %, села 33,0 %, та відповідно централізованим водовідведенням 45 населених пунктів області або 7,4 %, у тому числі: міста – 100 %, селища міського типу – 94,7 %, села 2,8 %

Основні показники роботи централізованих систем водопостачання за роками відображено в таблиці.

Табл. 8. Показники роботи централізованих систем водопостачання за роками

<i>Показники</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>
Обсяг поданої води у мережу, тис.м ³	21170,0	19462,1	20656,8	21049,7	20878,0
Обсяг реалізованої води усім споживачам, тис.м ³	11750,0	11105,2	11198,3	11024,3	11412,9
Рівень втрат питної води у мережі, відсоток.	44,50	42,94	45,86	47,63	45,38
Питомі витрати електроенергії на 1000 кВт год./тис.м ³ піднятої води	1200,8	1193,2	1168,2	1119,6	1107,0

Одним із пріоритетних та важливих напрямків розвитку області залишається розвиток виробництва енергії об'єктами відновлюваної енергетики. За станом на кінець 2018 року на території області зосереджено 10 гідроелектростанцій, 6 сонячних електростанцій та одна біогазова енергетична станція, загальною потужністю 90,4 МВт. У порівнянні з 2014 роком кількість об'єктів відновлювальної енергетики збільшилась на п'ять об'єктів, а загальна потужність на 34,34 МВт.

Найбільшу частку потужностей з виробництва електроенергії займають сонячні електростанції – 58,1 % (59,28 МВт). На території області діє п'ять міні ГЕС (до 1 МВт), п'ять малих ГЕС (до 10 МВт) та одна ГЕС (від 10 МВт). Частка їх потужностей складає 38,8 % (39,52 МВт). Електроенергія з біогазу представлена одним об'єктом, частка якого – 0,6 % (0,60 МВт) від загальної потужності.

Покращення в сфері енергоефективності та енергозбереження області протягом 2014 – 2018 років досяглося завдяки оптимізації системи тепlopостачання населених пунктів, у бюджетних закладах та установах проводяться комплексні енергоаудити, на основі чого вживаються заходи із покращення енергоефективності. Також діє Програма енергоефективності та енергозбереження Закарпатської області на 2016-2020 роки, яка спрямована на комплексне вирішення проблеми підвищення ефективності використання та зменшення споживання енергоресурсів.

Перед областю постає завдання поширити проведення заходів з енергоефективності та енергозбереження, зокрема:

- впровадження на місцевих рівнях систем енергоменеджменту та енергомоніторингу;

- одним із найоптимальніших способів проведення термомодернізації в бюджетних установах є залучення приватних інвесторів (здебільшого ЕСКО) за механізмом енергосервісу;

- проведення санації багатоквартирних житлових будинків та індивідуальних домогосподарств, встановлення сучасних систем опалення на твердому паливі, лічильників та терморегуляторів дозволить заощаджувати до 50 % природного газу та паливних дров для опалення житлових приміщень;

- вивчення можливостей залучення потенціалу «зелених відходів» у населених пунктах, зокрема міських, дозволило б розширити сферу використання біомаси для опалення в області.

Житлова інфраструктура

Питання реалізації державної житлової політики в Закарпатській області входить до компетенції Закарпатського регіонального управління Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (далі – Закарпатське регіональне управління Держмолодьжитла), яке є структурним підрозділом Держмолодьжитла та окремою юридичною особою. Основні напрямки діяльності Закарпатського регіонального управління Держмолодьжитла:

- *надання пільгових довготермінових державних кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла.* З 2012 по 2018 рік надано 58 пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям на будівництво (реконструкцію) і придбання житла за рахунок державного та місцевих бюджетів різних рівнів на загальну суму понад 23,2 млн. грн. За цей період введено в експлуатацію 9 житлових будинків загальною площею 17 216 кв. метрів (з них 3 770 кв. метрів для молодих сімей);

- *надання пільгових довготермінових кредитів педагогічним та науково-педагогічним працівникам на будівництво або придбання житла.* Починаючи з 2012 року за рахунок державного бюджету (0,3 млн. грн.) було надано пільговий кредит одній сім'ї педагогічних та науково-педагогічних працівників;

- *часткова компенсація відсоткової ставки кредитів комерційних банків молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла.* На ці цілі за період 2012 – 2018 років надано з державного бюджету 19,7 млн. гривень.

- *надання державної підтримки громадянам для будівництва (придбання) доступного житла.* За результатами реалізації програми у 2012-2018 роках 15 родин, які перебували на квартирному обліку, отримали державну підтримку на будівництво житла, з яких 13 родин отримали підтримку на суму 3,8 млн.грн. за рахунок коштів державного бюджету та 2 родини – на суму 1,03 млн. грн. за рахунок коштів місцевого бюджету.

Здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Механізм передбачає погашення частини зобов'язань позичальника по кредиту на будівництво або придбання житла (позичальник сплачує кредит під 3 % річних, решта погашається за рахунок коштів державного бюджету).

За період 2012-2014 років по впровадженню вищезгаданого механізму Закарпатським регіональним управлінням Держмолодьжитла укладено 103 угоди про надання часткової компенсації відсотків, в сферу будівництва направлено 5,2 млн .грн., з яких 1,3 млн. грн. – власні внески громадян. У 2012 – 2018 роках за укладеними договорами громадянам була виплачена компенсація відсотків в сумі 13,17 млн. грн.

Станом на 31.12.2018 року в рамках реалізації програми введено в експлуатацію 7 житлових будинків загальною площею 15 680 кв. метрів (з них 6 590 кв. метрів для молодих сімей).

Галузь зв'язку

Галузь зв'язку є однією із найбільш стабільних та динамічних галузей економіки області, яка забезпечує значні темпи росту послуг, поліпшення їх якості та впровадження нових технологій, що дозволило поліпшити забезпечення комунікаційних потреб населення: зросла якість мобільного зв'язку, діє розгалужена мережа інтернет-провайдерів та інтернет-клубів.

За результатами роботи Закарпатської дирекції АТ «Укрпошта» протягом 2018 року загальна сума доходів становить 140,9 млн. грн., що більше в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року на 21,2 млн. грн. або 17,7 відсотка.

Рис.11. Результати роботи Закарпатської дирекції АТ «Укрпошта»

Споживачам послуг ПАТ «Укртелеком» у Закарпатській області доступні як традиційні послуги місцевого, міжміського та міжнародного зв'язку, так і послуги найновітніших технологій: доступ до мережі Інтернет за технологію ADSL, доступ по комутованій лінії зв'язку, IP-з'єднання по виділеній лінії, підтримка первинного та вторинного DNS, маршрутизація додаткових мереж та автономних систем, надання в користування аналогових та цифрових виділених некомутованих каналів електрозв'язку, послуги Frame Relay та ISDN, відеотелефонний зв'язок, додаткові послуги цифрових АТС з програмним керуванням тощо.

Станом на 1 січня 2019 року в області налічувалось 89474 основних телефонних апаратів. У зв'язку із стрімким розвитком мобільного зв'язку спостерігається зменшення абонентської бази фіксованого зв'язку, особливо у містах. Незважаючи на зменшення абонентської бази, кількість домашніх телефонних апаратів у розрахунку на 100 сімей становить близько 21 одиницю у міській мережі та 15 одиниць – у сільській мережі зв'язку.

Освітня інфраструктура

Дошкільна освіта області як первинна ланка системи неперервної освіти

представлена розгалуженою мережею закладів. Станом на 1 січня 2019 в області налічується 592 заклади дошкільної освіти, у яких виховується понад 46,6 тис. осіб (у 2014 році – 569 закладів, у яких виховувалися понад 47,9 тис. осіб).

Відсоток охоплення дітей закладами дошкільної освіти різних типів та форм власності дошкільного віку від 3 до 5 років зріс у порівнянні з 2014 роком з 76,2 % до 87 %, а старшого дошкільного віку (від 5 до 6 (7) років) – з 89,7 % до 95,0 %

Відсоток охоплення дітей закладами дошкільної освіти, на кінець 2018 року становить: дошкільного віку (3-5 років) – 87,0 % (2017 – 83,5 %, 2016 – 78,0 %, 2015 – 73,9 %, 2014 – 76,2 %); старшого дошкільного віку (від 5 до 6 (7) років) – 95 % (2017 – 98,0 %, 2016 – 93,0 %, 2015 – 86,6 %, 2014 – 98,7 %).

Упродовж 2018 року кількість працюючих закладів дошкільної освіти на кінець 2018 року становить 592 заклади, у тому числі 103 інші заклади (2017 року – 589, у т.ч. НВК – 98, 2016 року – 582, у т.ч. НВК – 77, 2015 року – 572, у т.ч. НВК – 63, 2014 року – 569, у т.ч. НВК – 55).

Упродовж 2015–2018 років у Закарпатській області введено в експлуатацію 25 закладів дошкільної освіти на 1368 місць, у тому числі вісім новобудов на 500 місць, відкрито додаткові групи, у тому числі з короткотривалим перебуванням дітей. Це дало можливість додатково охопити дошкільною освітою 3228 дітей.

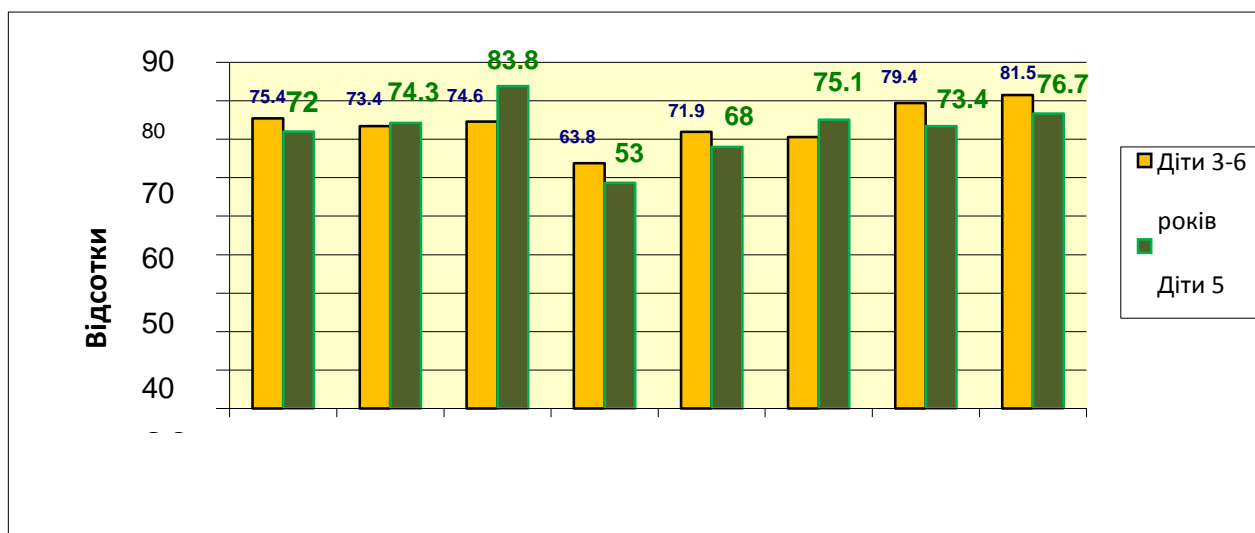
Спостерігається позитивна динаміка охоплення закладами дошкільної освіти дітей 5-ти років у відсотках до чисельності населення відповідного віку. Показник охоплення закладами дошкільної освіти дітей 5-ти років на кінець 2018 року у Закарпатській області є вищим за середньоукраїнський (80,5 % проти 66,8 %) та є найвищим у Західному регіоні.

Чисельність дітей у розрахунку на 100 місць, на 1 січня 2019 року становить 108 осіб (у 2014 році - 131).

В області створюються всі умови для рівного доступу та надання якісних освітніх послуг дітям незалежно від місця їх проживання. Для задоволення освітніх потреб функціонує мережа закладів загальної середньої освіти, яка постійно вдосконалюється.

У 2018/2019 навчальному році функціонують 665 навчальних заклади (включаючи заклад загальної середньої освіти I-II ступенів обласного дитячого санаторію «Човен»), у тому числі 658 комунальної форми власності (656 денних та два вечірні заклади загальної середньої освіти) та 7 приватної форми власності.

Спостерігається позитивна динаміка щодо збільшення контингенту учнів. Так, у 2018/2019 навчальному році у закладах загальної середньої освіти області навчаються 164,8 тис. учнів, тоді як у 2014/2015 навчальному році їх налічувалося 154,9 тис. осіб.

Україна
Волинська
Закарпатська
Івано-Франківська
Львівська
Рівненська
Тернопільська
Чернівецька

Рис. 12. Показники охоплення закладами дошкільної освіти у Західному регіоні, 2018 рік

В області протягом 2015-2018 років введено в експлуатацію п'ять закладів загальної середньої освіти на 405 учнівських місць та одну новобудову на 162 учнівські місця.

Для реалізації державної політики щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами за місцем їх проживання та зменшення кількості дітей, охоплених інституційним вихованням, місцевими органами управління освітою та закладами освіти області вжито певних заходів.

З метою розширення мережі інклюзивних та спеціальних класів закладів загальної середньої освіти, наближення освітніх послуг до місця проживання дітей з особливими освітніми потребами та соціалізації таких дітей департаментом освіти і науки облдержадміністрації з вересня 2016 року введено мораторій на направлення нових учнів до спеціальних шкіл-інтернатів, де навчаються діти з інтелектуальним порушенням. Відповідно до чинного законодавства таким дітям здобуття освіти організовується місцевими органами управління освітою за місцем проживання.

При Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти створено обласний ресурсний центр з підтримки інклюзивної освіти. Крім того, в області облаштовано і відкрито 18 інклюзивно-ресурсних центрів.

Також в області функціонує 29 закладів позашкільної освіти. Значним досягненням галузі стало відкриття у грудні 2016 року Воловецької філії Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді «Арніка», на базі якої здійснюється навчально-виховна та оздоровчо-відпочинкова діяльність. В «Арніці» створено всі умови для організації цілорічного оздоровлення та відпочинку дітей. Упродовж однієї зміни в закладі може одночасно перебувати до 70 вихованців, навчання яких організовано в закладах загальної середньої освіти, розташованих у селі Нижні Ворота. Так, протягом 2017 – 2018 років відпочинковими послугами (14 днів) на базі цього закладу охоплено понад 2,3 тис. дітей.

В області функціонує 16 державних закладів професійної (професійно-технічної) освіти (3 вищі професійні училища, 2 центри професійно-технічної освіти, 1 структурний підрозділ вищого навчального закладу, 9 професійних ліцеїв, 1 професійно-технічне училище).

На базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти функціонують навчально-практичні центри галузевого спрямування з упровадження сучасних виробничих технологій з професій «Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування» (Хустський професійний ліцей) та «Швачка. Кравець. Закрійник»

(Хустський професійний ліцей сфери послуг). За сприяння соціального партнера ТзОВ «Сніжка-Україна» на базі Державного навчального закладу «Ужгородський центр професійно-технічної освіти» створено навчально-практичний центр сучаснихбудівельних технологій та матеріалів «Сніжка». З метою забезпечення належної організації навчально-виробничого процесу, формування в учнів додаткових професійних компетентностей з професій офіціант, бармен, кухар, кондитер в Ужгородському вищому професійному училищі торгівлі та технологій харчування утворено навчально-виробничий комплекс «Ресторан, бар, кафе».

Крім того, у 2018 році створено навчально-практичний центр з професій електрозварник ручного зварювання, електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних зварювальних машинах, зварник на базі ДНЗ «Ужгородський центр професійно-технічної освіти». Для цього з державного бюджету виділено кошти у сумі 2,3 млн. гривень.

В області підготовку фахівців з вищою освітою здійснюють 23 заклади вищої освіти різних типів та форм власності: 4 університети, 1 академія, 2 інститути, 15 коледжів та 1 технікум, із яких: 5 комунальної форми власності, 13 державної та 4 приватної.

У закладах вищої освіти Закарпаття навчається близько 30 тис. студентів. Переважна більшість студентів (90,3 %) навчаються у державних закладах вищої освіти, менше половини (44,8 % – за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а кожен другий студент отримує стипендію. За денною формою навчається 77,3 % студентів, заочною – 22,7 %

В області спостерігається позитивна динаміка щодо зарахування студентів до закладів вищої освіти III – IV рівнів акредитації, зокрема випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту.

Так, за даними статистичного бюлетеня Держкомстату за 2018 рік, за показником «Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації» (починаючи з 2016/2017 навчального року – університети, академії, інститути, без відокремлених підрозділів вищих навчальних закладів інших регіонів України) Закарпатська область займає перше місце по Україні і даний показник є вищим за середньоукраїнський (66,8 % проти 53,9 %).

Сучасний зміст шкільної освіти вимагає найновіших технологій, передусім інформаційно-комунікаційних. У зв'язку з цим перед сучасною системою освіти постала важлива соціальна та економічна проблема – підготовка фахівців, здатних ефективно використовувати як наявний інформаційний потенціал суспільства, так і той, що тільки формується. Успіх вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від облаштування системи освіти засобами інформатизації, відповідності їх державним стандартам і впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та від рівня оволодіння ними усіма учасниками освітнього процесу.

Вимогою часу є покращення надання якісних освітніх послуг. Подальші стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких буде спрямована реалізація державної політики у сфері освіти, наступні:

створення умов для належного функціонування Нової української школи шляхом

організації такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини;

реалізація освітньої реформи, зокрема у частині розвитку інклюзивного навчання; поетапне створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку відповідно до плану дій;

збереження мережі гуртків закладів позашкільної освіти у сільській місцевості та забезпечення їх ефективної роботи;

належний контроль за проведенням гурткової роботи, наповнюваністю груп, якістю проведення занять, зарахуванням дітей тощо; залучення до занять у гуртках дітей з обмеженими фізичними можливостями;

розвиток соціального партнерства в рамках конструктивної взаємодії з роботодавцями, створення навчально-практичних центрів галузевого спрямування на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти; використання закладами професійної (професійно-технічної) освіти можливостей державно-приватного партнерства; упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кадрів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Інфраструктура сфери охорони здоров'я

На території Закарпатської області у 2018 році діяв 651 лікувально-профілактичний заклад, у тому числі:

25 обласних медичних закладів;

21 центр первинної медико-санітарної допомоги; 14 районних лікарень;

7 міських лікарень;

1 міський пологовий будинок;

3 районні стоматологічні поліклініки; 4 дільничні лікарні;

308 амбулаторій загальної практики сімейної медицини; 3 самостійні поліклініки;

260 фельдшерсько-акушерських пунктів;

1 алергологічна лікарня;

1 державна установа НПМЦ «Реабілітація».

Станом на 2018 рік в області нараховувалося 8223 ліжка, що становить 65,5 одиниць на 10 тис. населення області. У області 4408 лікарів, що в перерахунку на 10 тис. населення становить 35,1 одиниць, середнього медичного персоналу – 9520 працівників (75,8 працівників на 10 тис населення області).

Фінансування. Розрахунковий показник обсягів видатків на галузь охорони здоров'я області, доведений Міністерством фінансів України щорічно зростає:

на 2014 рік – 1 194 540,6 тис. грн., що більше розрахункового показника 2013 року (106 946,8 тис. грн.) або на 9,8 відсотка;

на 2015 рік 1 266 248,2 тис. грн., що більше розрахункового показника 2014 року (71 707,6 тис. грн.) або на 6,0 відсотка;

на 2016 рік 1 356 866,6 тис. грн., що більше розрахункового показника 2015 року (90 618,4 тис. грн.) або на 7,1 відсотка;

на 2017 рік 1 712 195,9 тис. грн., що більше розрахункового показника 2016 року (355 329,3 тис. грн.) або на 26,2 відсотка.

на 2018 рік 1 751 759,6 тис. грн., що більше розрахункового показника 2017 року (39 563,7 тис. грн.) або на 2,3 відсотка.

В області активно реалізують проекти розбудови інфраструктури медицини на селі, триває процес реформування сфери охорони здоров'я, зокрема обласна рада розпочала перетворення закладів 2 і 3 рівня з метою встановлення прямих відносин із Національною службою здоров'я.

Історико-архітектурна спадщина

Діяльність установ культури і мистецтва області спрямована на реалізацію державної політики в галузі культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, розвитку усіх видів професійного та аматорського мистецтва, художньої творчості, підтримки діяльності освітніх, культурно-мистецьких, театральних-мистецьких закладів культури, клубних установ, бібліотек, музеїв області, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення галузі, а також організації культурного дозвілля населення, збереження національно-культурних традицій, розвитку культури національних меншин краю. Саме ці напрямки покладені в основу заходів Програми розвитку культури і мистецтв в області на 2016 – 2020 роки та Комплексної програми збереження та використання пам'яток культурної спадщини Закарпатської області на 2016 – 2020 роки.

Культурне обслуговування населення області здійснюють 4 обласні професійні театри та 1 муніципальний драматичний театр, академічний камерний хор «Кантус», Заслужений академічний Закарпатський народний хор, обласна філармонія (в якій працює 5 професійних музичних колективів), 457 установ клубного типу системи Міністерства культури України, 478 бібліотек системи Міністерства культури України, обласний організаційно-методичний центр культури, 8 державних музеїв у тому числі: 2 меморіальні будинки-музеї А.Коцьки та Ф.Манайла, 65 мистецьких шкіл, Ужгородський музичний коледж імені Д. Задора, Ужгородський коледж культури і мистецтв.

Завдяки існуванню Програми розвитку культури і мистецтва області на 2016-2020 роки для бібліотек області закупаються книги, комп'ютерна техніка тощо.

У музеях області зберігаються понад 500 тисяч пам'яток. Сотні тисяч екскурсантів щороку відвідують наші музеї.

В області працюють над систематизацією роботи зі збереження пам'яток архітектури, зокрема йде робота щодо створення історико-архітектурного заповідника «Замки Закарпаття».

Інфраструктура туризму

На даний час туризм є однією з високодохідних галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та виступає в числі найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня і якості життя населення.

Забезпечення зростаючої ролі туризму на соціально-економічні умови функціонування Закарпатської області вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є: оцінка ресурсної забезпеченості і туристичних можливостей регіону, виявлення унікальних об'єктів туристського інтересу, визначення напрямів розвитку ресурсної бази для досягнення бажаного соціально-економічного результату, тобто завдань, які пов'язані з управлінням туристичними ресурсами.

Для вироблення пропозицій та напрямків подальшого розвитку необхідно визначити пікові періоди, що забезпечують максимальну кількість відвідувачів та

періоди з мінімальною кількістю відвідувачів.

Мережа оздоровчих, рекреаційних та туристичних об'єктів області у 2018 році нараховувала 511 об'єктів, з них: 23 – оздоровчих, 126 – рекреаційних, 362 – туристичних.

Табл.9. Мережа туристичних закладів, 2018 рік

Рік	Кількість туристичних та санаторно-лікувальних закладів	у т. ч. оздоровчих	у т. ч. рекреаційних	у т. ч. туристичних
2014	392	24	123	245
2015	392	24	123	245
2016	443	18	146	279
2017	445	23	103	319
2018	511	23	126	362

У 2018 році для інформування туристів та гостей щодо наявних туристичних можливостей на території області функціонувало 25 туристично-інформаційних центрів, (у 2017 р. – 24; у 2016 р. – 19; у 2015 та 2014 роках – 28).

На території області діють 63 гірськолижні витяги (52 бугельних, 8 крісельних, 2 якірних, 2 елеваторного типу), 33 ратраки та 44 пункти прокату гірськолижного спорядження. У 2017-2016 роках діяло 69 витягів, 35 ратраків, 46 пунктів гірськолижного спорядження. У 2015-2014 роках – 73 витяги, 27 ратраків, 34 пункти прокату гірськолижного спорядження.

У 2018 році було промарковано туристичні маршрути протяжністю 98,3 км., у 2017 році – 58,6 км., у 2016 році – 48 км. Загальна довжина промаркованих маршрутів за 2016-2018 роки становить 204,9 км.

Фізкультурно-оздоровчий та спортивний розвиток

Розвиток галузі фізичної культури і спорту в регіоні характеризується стабільністю основних показників як чисельності осіб, які займаються фізкультурою і спортом, так і кількістю закладів, що надають послуги з проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи.

Одним з найголовніших напрямів у сфері фізичної культури і спорту є створення умов для належного охоплення широкого загалу населення засобами фізичної культури і спорту, зокрема відновлення, реконструкція та модернізація існуючої спортивної інфраструктури та збільшення кількості спортивних об'єктів шляхом будівництва нових споруд для організованих занять фізичною культурою і спортом.

Практична реалізація зазначеного завдання здійснюється у рамках середньострокових регіональних програм «Спортивний майданчик» протягом останніх десяти років.

Позитивна динаміка збільшення кількості спортивних майданчиків із штучним покриттям (без урахування попередньо облікованих об'єктів, на яких проведено капітальний ремонт, реконструкцію або модернізацію) для занять широкого загалу населення області наведена в динаміці в таблиці.

Табл.10 Спортивні споруди Закарпатської області в динаміці

Об'єкти за роками	2014	2015	2016	2017	2018
Площинні спортивні споруди, усього	1 488	1 489	1496	1 502	1509
у тому числі – спортивних майданчиків із синтетичним покриттям	93	97	111	121	137

Разом із наявним потенціалом (кліматичним, інфраструктурним тощо) область претендує і планує стати центром тренування національних збірних з різних видів спорту, а також місцем організації та проведення змагань різного рівня. Важливо зазначити, що область активно працює над збільшенням кількості спортивних споруд та покращенням матеріально-технічної бази існуючих закладів спорту і фізичної культури.

2.4. Регіональна економіка

У структурі валової доданої вартості майже рівні частки займають сільське господарство – 15,2 % та промисловість – 15,1 %. Інші галузі представлені наступним чином: транспорт – 10,9 %, освіта – 10,2 %, операції з нерухомим майном – 9,0 %, будівництво – 3,1 % тощо.

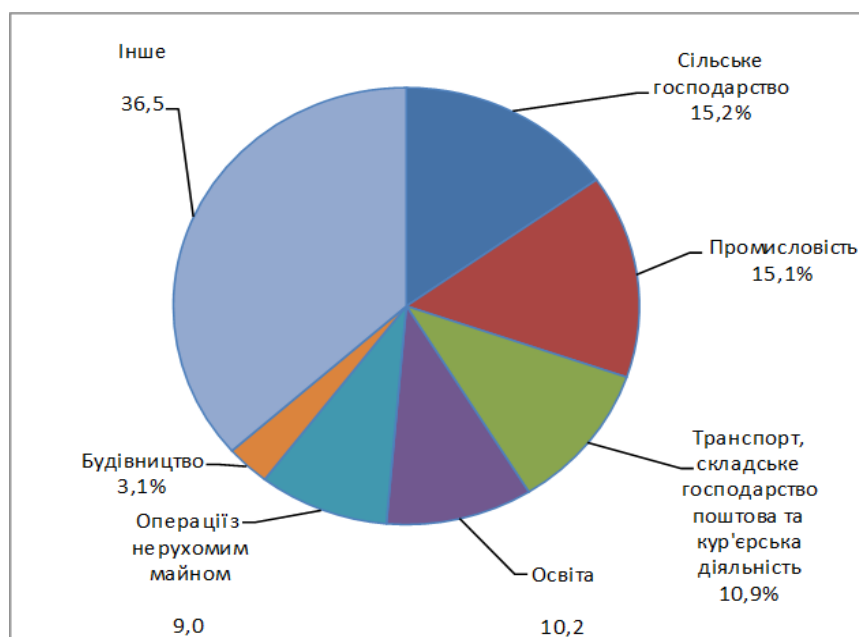

Рис.13. Структура валової доданої вартості Закарпатської області, %, 2017 рік
(дані Держстату)

Дані взяті із офіційних статистичних збірників і відповідно до існуючої методології подання інформації. Економіка Закарпатської області зорієнтована, в основному, на сферу послуг, і варто також зауважити, що у динаміці валової доданої вартості області за останні роки зафіксовано зниження частки промисловості та сільського господарства.

На підприємствах промисловості станом на 31.12.2018 року зосереджено 277,9 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (81,7 % загального обсягу інвестицій в області), з яких 275,5 млн.дол. США (81,0 % загальнообласного показника) – у

переробній промисловості.

Підприємствами промислових видів діяльності за 2018 рік освоєно 2,4 млрд. грн. капітальних інвестицій, що становить 31,5 % загального обсягу інвестицій в область. За підсумками 2018 року індекс промислової продукції, порівняно з 2017 роком склав 105,1 % при 101,6 % по Україні.

Промисловість

Промисловий комплекс Закарпатської області представлений різноманітними сферами діяльності: від видобутку корисних копалин до виробництва товарів першої необхідності. Машинобудівний комплекс області, який характеризується високотехнологічним виробництвом з високою доданою вартістю, акумулює понад третину загального обсягу реалізації.

Протягом останніх років підприємствами машинобудування щорічно реалізовується третина загальнообласного обсягу промислової продукції.

Обсяг промислової продукції у 2017 році зріс на 3,5 %, а за 2018 рік – на 13,9 %.

Машинобудівна галузь області складається з виробництва комп'ютерів, електричної та електронної продукції; виробництва електричного устаткування; виробництва машин і устаткування та виробництва автотранспортних засобів. Третина підприємств галузі працює за давальницькою схемою і все більше залежить від зарубіжних партнерів, що стримує розвиток вітчизняних підприємств, які спеціалізуються на виробництві сировинної продукції. Майже весь обсяг сировини – це поставки за договорами іноземних партнерів.

За 2018 рік великими, середніми та вагомими за обсягами малими підприємствами машинобудівної галузі реалізовано продукції на суму 9292,3 млн. грн., з якої майже 70,0 % реалізовано за межі України.

У 2018 році у переробній промисловості, порівняно з 2017 роком, індекс промислового виробництва склав 106,3 %, проте серед галузей переробної промисловості зафіксовано скорочення виробництва продукції за всіма видами діяльності крім виробництва гумових і пластмасових виробів та машинобудування (приріст відповідно 4,9 та 13,9 відсотка).

Деревообробна галузь є однією з небагатьох, яка забезпечена ресурсними можливостями області і здатна працювати в режимі самодостатності.

Площа земель лісового фонду Закарпаття складає 54,2 відсотка всієї території області. За природним складом 58,1 відсотка лісового фонду складають букові, 31,6 % – ялино-ялицеві, 10,3 % – змішані ліси дуба, ясеня та інших твердих та м'яко-листових порід.

Діяльність деревообробної галузі прямопропорційно залежить від розвитку лісового сектору. Підприємства лісопромислового комплексу зайняті заготівлею, механічною та хімічною переробкою деревини, деревообробкою (виробництво пиломатеріалів, фанери, столярних виробів, меблів), целюлозно-паперовим виробництвом (целюлоза, папір, картон) та лісохімічним (виробництво смол, спиртів тощо).

Деревообробна та меблева галузі області традиційно розвивалась на основі місцевого лісового ресурсу. Їх продукція була відомою не тільки в Україні, а й далеко за її межами. На деревообробних підприємствах працювало, до прикладу у 2004 році понад 60 тис. осіб, а у 2018 році – 3,3 тис. осіб у деревообробній та 2,4 – у меблевій.

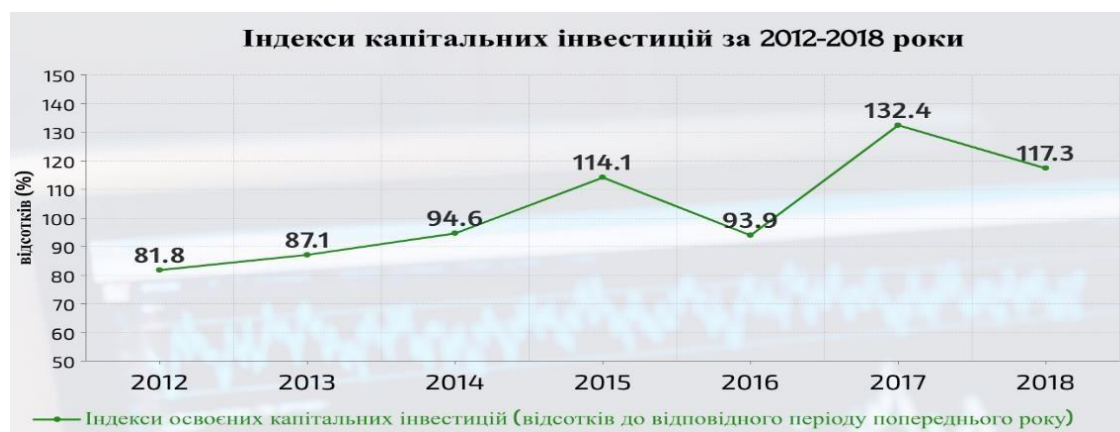
За останні роки спостерігається щорічний спад індексу промислової продукції. За 2018 рік на підприємствах з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності відмічено спад виробництва на 7,1 відсотка. Скорочено виробництво деревини хвойних порід, шпону та листків для фанери клеєної, вікон, дверей тощо.

Великими, середніми та вагомими за обсягами малими підприємствами з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності реалізовано промислової продукції на суму 1532,0 млн. грн., з якої 87,4 % реалізовано за межі України.

Недосконалий механізм реалізації необробленої деревини призводить до занепаду деревообробної та меблевої галузі, область стає експортером деревини низького ступеню обробки. Актуальним залишається питання захисту вітчизняного ринку, розширення асортименту та збільшення виробництва високоякісної продукції за прийнятною ціною, пошук інвесторів для модернізації деревообробних та меблевих підприємств.

Капітальні інвестиції

За 2018 рік суб'єктами господарювання області освоєно 6943,5 млн. грн. капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, їх обсяг збільшився на 17,3 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

Рис.14. Індекс капітальних інвестицій, за роками

Обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування у 2018 році у розрахунку на одну особу по області становить 5978,3 грн., без інвестицій з державного бюджету – 5707,7 грн.

Рис.15. Обсяги капітальних інвестицій, за роками

У загальному обсязі капітальних інвестицій 98,9 % становили інвестиції у матеріальні активи, 1,1 % – у нематеріальні.

У структурі капітальних інвестицій у 2018 році за видами активів найбільші обсяги спрямовано у житлові будівлі, частка яких становить 33,6 %, машини, обладнання та інвентар – 23,7 %, нежитлові будівлі – 15,6 %, транспортні засоби – 9,9 % та інженерні споруди – 12,8 %.

За джерелами фінансування у 2018 році найбільша частка припадає на власні кошти підприємств та організацій – 46,3 % загального обсягу, на кошти населення на будівництво житла – 29,6 %, частка місцевих бюджетів – 11,6 %.

Мале підприємництво

Вагомим чинником формування в області середнього класу є розвиток підприємництва, яке виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя громадян.

Мале та середнє підприємництво забезпечує конкуренцію на належному рівні, прискорення інноваційних процесів, формування ринкової економіки, сприяє росту зайнятості. В області діє 5786 підприємств малого та середнього бізнесу, з яких 243 – середні. З числа малих підприємств – 87,2 % – мікропідприємства. Крім того зареєстровано 46,2 тис. фізичних осіб – підприємців.

Рис.16. Становлення та розвиток малого підприємництва в області в динаміці

Аналіз з 2013 по 2015 рік кількості суб'єктів господарювання – юридичних осіб, що зайняті підприємницькою діяльністю засвідчує тенденцію до зростання: з 6024 до 6111 підприємств.

У 2016 році спостерігалось скорочення кількості на 17,2 %, а станом на кінець 2017 року їх кількість зросла до 5788. Кількість фізичних осіб-підприємців постійно змінюється: з 2013 року по 2015 рік зросла з 33,1 тис. осіб до 53,7 тис. осіб, однак на початок 2018 року їх кількість склала 46,2 тис. осіб.

Усього у суб'єктів малого підприємництва було зайнято 98,1 тис. осіб (включаючи штатних, позаштатних працівників, власників, засновників), що складає 64,7 % до загальної кількості зайнятих у суб'єктів господарювання. Спостерігається тенденція до зростання кількості зайнятих працівників у фізичних осіб-підприємців.

В цілому суб'єктами господарювання малого і середнього бізнесу за 2017 рік забезпечено обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на суму 45,9 млрд. грн. Частка обсягу реалізації продукції малими підприємствами в загальному обсязі реалізації у 2013 році склала 17,8 %, а у 2017 році зросла до 30,0 %

Суб'єктами малого підприємництва за 2018 рік сплачено до бюджетів усіх рівнів 4024,9 млн. грн. податків, в тому числі юридичними особами – 3238,7 млн. грн., фізичними – 786,2 млн. грн. Із загальної суми надходжень юридичні особи сплатили 80,5 %, фізичні особи – 19,5 % За 2018 рік надходження до бюджетів усіх рівнів зросли на 454,2 млн. грн. або на 12,7 % у порівнянні з відповідним періодом 2017 року.

Частка податкових надходжень від діяльності малого бізнесу в цілому по області за 2018 рік становить 62,1 % (у 2017 році – 67,2 %) від загальної суми надходжень до бюджетів усіх рівнів (без врахування надходжень до спеціального фонду).

Рис. 17. Частка надходжень до бюджетів усіх рівнів від діяльності суб'єктів малого підприємництва

Адміністративні послуги

З метою забезпечення комфортних умов для надання адміністративних послуг в Закарпатській області функціонує 20 центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), з них 13 у райдержадміністраціях, 5 у містах обласного значення та 2 у Тячівській та Вільховецькій об'єднаних територіальних громадах.

За даними моніторингу діяльності протягом 2018 року ЦНАПами області було надано 203 473 адміністративні послуги, що у середньому за місяць становить 16 957 адміністративних послуг. Протягом 2017 року центрами було надано 205 239 адміністративних послуг (в середньому за місяць 17 667 адміністративні послуги), у порівнянні з 2016 роком їх кількість збільшилася на 27,7 відсотка і становило 160700 адмінпослуг. Протягом 2015 року центрами області було надано 155000 адміністративних послуг (в середньому за місяць становило 12917 адміністративні послуги). На даний час роботу ЦНАПів забезпечують 109 працівників, у порівнянні з минулим роком їх кількість збільшилася на 11,2 %.

З метою підвищення якості та спрощення процедури надання адміністративних послуг у рамках виконання заходів Програми розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2017 – 2018 роки за рахунок коштів обласного бюджету було закуплено програмне забезпечення «Універсам Послуг» для центрів надання

адміністративних послуг при райдержадміністраціях. Питома вага надання адміністративних послуг з використанням ПЗ «Універсам Послуг» у загальній кількості наданих послуг ЦНАПами при райдержадміністраціях становить 59,3 відсотка. Крім того, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування області приймають участь у конкурсі на отримання допомоги від Програми «U-LEAD з Європою» на модернізацію/створення ЦНАП.

В області продовжується робота щодо збільшення кількості адміністративних послуг, які можна отримати через ЦНАП. На сьогодні вже можна отримати паспорт громадянина України для виїзду за кордон та паспорт громадянина України у вигляді ID-картки у ЦНАПах Хустської райдержадміністрації, Тячівської та Вільховецької ОТГ.

В подальшому планується запровадити надання адміністративних послуг щодо державної реєстрації транспортних засобів та видачі посвідчення водія, а також збільшення кількості послуг соціального характеру через ЦНАП.

Туризм

Туризм вважається однією з провідних галузей, яка може показати позитивну динаміку впливу на розвиток регіону в цілому. Протягом останніх років область активно вкладає у розвиток туристичної інфраструктури, підвищення привабливості регіону, планує промоцію туристичного потенціалу регіону.

Рис. 18. Стан фінансування регіональної програми підтримки галузі туризму за роками

Зокрема в області діє «Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки», затверджена рішенням сесії обласної ради 22.12.2015 №95. За своєю структурою та завданнями Програма передбачає фінансування наступних заходів:

- Розвиток туристичної і транспортної інфраструктури області
- Популяризація туристичного потенціалу області
- Просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку туризму та діяльності курортів
- Формування ефективної моделі управління та координації туризму в області
- Активізація сталого розвитку туристичної сфери області
- Співфінансування проекту регіонального розвитку «Розвиток туристичної

інфраструктури Закарпатської області через покращення навігаційних елементів та встановлення туристичних стоянок».

Аналіз туристичних потоків до Закарпатської області, отриманий шляхом моніторингу діяльності СПД та додатково проведених маркетингових досліджень дозволяє виявити тенденцію про збільшення кількості внутрішніх туристів та екскурсантів на території області.

Рис.19. Кількість туристів та екскурсантів на території області за даними моніторингу управління туризму і курортів, осіб

У 2018 році до місцевих бюджетів Закарпатської області було сплачено 3 млн. 802 тис. грн. туристичного збору, що на 31 відсоток більше, ніж попереднього року (2 млн. 901,6 тис. грн.).

У 2018 році, на території області надавали послуги з розміщення, харчування та організації дозвілля понад 460 сільських садиб, у 2017 році – 450 садиб; у 2016 – 400 садиб; у 2015 та 2014 роках – 360 садиб

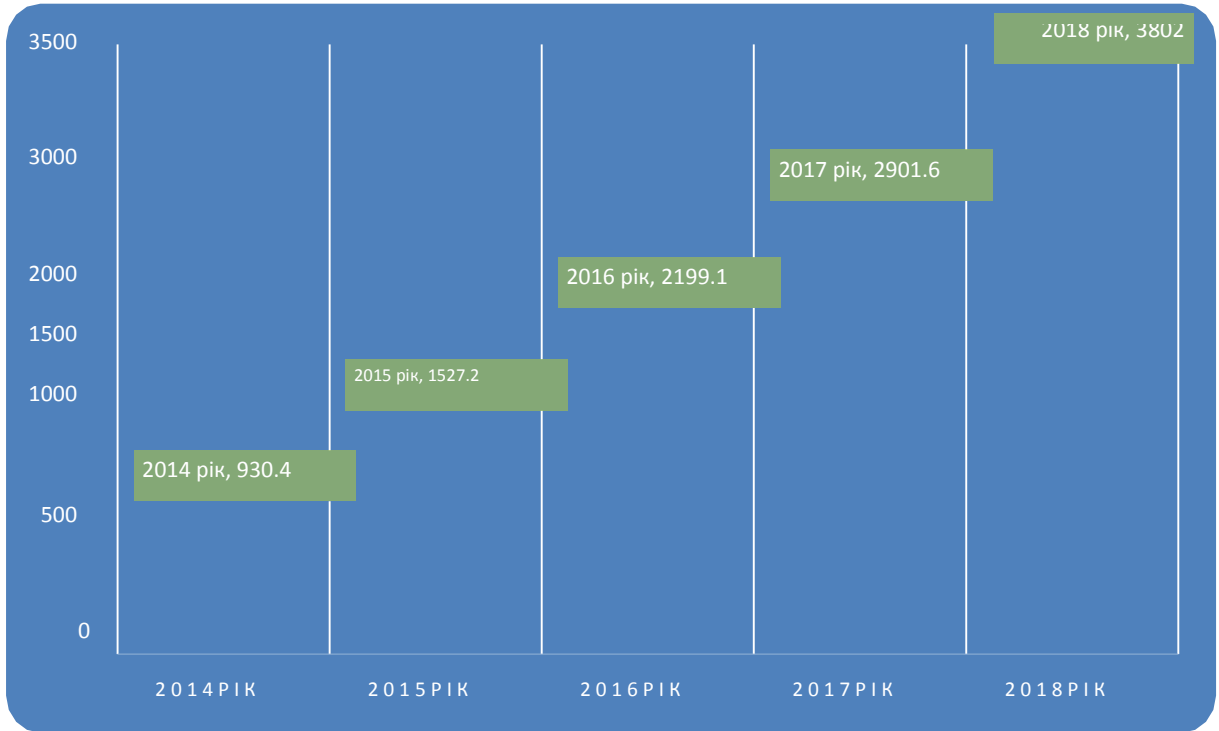

Рис.20. Динаміка туристичного збору, тис грн.

Транскордонне розташування області та його вплив на господарський комплекс регіону

Область бере активну участь у всіх програмах, які діють на території Європейського Союзу та доступні для Закарпатської області. Важливий акцент робиться на залученні фінансування в реалізацію інфраструктурних проектів у сфері транспортної доступності, ЖКГ, освіти та медицини.

Упродовж 2015-2019 років між Закарпатською областю та регіонами сусідніх держав – членів ЄС. щороку під час Днів добросусідства відбувалось підписання програм спільних дій, плану заходів щодо взаємодії у різних сферах суспільного життя.

Слід відмітити необхідність вдосконалення національного законодавства для практичної реалізації можливостей залучення фінансування завдяки програмам, що реалізуються в рамках зазначеної Стратегії.

Закарпатська область, яка межує з чотирма країнами ЄС, має виняткову передумову до створення унікальної транскордонної інфраструктури для розвитку транспортно-логістичної, економічної, туристично-рекреаційної, соціально-культурної сфери регіону.

Продовжуються заходи щодо реалізації великомасштабного інфраструктурного проекту «Модернізація дорожнього зв'язку між Пряшівським краєм та Закарпатською областю», яким передбачено реконструкцію дороги Н13 між Малий Березний та Дубриничі (11,57 км) і одного мостового переходу.

З метою розвитку прикордонної інфраструктури та розбудови кордону у 2018 році здійснено заходи з реконструкції та облаштування міжнародних пунктів пропуску «Ужгород» на суму 32 млн грн., «Лужанка» на суму близько 22 млн. грн., «Тиса» – встановлено обладнання на суму 5,5 млн. грн.

Водночас проведено геодезичні роботи для розроблення проекту перспективного пункту пропуску «Паладь Комарівці – Руське» – 47 тис. грн, сервісної зони біля пункту пропуску «Дяково – Халмеу».

Слід відмітити, що функціонування спільних пунктів пропуску також сприятиме суттєвій мінімізації часу на здійснення контрольних функцій представниками відповідних органів обох держав; синхронності роботи контрольних служб сусідніх країн. Запорукою реалізації зазначеного є спільні автомобільні пункти пропуску. Таким чином, підписання відповідних угод має стати одним із пріоритетів зовнішньої політики.

Основними країнами-партнерами Закарпатської області у сфері зовнішньої торгівлі товарами протягом січня-грудня 2018 року були Угорщина, питома вага якої складає 34,9 % від загального обсягу, Німеччина – 10,1 %, Китай – 7,9 %, Чехія – 6,5 %, Польща – 5,2 %, Італія – 4,9 %, Австрія – 4,5 відсотка.

Частка обсягу зовнішньої торгівлі товарами Закарпатської області з сусідніми країнами в цілому, а саме з Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Польщею в період за січень-грудень 2018 року склала 46,7 % від заг. обсягу, їх загальний зовнішньоторговельний оборот становив 1 484,1 млн. дол. США. У січні – грудні 2014 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 383,0 млн. дол. США, з них 1 171,4 млн. дол. США, або 84,7 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до зменшення експорту продукції на 12,2 % порівняно до аналогічного періоду 2013 року.

У січні-грудні 2015 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 094,4 млн. дол. США, з них 985,3 млн. дол. США, або 90,0 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до зменшення експорту продукції на 15,9 % порівняно до аналогічного періоду 2014 року.

У січні-грудні 2016 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 165,3 млн. дол. США, з них 1 123,4 млн. дол. США, або 92,7 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до збільшення експорту продукції на 14 % порівняно до аналогічного періоду 2015 року.

У січні-грудні 2017 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 446,4 млн. дол. США, з них 1 347,0 млн. дол. США, або 93,1 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до збільшення експорту продукції на 17,7 % порівняно до аналогічного періоду 2016 року.

У 2018 році експорт товарів Закарпатської області становив 1 659,0 млн. дол. США, з них 1 584,3 млн. дол. США. Порівняно з 2017 роком експорт збільшився на 14,7 % (212,6 млн. дол. США), імпорт збільшився на 13,0 % (на 174,9 млн. дол. США). Позитивне сальдо становило 142,7 млн. дол. США. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до збільшення експорту продукції на 17,6 % порівняно до аналогічного періоду 2017 року.

Табл. 11. Характеристика зовнішньої торгівлі в динаміці, (тис. дол. США)

	2014	2015	2016	2017	2018
Експорт товарів	1 383 032,9	1 094 413,5	1 165 337,2	1 446 425,4	1 659 251,3
Імпорт товарів	1 734 490,3	1 011 710,6	1 123 694,9	1 341 660,4	1 516 295,7
ЗТО	3 117 523,2	2 106 124,1	2 289 032,1	2 788 085,8	3 175 547,0
Сальдо	-351 457,4	82 702,9	41 642,3	104 765,0	142 955,6
Експорт послуг	200 561,4	172 942,5	182 317,3	245 092,6	307 112,7
Імпорт послуг	32 806,5	20 846,5	25 531,2	20 223,9	27 745,4
ЗТО	233 367,9	193 789,0	207 848,5	265 316,5	334 858,1
Сальдо	167 754,9	152 096,0	156 786,1	224 868,7	279 367,3

У 1994 – 2018 рр. в Закарпатську область залучено 340,0 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) (13 місце серед областей України). У розрахунку на одну особу населення внески становили - 271,0 дол. США (11 місце серед регіонів України).

Динаміка залучення прямих іноземних інвестицій
у розрізі 2012 - 2018 рр.
(млн.дол. США)

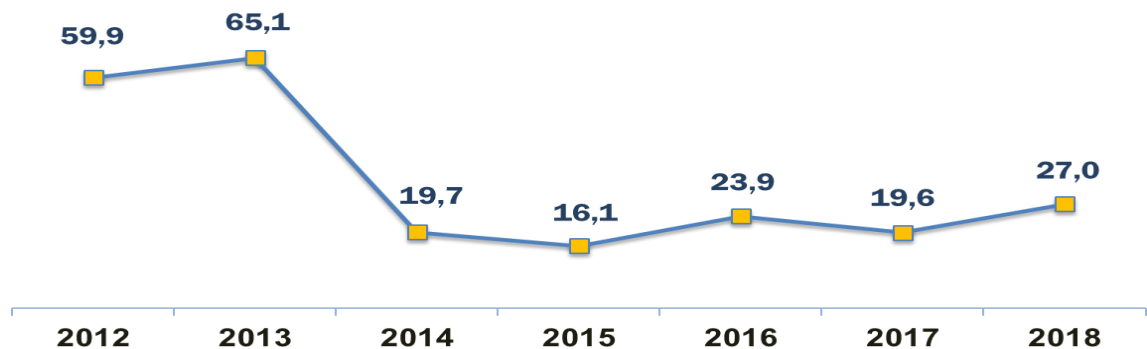

Рис.21. Динаміка залучення ПІІ, 2012-2018 роки

У 2018 році в економіку області вкладено 27,0 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), що на 7,4 млн. дол. США, або в 1,4 рази більше 2017 року.

В економіку області станом на 31.12.2018 року залучено іноземних інвестицій – 340,0 млн. дол. США. (по Україні 32 291,9 млн. дол. США).

На одну особу з наростаючим підсумком на 01.01.2019 р по області – 271,0 дол. США. (по Україні – 767,0 дол. США). За обсягами залучення прямих інвестицій (акціонерного капіталу), в області 13 місце. За обсягами прямих інвестицій (акціонерного капіталу), на одну особу – 11 місце.

В області працюють інвестори із 52 країн світу, на 10 з них припадає майже 85,2 % загального обсягу прямих інвестицій (акціонерного капіталу).

Із країн Європейського Союзу надійшло 260,6 млн. дол. США інвестицій (76,6 % загального обсягу), 79,4 млн. дол. США (23,4 %) – з інших країн світу.

Табл. 12. Обсяги залучення інвестицій в динаміці
(Обсяги на 1 січня; млн.дол. США)

	2015	2016	2017	2018	2019
Збільшення капіталу нерезидента	19,7	16,1	23,9	19,6	27,0
Приріст інвестицій за рік	-103,3	-22,4	5,2	8,1	14,9
Обсяг інвестицій	334,2	311,5	317,0	325,1	340,0
Обсяг інвестицій на одну особу	266,2	248,1	252,3	258,9	271,0

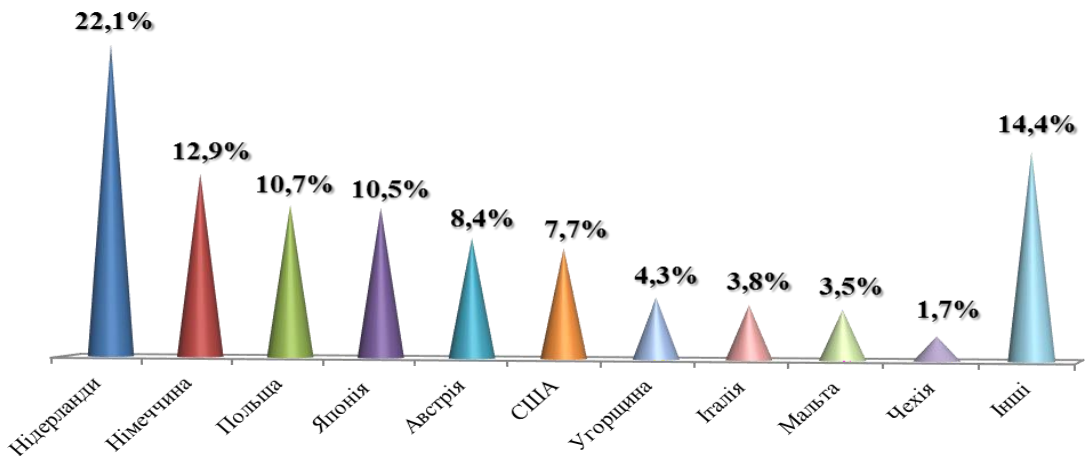

Рис.22. Географія залучення інвестицій у економіку Закарпатської області
(станом на 01.01.2019 р)

У структурі прямих інвестицій (акціонерного капіталу) за видами економічної діяльності переважає частка промисловості – 81,7 % (загального обсягу), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 6,2 %, сільське господарство, лісове та рибне господарство – 1,0 %, будівництво – 0,6 %, операції з нерухомим майном – 5,1 %, тимчасове розміщування й організація харчування – 2,0 %, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 2,1 %, інші види – 0,5 % (інформація та телекомунікації; фінансова та страхова діяльність; професійна, наукова та технічна діяльність; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги).

Внутрішня торгівля

Внутрішня торгівля є одним із ключових секторів економіки. Її частка у валовій доданій вартості області становить близько 12 відсотків. Торговельна діяльність є дуже поширеним видом діяльності, який обирають понад 80 % суб'єктів

підприємницької діяльності області.

Сусідство області з чотирма європейськими країнами, зростання доходів населення, подальше впровадження в торгівлі безготівкових форм розрахунків, розвиток сфери туризму – все це в комплексі сприяє, позитивній динаміці розвитку внутрішньої торгівлі. Існуюча мережа діючих об'єктів роздрібної торгівлі за січень-грудень 2018 року здійснила оборот роздрібної торгівлі на суму 21,9 млрд. грн., який у порівняльних цінах на 12,7 % Вищий ніж у відповідному періоді 2017 року (по Україні ріст склав 6,1 відсотка). Показник індексу фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі (у порівняних цінах) до попереднього року в області вже декілька років поспіль вищий за середній по Україні. За цим показником у січні-грудні 2018 року область посіла 3 місце в державі.

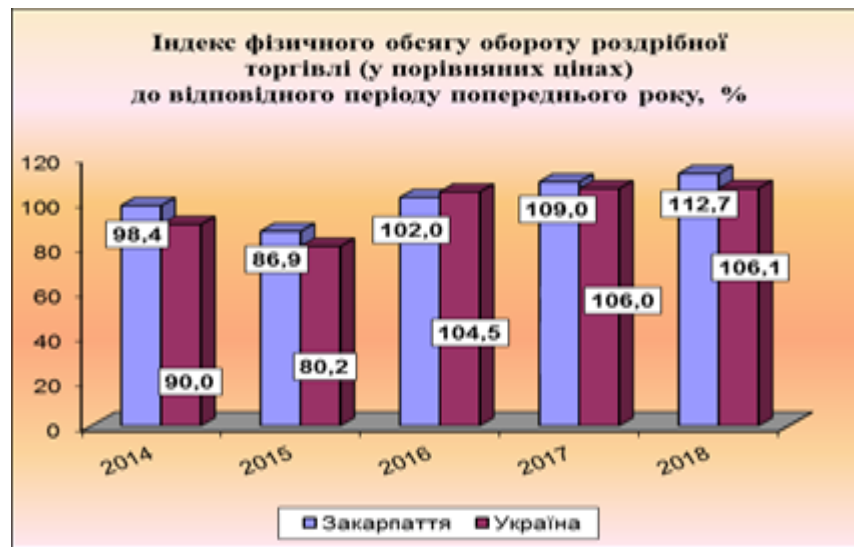

Рис.23. Індекс фізичного обсягу роздрібної торгівлі

Індустріальні парки

Індустріальні парки є одним з інструментів регіонального розвитку, завдання яких – розвинути економічну спроможність території з метою поліпшення її економічних перспектив, створення нових робочих місць та підвищення якості життя населення.

Згідно з даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, станом на 31 жовтня 2019 року в Україні було зареєстровано 42 індустріальних парків. До порівняння, у сусідніх Польщі налічується 83, в Словаччині – 87 індустріальних парків.

Індустріальний парк «Соломоново» – перший в Україні масштабний проект із створення високотехнологічного майданчика автопромислового виробництва – аналог кращих світових взірців.

Метою створення індустріального парку є створення високотехнологічної території, аналогу найкращих світових взірців, для розміщення виробництв середнього та точного машинобудування.

Функціональним призначенням індустріального парку є розміщення виробництв галузей середнього та точного машинобудування (автомобілебудування, приладобудування, електронна промисловість і т.п).

Керуюча компанія «Сезпарксервіс» (група компаній «Атолл Холдінг») ставить

собі за мету сформувати найбільший промисловий кластер в Україні, залучити виробництво всесвітньо відомих корпорацій, створити понад 10 000 робочих місць, підвищити локалізацію вироблених на території парку автомобілів до рівня виробництва «зроблено в Україні», створити плацдарм для технологічних інновацій.

Проект реалізовується у найзахіднішому регіоні України – Закарпатті, який володіє величезним інвестиційним потенціалом, межуючи з 4-ма країнами-членами Європейського Союзу. У межах доби забезпечений доступ до найбільших центрів Центральної і Східної Європи та споживчого ринку до 150 млн.чол.

Індустріальний парк «Соломоново» був включений до Реєстру індустріальних промислових парків 06.06.2014.

Переваги роботи на Закарпатті оцінили такі відомі корпорації, як Škoda, Jabil, Flex, Yazaki Corporation, Forscher, Groclin Group та інші.

Індустріальний парк розташований в с. Соломоново, Ужгородського р-н, Закарпатська обл. на загальній площі суміжних земельних ділянок 66,2 га.

У 2017 – 2018 роках керуючою компанією проводились переговори з представниками китайського виробника, зацікавленого у розміщенні виробництва на території України; оновлено базу потенційних резидентів парку та направлено інвестиційні пропозиції європейським виробникам автокомпонентів (німецьким, нідерландським та угорським); розроблено маркетингову стратегію просування парку на 2018 рік; оновлено контент веб-ресурсу індустріального парку "Соломоново".

Завданнями і заходами з виконання Державної програми розвитку регіону українських Карпат на 2020—2022 роки передбачено створення в Закарпатській області індустріального парку "Інноваційне місто довголіття" (з промислової переробки лікарських рослин).

Основні причини, що гальмують розвиток індустріальних парків:

1. Неєфективний/нераціональний вибір земельної ділянки.
2. Облаштування/заведення на земельну ділянку необхідних комунікацій.
3. Ініціаторами створення індустріальних парків виступають органи місцевого самоврядування, хоча мало б бути бізнес середовище;
4. Відсутня фінансова і технічна підтримка держави.

2.5. Структура бюджету Закарпатської області

Зведений бюджет Закарпатської області

Зведений бюджет області за 2014-2015 роки включав показники 351 бюджету (один обласний, 5 міських (міст обласного підпорядкування), 13 районних, 6 – міських (районного значення), 19 селищних та 307 – сільських). У 2016 році, у зв'язку з утворенням у 2015 році 2-х об'єднаних територіальних громад, кількість бюджетів зменшилася до 347, у 2017 – до 345 (утворилася у 2016 році одна об'єднана територіальна громада), у 2018 році – до 337 (утворилися три об'єднані на територіальні громади у 2017 році). На сьогодні зведений бюджет області налічує 337 бюджетів, у тому числі один обласний, 5 міських (міст обласного підпорядкування), 6 об'єднаних територіальних громад, 13 районних, 3 міських (міст районного

підпорядкування), 19 селищних та 290 сільських.

Впродовж 2014-2018 років зберігається позитивна динаміка зростання видатків місцевих бюджетів, так у 2015 році видатки зросли на 30,9 % до попереднього року (у зв'язку із зміною структури трансфертів з державного бюджету та їх обсягу, що зріс на 25,0 %, зокрема наданням з державного бюджету освітньої та медичної субвенцій). Також у 2015 році з державного бюджету на фінансування місцевим бюджетам області було передано 30 бюджетних установ, які до 2014 року утримувались з державного бюджету. Це установи галузі освіти, охорони здоров'я, ветеринарної медицини а також фізичної культури і спорту, у 2016 році – на 18,3 %, у 2017 році – на 34,7 % (за рахунок зростання видатків загального фонду, зокрема на оплату праці з нарахуваннями працівникам бюджетних установ – на 53,2 %, в т.ч. у зв'язку із значним збільшенням мінімальної заробітної плати до 3200 грн.), то у 2018 році зростання становило 17,3 % (обсяг трансфертів з державного бюджету збільшився на 16,1 % порівняно з попереднім роком). Слід зазначити, що з 2018 року заклади ветеринарної медицини знову фінансуються з державного бюджету.

Доходи обласного бюджету

Впродовж 2014 – 2018 років надходження до обласного бюджету Закарпатської області зростали.

Табл.13. Надходження до обласного бюджету у 2014-2018 роках, млн. грн.

Найменування показника	2014	2015	2016	2017	2018
Податок та збір на доходи фізичних осіб	252,4	194,4	302,8	446,0	560,9
Податок на прибуток підприємств	0,2	21,6	36,4	27,5	32,2
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	10,4	12,6	17,6	17,9	20,5
Рентна плата за спеціальне використання води	4,9	4,5	6,1	7,1	7,1
Рентна плата за користування надрами	5,6	3,2	2,1	3,5	4,8
Екологічний податок	2,0	4,5	5,6	5,5	3,3
Інші	85,5	104,8	103,2	517,2	279,3
Разом загальний фонд	297,0	270,2	399,8	535,2	661,5
Разом спеціальний фонд	64,0	75,4	74,0	489,5	246,6
Всього доходів	361,0	345,6	473,8	1 024,7	908,1

Табл.14. Структура доходів обласного бюджету у 2014-2018 роках

<i>Структура доходів обласного бюджету, %</i>					
Найменування показника	2014	2015	2016	2017	2018
Податок та збір на доходи фізичних осіб	69,9	56,2	63,9	43,5	61,8
Податок на прибуток підприємств	0,1	6,2	7,7	2,7	3,5
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	2,9	3,7	3,7	1,7	2,3
Рентна плата за спеціальне використання води	1,4	1,3	1,3	0,7	0,8
Рентна плата за користування надрами	1,6	0,9	0,4	0,3	0,5
Екологічний податок	0,6	1,3	1,2	0,5	0,4
Інші	23,7	30,3	21,8	50,5	30,8

Видатки обласного бюджету

Хоча протягом 2014 – 2018 років переважно спостерігається зростання видатків обласного бюджету, цю динаміку не можна назвати сталою (дані щодо видатків обласного бюджету за 2014 – 2018 року наведені у таблиці).

Табл. 15. Видатки обласного бюджету (загальний та спеціальний фонди) за 2014-2018 роки, млн.грн.

Найменування показника	2014 рік	2015 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2016 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2017 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2018 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)
загальний фонд	883,6	1117,9	26,5	1085,0	-2,9	1502,9	38,5	1773,6	18,0
спеціальний фонд	123,4	145,1	17,6	128,0	-11,7	525,5	у 4,1 рази	670,9	27,7
Разом	1007,0	1263,0	25,4	1213,0	-4,0	2028,4	67,2	2444,5	20,5

Найбільший обсяг коштів обласного бюджету спрямовується на виконання

програм та утримання установ соціально-культурної сфери та на органи управління: 95,8 % у 2014 році, 96,0 % у 2015 та 94,9 % у 2016 році. Із 2017 року застосовується програмно-цільовий метод у бюджетному процесі з переходом до фінансування наданих послуг, а не утримання установ. Також у 2017 році до спеціального фонду обласного бюджету надійшли кошти для фінансового забезпечення реалізації заходів, визначених пунктом 33 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у сумі 362,3 млн. гривень. Зазначені кошти отримано від перевиконання щомісячних індикативних показників митних платежів (податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів, акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, мита). Це вплинуло на питому вагу зазначених галузей у загальному обсязі видатків, яка у 2017 році становила 83,9 % та 80,3 % у 2018 році.

Основну питому вагу у структурі видатків обласного бюджету протягом 2014 – 2018 років займала галузь охорони здоров'я. У таблиці наведена структура видатків обласного бюджету у 2014 – 2018 років.

Табл. 16. Структура видатків обласного бюджету (загальний та спеціальний фонди) у 2014-2018 роках (%)

Найменування показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Органи управління	0,5	0,4	0,7	0,7	1,1
Освіта	28,1	28,3	22,3	23,4	24,8
Охорона здоров'я	49,6	51,6	53,6	46,0	39,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення	10,6	9,0	10,6	7,1	8,6
Культура	4,8	4,6	5,1	4,1	4,3
Фізична культура і спорт	2,2	2,1	2,7	2,6	2,2
Інші галузі	4,2	4,0	5,0	16,1	19,8

Бюджет розвитку Закарпатської області

Починаючи з 2015 року значно зменшились надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів у порівнянні з попередніми роками у зв'язку із внесеними змінами до бюджетного законодавства у частині зарахування єдиного податку до загального фонду місцевих бюджетів. Питома вага зазначеного податку у 2014 році становила 78,6 відсотка. Протягом 2015 – 2018 років доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів в цілому зросли у 2,9 раза.

Табл. 17. Доходи та видатки бюджету розвитку за 2014-2018 роки

Доходи та видатки бюджету розвитку за 2014-2018 роки, млн грн.					
	2014	2015	2016	2017	2018
Доходи	213,6	56,3	88,0	144,3	163,4
видатки	228,6	746,7	829,0	971,3	868,3

Найбільшу питому вагу у загальному обсязі надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів становлять надходження від продажу землі несільськогосподарського призначення, надходження яких склали 2015 році 45,0 млн. грн., у 2016 році – 65,2 млн. грн., у 2017 році – 95,1 млн. грн. та у 2018 році – 130,9 млн. гривень.

2.6. Розвиток сільських територій та сільське господарство

В області сільськогосподарське виробництво має свою специфіку і особливості, оскільки регіон є малоземельним. Крім того, область характеризується вертикальною зональністю: тут наявні низинна, передгірська і гірська підзони, дві третини території – гориста місцевість. Все це обмежує потенційні можливості нарощування виробництва сільськогосподарської продукції.

Рослинництво. Область є не лише малоземельною, а й характеризується зональністю розміщення земель сільськогосподарського призначення (низинна, гірська та передгірська). Зональність розміщення сільгоспугідь обумовлює значну диференціацію посівних площ у розрізі природно-економічних зон.

У низинній зоні розвивається галузь зерновиробництва, картоплярства, виноградарства, кормовиробництва, молочного скотарства та свинарства. У передгірській та гірській зонах враховуючи низький природний потенціал вирощування сільськогосподарських культур, культивують картоплярство, садівництво та вівчарство.

Сільськогосподарським виробництвом станом на 2019 рік у області займається 1029 сільськогосподарських підприємств, з яких приблизно 68 – великі товаровиробники, проте характерною особливістю є те, що на господарства населення припадає 88,7 % сільськогосподарських угідь, ними виробляється 94,9 % валової продукції сільського господарства.

Узагальнюючим показником, що характеризує стан розвитку галузі є темп зростання (зменшення) валової продукції сільського господарства. Висока інтенсивність використання земель дає можливість виробляти щороку у межах 2 відсотків валової продукції сільського господарства України.

За 2018 року індекс обсягу виробництва валової продукції сільського господарства всіма категоріями господарств в регіоні становив 107,0 відсотка до рівня попереднього року.

Обсяг виробництва продукції сільського господарства в розрахунку на одну особу у 2018 році становив 3420 грн.

Виробництво валової продукції по всіх категоріях сільського господарства за 2018 рік склало 4301,2 млн. грн., з них господарства населення 3926,2 млн. грн., сільськогосподарські підприємства 375,0 млн. грн.

Табл.18. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства, млн.грн.

	2014	2015	2016	2017	2018
Господарства населення	4036,6	3783,5	3609,6	3688,9	3926,2
Сільськогосподарські підприємства	271,7	312,4	355,3	332,5	375,0
Всі категорії господарств	4308,3	4095,9	3964,9	4021,4	4301,2

Частка регіону у загальному виробництві продукції сільського господарства України у 2018 році складає 1,6 %, у продукції рослинництва 1,1 %, тваринництва 3,0 відсотка.

Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва в усіх категоріях господарств за 2018 року у порівнянні з попереднім роком склав 105,3 %, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 120,4 %, а у господарствах населення – 102,9 відсотка.

Табл. 19. Структура валової продукції сільського господарства: рослинництво у 2018 року, %

Кормові	Інші	Зернові та бобові	Технічні	Картопля і овочі	Плодово-ягідні у т.ч. виноград
1,4 %	1,0 %	18,6 %	3,0 %	52,6 %	23,4 %

Найбільшу валову частку у структурі продукції рослинництва сільського господарства займають картопля та овочі – 52,2 %, зернові та бобові – 21,0 %, плодово-ягідні (в тому числі виноград) – 20,0 % та технічні культури – 4,0 відсотка.

Динаміка виробництва валової продукції рослинництва залишається стабільною протягом останніх років. Незначний спад спостерігається у 2017 році у зв'язку з погодними умовами.

Рис.24. Валова с/г продукція Закарпаття, млн грн

У галузі рослинництва основними факторами соціального-економічного зростання будуть розвиток як товарних підприємств із збільшенням їх власної сировинної бази, так і розвиток дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва. Саме дрібні господарства мають високий потенціал для виробництва основних сільськогосподарських культур (зернові, технічні, овочі, плоди і ягоди, виноград), так і виробництва оригінальних вин доброї якості та інших продуктів виробництва харчової та переробної галузі.

Тваринництво. Індекс виробництва продукції тваринництва у всіх категоріях господарств склав 108,8, з них 72,1 % – сільгосптоваровиробники, 109,8 % – господарства населення. У структурі продукції тваринництва найбільшу частку займає м'ясо – 46,5 % , молоко – 42,6 % , яйця – 8,7 % та мед – 1,2 % , інші – 1,0 відсотка.

Діяльність в агропромисловому комплексі спрямована на розвиток товарного високоефективного виробництва тваринницької продукції шляхом будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів, заводів із виробництва комбікормів та відтворення і раціонального використання племінних (генетичних) ресурсів, створення сприятливих умов для комплексного розв'язання соціальних проблем села та розвитку сільських територій, зростання доходів сільського населення, створення конкурентоспроможного аграрного сектору, забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Структура тваринництва у 2014-2019 роках за даними Держстату наведено у таблиці. Як видно із даних, в області спостерігається збільшення кількості тварин. Одночасно, таке збільшення відбувається за рахунок домашніх господарств, які в структурі с/г мають більшу частку, ніж суб'єкти підприємницької діяльності.

Табл. 20. Тваринництво у 2014-2019 роках

	Кількість сільськогосподарських тварин на 1 січня, тис. голів				
	велика рогата худоба		свині	вівці та кози	птиця свійська
	усього	у т.ч. корови			
2014	144,3	101,2	287,8	166,0	3310,7
2015	132,0	93,7	280,1	150,1	3270,1
2016	127,7	91,1	274,9	145,4	3340,4
2017	122,2	87,6	262,6	141,6	3119,0
2018	120,9	86,1	229,8	141,1	3047,4
2019	122,9	87,4	242,7	153,7	3240,7

Розвиток сільських територій

Сільські території, де проживає 62,9 відсотка населення Закарпатської області, володіють значним природним, демографічним, економічним та історико-культурним потенціалом в разі його раціонального використання здатні внести вагомий вклад у вирішення ключових проблем соціально-економічного розвитку регіону.

Однак, значна частина сільських поселень сьогодні перебуває в економічно не стабільному стані, наслідком чого стало посилення процесів депопуляції населення,

трудова міграція, згортання діяльності об'єктів соціальної сфери, високим залишається рівень бідності сільського населення. Значною проблемою для сільських територій є сировинна зорієнтованість економіки, внаслідок чого абсолютна значна частина сільського населення не бере участі в розподілі доходів від їх використання.

Область потребує розробки концепції стійкого розвитку сільських територій, завдання якої передбачається у з'ясуванні та аналізі ключових проблем їх розвитку, задіяння важелів соціально-економічного та управлінського характеру, спрямованих на досягнення якісно нового рівня розвитку села, здатний забезпечити комплексне вирішення економічних, соціальних та екологічних завдань, ефективну реалізацію соціального, природно-ресурсного та транскордонного потенціалу сільських територіальних громад з метою підвищення стандартів якості життя сільського населення. Передбачається, що дана Концепція сприятиме досягненню поставленої мети через відхід від галузевого (секторального) підходу, який культивується сьогодні, до територіального управління розвитком сільських поселень. Це означає, що розвиток лісового та сільського господарства як структуроутворюючих сфер господарювання повинен стимулюватися з іншими елементами сільського укладу життя – виробничою та соціальною інфраструктурою, медициною, освітою, побутовим обслуговуванням населення, системою комунікації, розвитком несільськогосподарських видів діяльності.

Зміщення вектору від секторального до просторового розвитку це магістральний шлях переходу від моногалузевої структури сільської економіки до багатофункціонального розвитку сільських територій, забезпечення продуктивної зайнятості та розширення джерел доходів сільського населення в умовах ринкової трансформації.

Інструментами багатофункціонального розвитку є диверсифікація і модернізація сільської економіки, які пришвидшать структурні зміни у сільському середовищі і відкриють простір для реалізації дедалі більших функцій несільськогосподарського призначення, розширять сферу прикладання інтелектуальної висококваліфікованої праці як головної умови закріплення молоді на селі.

2.7. Розвиток гірських територій

Карпатський регіон України займає територію площею 56,6 тис. км² і окреслюється межами чотирьох адміністративних областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької.

На території Карпатського регіону статус гірських мають 714 населених пунктів:

Закарпатська область – 214;

Івано-Франківська область – 240;

Львівська область – 196 населених пунктів, що складає 17 % площі області, на якій проживає 158,6 тис. осіб або 6 % населення регіону;

Чернівецька область – 64 населених пункти, що становить 16,1 % території області, на якій проживає 44,5 тис. осіб, що становить 5 % населення області. Загальна площа населених пунктів, що мають статус гірських складає 1304,8 км².

Села становлять абсолютну більшість – 94,37 % у загальній кількості гірських населених пунктів, селища міського типу – 3,09 %, селища і міста – по 1,27 %.

Проблематикою Закарпатської області є суттєва диспропорція у соціально-

економічному розвитку низинних та гірських територій краю. Більшу частину території займають гори, а третина населених пунктів отримали статус гірських. Значна диференціація показників у районах Закарпаття спричинена неоднорідністю енергетичного, трудового, інфраструктурного потенціалу тощо, а основна концентрація ресурсів області зосереджена якраз у низинних районах.

2.8. Екологічна ситуація в Закарпатській області

Головним забруднювачем атмосферного повітря Закарпатської області продовжує і надалі залишатися автотранспорт, викиди від якого в 2015 році склали 91,9 % від загального обсягу викидів. За останні роки значно виросла кількість автомобільного транспорту, відмічається ріст автозаправних станцій, що є вагомим джерелом у забрудненні атмосферного повітря.

Табл. 21. Показники викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря таціонарними джерелами забруднення та всіма видами автотранспорту

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис.т.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв.км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	Всього	у тому числі			
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами		
2000	40,7	7,7	33,0	3192,0	32,6
2005	65,9	26,6	39,3	5167,4	52,9
2006	88,2	25,6	62,6	6916,0	70,8
2007	88,2	22,9	65,3	6916,0	70,8
2008	91,4	23,2	68,2	7161,5	73,3
2009	87,6	21,4	66,2	6871,2	70,3
2010	87,3	17,6	69,7	6820,3	70,0
2011	89,4	17,2	72,2	7009,8	71,6
2012	72,1	8,1	64,0	6000,1	57,5
2013	69,1	7,7	61,4	5421,5	55,1
2014	60,5	3,9	56,6	4744,7	48,1
2015	54,2	4,4	49,8	4200,1	43,1
2016	4,9	4,9	*	382,1	3,9
2017	3,2	3,2	*	300,0	2,5

* Показники щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел за 2017р. відсутні, як такі, що не передбачені планом державних статистичних спостережень.

Природно-заповідний фонд Закарпатської області

В області проводяться заходи щодо створення нових та розширення існуючих об'єктів природно-заповідного фонду, на території яких підлягають охороні, збереженню і відновленню природні комплекси та об'єкти що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну та рекреаційну цінність.

Станом на 1 січня 2019 року в області функціонує 469 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 180,6 тис. га. З них загальнодержавного значення – 34 об'єкти загальною площею 155,5 тис. га, місцевого значення 435 об'єкти загальною площею 25,1 тис. га. Станом на 1 січня 2019 показник заповідності Закарпатської області становить 14,17 відсотка.

Впродовж 2014 – 2018 років в області створено 10 об'єктів природно- заповідного фонду місцевого значення на загальній площі 2969,9 га. З них 7 заказників місцевого значення на площі 1305,1 га та 3 заповідні урочища на площі 1664,8 га.

За період 2014 – 2018 років показник природно-заповідного фонду в області зріс на 0,23 відсотка.

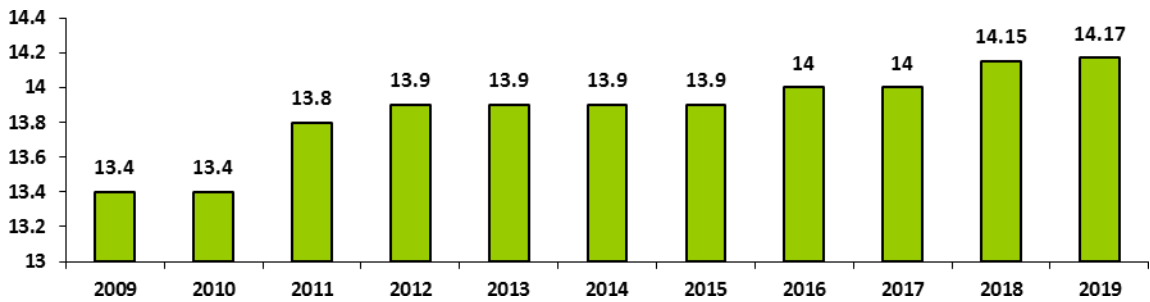

Рис.25. Динаміка змін питомої ваги природно-заповідного фонду області станом на 01.01.2019, у %.

Проблемні питання збереження водних ресурсів Закарпатської області

Територія області є водозбірним басейном р.Тиса, яка є притокою р.Дунай. Усі річки та потічки, які формуються по долинах і ущелинах гір, а їх на Закарпатті понад 9 тисяч, є її притоками. Найбільші з них – це річки Тересва, Теремля, Ріка, Боржава, Латориця і Уж. Дві останні впадають у р. Бодрог уже на території Словаччини, яка в подальшому впадає в р.Тиса.

Водний режим річок є дуже змінним. Він залежить від погодно-кліматичних умов і тісно пов'язаний зі станом лісів Українських Карпат.

Озер у Закарпатті мало. Однак значна їх частина – це цікаві гірські озера. Найбільшим є Синевирське озеро з площею близько 7 га, середньою глибиною 15-16 м. Воно розташоване на висоті 989 метрів над рівнем моря і є дуже популярним туристичним об'єктом.

За період з 2000 по 2017 роки спостерігається суттєве зменшення забору та використання води (загальний забір води у 2017 році становив всього 57,8 % забору води у 2000 році). Використання води на побутово-питні потреби скоротилося на 59 %, на сільськогосподарські потреби – на 96 відсотків. Спостерігається збільшення використання води на виробничі потреби (на 29,7 відсотка.). Обсяги оборотної та послідовно використаної води становили у 2017 р. 51 % аналогічного показника у 2000 році. Спостерігається тенденція збільшення показників втрати води при транспортуванні. Якщо у 2000 році вони становили 7,834 млн. м. куб., то у 2017 році цей показник становив 9,97 млн. м. куб.

За період 2000 – 2017 років спостерігається також зменшення об'єму скиду забруднених стічних вод у поверхневі водойми. У 2000 році було скинуто 13,02 млн. м³ недостатньо очищених та неочищених зворотних вод, у 2017 році – 4,236 млн. м³ (на 67,5 % менше).

Найбільшими споживачами води в області є підприємства житлово-комунального господарства області (52 % від загального використання води в області) та сільського господарства (38 % від загального водоспоживання). Щодо повного водоспоживання за обсягом використання свіжої води найменшим водокористувачем області є промисловість, на яку припадає менше 3,0 % загального об'єму. З 1990 до 2017 року повне водоспоживання промисловості області зменшилося більше як на 80 відсотка. Це можна пояснити суттєвим скороченням промислового виробництва в області.

Поводження з побутовими відходами

Вирішення проблеми поводження з відходами вбачається в організації

централізованого збирання сміття в усіх населених пунктах області, поступове зменшення кількості сміттєзвалищ та їх модернізація.

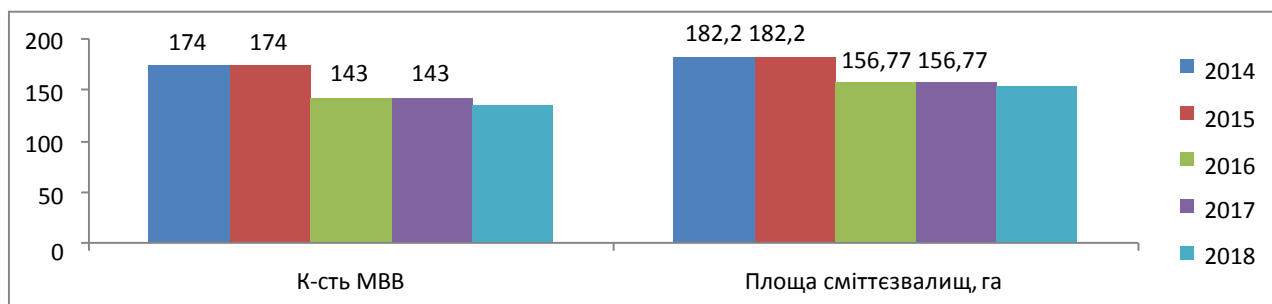

Рис.26. Поводження з ТПВ на території області

Всього в регіоні централізований збір ТПВ організований у 413 населених пунктах, що становить 67,8 % від загальної кількості (609) населених пунктів.

На території області централізований збір та видалення твердих побутових відходів здійснює 29 спеціалізованих підприємств (найбільші ТОВ «АВЕ Ужгород», ТОВ «АВЕ Виноградovo», ТОВ «АВЕ Мукачево» та ТОВ «Берег-Вертикал») та в 14 населених пунктах здійснення централізованого збору ТПВ відбувається на громадських засадах.

4 спільних українсько-угорських підприємства здійснюють збір та вивезення ТПВ із 197 населених пунктів. 25 спеціалізованих комунальних служб та приватних структур при місцевих радах здійснюють збір та вивезення ТПВ із 216 населених пунктів Закарпаття.

Роздільний збір ТПВ (скла, пластику та макулатури) поступово впроваджується у містах Ужгород, Мукачево, Чоп, Перечин, Хуст, Виноградів та деяких населених пунктах Ужгородського, Воловецького, Великоберезнянського, Хустського, Рахівського районів.

Інфраструктурні програмні заходи у сфері екології та будівництва очисних систем

Програма «Збереження екосистеми долини річки Тиса на прикордонній території України, Угорщини, Румунії та Словаччини», розроблена Асоціацією органів місцевого самоврядування – актуальний документ, який об'єднує завдання цілого ряду органів місцевого самоврядування у напрямку зменшення негативного впливу на довкілля у сфері водних ресурсів.

Внаслідок проведення аналізу стану басейну Тиси були визначені такі шість головних водогосподарських проблем або негативних факторів впливу:

1. Забруднення органічними речовинами.
2. Забруднення поживними речовинами (азот, фосфор).
3. Забруднення небезпечними речовинами (важкі метали, синтетичні речовини).
4. Гідроморфологічні зміни (зміни морфології русла, берегів, заплави та водного режиму).
5. Засмічення русел та берегів побутовим сміттям.
6. Вселення чужорідних видів риби і тварин та рослин (ротан, сом американський, сонячний окунь та інші).

Поверхневі води. Результати дослідження показали, що трохи більше половини (16 з 30) річкових водних тіл було оцінено так, що їхній екологічний статус не відповідає вимогам «доброго» і вони, відповідно, належать до третього «задовільного» та четвертого «поганого» класів.

За даними оцінки, добрий та відмінний екологічний статус мають лише водні тіла Чорної та Білої Тиси, Ріки, верхів'їв Тересви, Боржави, Латориці та Ужа. Жодне водне тіло самої Тиси та Терєблі, середні і нижні ділянки Боржави, Тересви, Латориці і Ужа не відповідають вимогам доброго екологічного статусу. Головною причиною такої ситуації є забруднення поживними та органічними речовинами. У меншій мірі до погіршення екологічного статусу призводить забруднення важкими металами та іншими небезпечними хімічними речовинами.

Можна очікувати, що води набудуть доброго екологічного статусу лише внаслідок проведення реконструкції каналізаційних очисних споруд стічних вод, або взагалі будівництва таких у селищах та селах.

Підземні води. За даними досліджень встановлено, що жодне з 8 підземних водних тіл української частини басейну Тиси не знаходиться під ризиком виснаження, оскільки всі водозабори Закарпаття працюють без перевищення встановлених обсягів водовідбору у відповідності до порохованих запасів. Тим не менше, існує ризик забруднення верхнього незахищеного алювіального водного тіла (водоносного горизонту) сполуками азоту, особливо в сільській місцевості, де відсутні системи водовідведення.

Програмою Асоціації передбачається поетапне будівництво 18 КОС середньою потужністю 8-12 тис еквівалентних жителів. У більшості населених пунктів відсутня мережа каналізування або вона потребує модернізації, тому цей факт потрібно врахувати при визначенні потреби у коштах. Програмою розроблено ТЕО для 8-ми населених пунктів, що дає можливість визначитись із необхідним фінансуванням.

Завдання Програми:

1. Охопити Програмою 10 – 20 % населення Закарпатської області сучасною системою збору очищення побутових каналізаційних стоків.
2. Збудувати сучасні інноваційні каналізаційні очисні споруди у населених пунктах Поляна, Великий Березний, Буштино, Перечин, Сторожниця, Іршава, Воловець, Міжгір'я.
3. Досягти, шляхом будівництва нових КОС, покращення якості води у річці Тиси понад 10-20 %
4. Покращити якість води в річках у місці витоку з КОС на 30 %
5. Досягти придатності води для купання у створах річок населених пунктів охоплених Програмою.
6. Формування збалансованої системи природокористування та структурної перебудови виробничого потенціалу економіки, екологізація технологій у промисловості та на транспорті, містобудуванні.
7. Збереження біологічного та ландшафтного розмаїття, благоустрій та озеленення населених пунктів.

Солотвинський солерудник

Із лютого 2007 року ДП «Солотвинський солерудник» припинив свою діяльність

по видобутку кам'яної солі, також було закрито підземне відділення Української алергологічної лікарні. Сталось це внаслідок некерованого затоплення гірничих виробок. З часом поверхня шахтного поля почала просідати утворюючи величезні вирви (карсти), котрі поступово заповнюються водою.

У небезпечній зоні деформації земної поверхні опинились 292 житлові будинки та об'єкти інфраструктури смт Солотвино. Дану подію було класифіковано як надзвичайну ситуацію державного рівня.

Процес утворення карстових провалів триває й досі. У квітні 2015 року відбувся провал ґрунту глибиною близько 45 метрів поблизу Солотвинського водоканалу, виникла загроза руйнування 3-х опор ліній електропередач, які у подальшому було перенесено на безпечну відстань. Людських жертв не було. Інтенсивний розвиток екзогенних геологічних процесів (утворення карстів) не зупиняється, і це загрожує не лише населенню Солотвина, а й порушенням екологічної безпеки сусідніх країн. Адже окрім активних карстоутворень існує ймовірність потрапляння солоної мінералізованої води у річку Тису, що спричинить загибель прісноводних організмів та вплине на її прибережні смуги. Також, не варто забувати що Тиса є лівою й найбільшою притокою Дунаю, тож це може мати вплив на екологію кількох європейських держав.

В Україні працює Дорадча місія в Україну Механізму Цивільного захисту Європейського Союзу, завдання якої – дати рекомендації щодо усунення аварійності на державному підприємстві. За результатами роботи місії та звіту, представленого у 2016 році, зазначено, що до загального занепаду солерудника та околиць призвела антропогенна діяльність у поєднанні з природними процесами. Зараз ці процеси тривають, без активного втручання.

Вся територія є надзвичайно складною з точки зору гідрогеологічних систем і геологічної структури, включаючи рельєф місцевості, карстифікацію і потоки ґрунтових та підземних вод. Тому для отримання більш обґрунтованого розуміння процесів потрібно більше досліджень та оцінювання.

Наслідки застарілих гірничих технологій та практик, а також неконтрольовані та некеровані процеси видобутку, що відбуваються протягом ряду років, призвели до поточної загальної ситуації та надзвичайного стану. Однак, можливість ефективного та екологічно сталого використання запасів солі може бути реальною.

Члени місії рекомендують розглянути питання необхідності створення належної та життєздатної системи моніторингу, рекомендації до чого скеровуються напрямом «Захист навколишнього середовища» Стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR). Питання проникнення солі з території солерудника до річки Тиса потребує подальшого дослідження та регулярного моніторингу. Ускладнює ситуацію також і скидання побутових і промислових відходів очевидне в межах шахти та прилеглих територій.

Таким чином, уразливість населення в небезпечній зоні є високою. Існують суттєві невизначеності, що походять з території солерудника, і стосуються провалів (кратерів), тріщин та потенційних зсувів, які можуть мати як безпосередній вплив на життя людей, а також на інфраструктуру (будівлі, будинки та інші споруди), так і непрямі наслідки для суспільства та економіки. Додатковим висновком є те, що широке розповсюдження побутових і промислових відходів є потенційною небезпекою для здоров'я та навколишнього середовища.

2.9. Громадянське суспільство та політична ситуація в регіоні

З метою здійснення координації заходів, посилення взаємодії з громадськими інституціями для забезпечення реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами при місцевих органах виконавчої влади Закарпатської області створено ряд консультативно-дорадчих та експертних органів, консультаційних груп та незалежних комісій. В області діють рада церков та релігійних організацій, координаційна рада у справах жінок, рада з питань молодіжної політики, рада з питань регіонального розвитку Закарпатської області, гуманітарна рада, рада інвесторів, регіональна рада з питань взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування тощо.

Активно працює Громадська рада при облдержадміністрації. Всі засідання Громадської ради при облдержадміністрації, у тому числі і виїзні, організуються та проводяться у тісній співпраці з органами державної влади. Інформація про діяльність Громадської ради постійно висвітлюється на сайті Закарпатської обласної державної адміністрації в рубриці «Громадянське суспільство і влада» та на сайті Громадської ради при Закарпатській облдержадміністрації.

З метою виконання Закону України «Про волонтерську діяльність» у районах і містах області створені та діють організації волонтерів. Найчисленніший загін волонтерів працює при організаціях Товариства Червоного Хреста України, до складу якого входить понад 2,5 тис. добровільних помічників. У регіоні територіальні центри спільно з Товариством Червоного Хреста України проводять акції щодо надання посиленої допомоги малозабезпеченим самотніми громадянам похилого віку.

В області налагоджено тісний зв'язок між органами влади та організаціями громадянського суспільства, що виливається у плідну співпрацю у сфері підтримки та реалізації і громадських ініціатив, спрямованих на національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання дітей і молоді (проекти тематичних вишколів, таборів відпочинку тощо), поширення інформації стосовно інтеграційного курсу України в європейський правовий простір, євроатлантичний безпековий простір, розвитку взаємодії та спілкування дітей та молоді з різних регіонів, проведення ними спільних медійних, культурних, освітніх та інших заходів (відпочинок дітей-переселенців, учасників АТО на території області, екскурсії, зустрічі з однолітками тощо).

Для налагодження ефективних механізмів партнерства держави з інститутами громадянського суспільства, вдосконалення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення прозорості і відкритості їх діяльності, залучення громадян до участі в управлінні державними справами, підвищення якості підготовки та прийняття рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням думки громадськості, створення умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень, проведення соціологічних досліджень, сприяння пропагуванню державницької ідеології, інтеграції України в Європейські та Євроатлантичні структури, виховання патріотичних почуттів та гордості за Українську державу реалізована Регіональна програма із забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики і вивчення суспільної думки на 2015-2018 роки.

За участю організацій громадянського суспільства розроблені та діють Регіональна програма оздоровлення та відпочинку дітей і розвитку мережі дитячих

закладів оздоровлення та відпочинку на 2018 – 2021 роки та Програма «Турбота» щодо посилення соціального захисту громадян на 2016-2018 роки.

Для більш ефективної взаємодії бізнесу із владою та створення дієвого механізму та інструментів підтримки малого і середнього бізнесу із акцентом на створення нових робочих місць та само зайнятості населення, як можливого способу працевлаштування молоді в Закарпатській області в липні на базі департаменту запровадив Центр підтримки підприємництва.

З метою сприяння самозайнятості населення та розвитку підприємництва, департамент економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації у рамках реалізації заходів Програми розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2017-2018 роки було запроваджено навчальні семінари з питань відкриття власної справи для починаючих підприємців.

Табл.22. Органи місцевого самоврядування Закарпатської області, станом на 1 січня 2019 року

Районних рад	13	
Міських (міст обласного значення) рад	5	
Міських (міст районного значення) рад	6	
Селищних рад	19	
Сільських рад (із урахуванням рад сільських об'єднаних територіальних громад)	293	
Склад Закарпатської обласної ради		
Всього депутатів, осіб	64	
із них за суб'єктами висування:	%	осіб
політична партія Єдиний центр	29,69	19
ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА		
«СОЛІДАРНІСТЬ»	23,44	15
Партія «ВІДРОДЖЕННЯ»	17,19	11
«КМКС» Партія угорців України	12,50	8
Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	10,94	7
Політична партія «Опозиційний блок»	6,25	4
Всього депутатів місцевих рад, осіб	5704	

2.10. Основні тенденції та передумови економічного зростання

У регіоні наявні передумови стратегічної згуртованості регіональних еліт у взаємодії всіх гілок влади у провадженні державної підтримки регіонального розвитку, визначена недооціненість природних і рекреаційних ресурсів краю, усвідомлений рівень міжрегіональної конкуренції за інвестиції та передові технології, що в повинен усунути викривлене сприйняття Закарпаття як периферійного, депресивного та перманентно проблемного і стабільно дотаційного регіону, що проявляється у розподілі коштів державної підтримки регіонального розвитку та дорожньо-транспортної інфраструктури при диверсифікації додаткових джерел такої підтримки у порівнянні з іншими регіонами.

До важливих передумов впровадження Регіональної стратегії на період до 2027 року слід також віднести ряд факторів. У 2013-2018 рр. частка валового регіонального продукту у загальнодержавному показнику валового виробництва продовжує залишатися незначною: коливається в межах 1,4 - 1,5 відс. усього виробництва України. За рівнем економічної ефективності область перемістилася з 16-го (2015р.) на 22-е місце (2018 р). у національному Рейтингу соціально-економічного розвитку регіонів України (дані Мінрегіонбуду). Рівень безробіття протягом останніх трьох років спостережень (за методологією МОП) не знижується нижче 10%. Купівельна спроможність населення, розвиток сфери послуг і підприємництва значною мірою підтримується та стимулюється шляхом залучення в економічний та споживчий оборот регіону доходів трудових мігрантів.

Реалізація інерційного сценарію впровадження регіональної стратегії несе в собі загрозу консервації сталого розвитку регіону та його соціально-економічного віставання.

Найсприятливіші умови для створення точок економічного зростання» (у рамках розробки проекту Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років) містять:

- істотна постіндустріальна та цифрова трансформація економіки і промислового комплексу області. У перспективі домінуючу роль у ній має відігравати машинобудування, перш за все його високотехнологічні наукоємні галузі, ІКТ та креативні індустрії (становлення Закарпатської області як нового індустріального регіону міжрегіонального значення, спеціалізованого на середньо- та високотехнологічних галузях промисловості на період до 2031 року вимагатиме збільшення обсягів промислового виробництва щонайменше у 3 – 3,5 рази);

- запровадження високоефективних технологій 4-6 технологічних укладів у всіх галузях промисловості, яке має сприяти не тільки зниженню енерго- та матеріалоємності виробництва, а й зростанню продуктивності праці у промисловості;

- будівництво «дата-центрів» національного та європейського значення в гірській місцевості з природним охолодженням повітря;

- реалізація ряду кластерних ініціатив у автоагрегатній, лісовій, туристично-рекреаційній і медико-туристичній, природоохоронній, науково-інноваційній, освітній й конгресовій галузях із застосуванням механізмів типу «індустріальний парк», «науковий парк», «екопарк», «транскордонний парк та логістичний центр», «бізнес-інкубатор», «старт-ап інкубатор» тощо;

- активізація процесів взаємо координованого просторового планування розвитку територій області на кордонах України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Польщею;

- зміщення вектору від секторального до просторового розвитку як визначальної можливості та магістрального шляху переходу від моногалузевої структури сільської економіки до багатофункціонального розвитку сільських територій, забезпечення продуктивної зайнятості та розширення джерел доходів сільського населення в умовах ринкової трансформації;

- досягнення стійкого розвитку сільських та гірських територій;

- задіяння таких важелів соціально-економічного та управлінського характеру, які спрямовані на досягнення якісно нового рівня розвитку села, здатного забезпечити

комплексне вирішення економічних, соціальних та екологічних завдань, ефективну реалізацію соціального, природно-ресурсного та транскордонного потенціалу сільських територіальних громад з метою підвищення стандартів якості життя сільського населення:

- суттєве зростання рівня гірського тваринництва за рахунок ефективного господарювання в особистих селянських господарствах за підтримки програм співробітництва переробних підприємств з ОТГ;
- маркетингове просування на локальні та зовнішні ринки еко продуктів харчування (молочна продукція, мед, вина, ягоди та інші), еко продуктів легкої промисловості (одяг, посуд), вироблених на Закарпатті;
- раціональне використання посівних площ для вирощування продуктових/кормових культур;
- створення регіональної програми розвитку бджільництва;

- використання європейських підходів і принципів «Природа не знає кордонів» у стратегічному та просторовому плануванні і управлінні регіональним розвитком вкупі із вдосконаленням національного законодавства і участю Закарпаття та його державних інституцій, органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, неурядових і наукових організацій та установ у програмах і проектах управління природокористуванням на рівнях транскордонного і міжрегіонального співробітництва;

- суттєве оновлення всіх видів інфраструктури Закарпаття: транспортної і дорожньої, комунальної та прикордонної, екологічної, енергетичної, промисловості і зв'язку, соціальної, туризму на основі стандартів і нормативів ЄС;

- створення сучасної інфраструктури туризму, конкурентоспроможного ринку туристичного продукту, підвищення якості туристичних послуг, залучення інвестицій, ефективне використання природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу, забезпечення умов для повноцінного функціонування суб'єктів туристичної діяльності, спираючись на:

- позиціонування в якості нового центру міжнародного, міжрегіонального та міжнаціонального співробітництва в форматах «Вишеград+» та Карпатського (Південно-Східного) мегарегіону Європи;
- залучення мережевих міжнародних туроператорів та іноземного туриста;
- розвиток української кіноіндустрії, що зможе продукувати кіно- та анімаційні фільми, серіали, якісні рекламні ролики для промоції туристичної привабливості регіону;
- зміцнення матеріально-технічної бази для проведення в області реставраційних робіт;
- затвердження в установленому порядку курортних територій державного значення
- державне врегулювання та підтримка розвитку агротуризму, еногастрономічного туризму та соціального туризму (спортивного, дитячого, молодіжного тощо) та залучення в регіон великих мережевих туристичних систем;

- впровадження концепції розвитку гірських територій з подальшим

викоремленням пріоритетів регіонального розвитку в галузевих (цільових) програмах;

- пошук і впровадження рішень щодо з'єднання обласного центру Закарпаття швидкісним залізничним сполученням із містом Київ та столицями європейських сусідів України;
- покращення авіаційного сполучення Закарпаття.

Інтенсифікація та активізація усієї системи регіонального соціально-економічного розвитку дасть можливість за термін дії Стратегії до 2027 р. досягти у регіоні реальних результатів таких базових загальнодержавних перетворень як:

- адміністративно-територіальна реформа, децентралізація та створення ОТГ;
- освітня реформа, створення опорних шкіл і розвиток інклюзивної освіти;
- медична реформа, утворення госпітальних округів і перехід на страхову медицину.

Одночасно ключовим завданням є створити умови для можливості жителям регіону відчувати у реальних проявах соціально-економічних укладів повсякденності нові відчутно вищі, параметри якості життя.

3. Основні чинники та сценарії розвитку області

3.1. Результати SWOT-аналізу

Узагальнення тенденцій розвитку, проведення детального аналізу всіх господарських галузей регіону дозволила виокремити ключові внутрішні сильні та слабкі сторони, а також зовнішні фактори середовища (загрози та можливості), які здійснюють вплив на розвиток Закарпатської області.

До *сильних сторін* Закарпатської області відносять:

1. Вигідне та унікальне геополітичне розташування. Близькість до Європейських ринків
2. Кліматичне, ландшафтне та біологічне різноманіття
3. Багаті природні, лісові, водні і рекреаційно-оздоровчі та бальнеологічні ресурси. Найвищий в країні показник площі територій природно-заповідного фонду
4. Перевага сільського населення над міським. Культурне та традиційне різноманіття
5. Актуальна та сучасна Схема планування території Закарпатської області на період 2031 р., з можливістю спільних інфраструктурних об'єктів із сусідніми державами
6. Науково-технічний і кадровий потенціал для фундаментальних і прикладних досліджень. Створення та програмна діяльність Наукового парку «УжНУ»
7. Висока ділова активність та трудова мобільність. Відсутність мовних бар'єрів з найближчими сусідами
8. Розгалуженість транспортної, енергетичної, екологічної, комунальної, промислової, соціальної та комунікаційної інфраструктури
9. Значна кількість місць відпочинку, закладів розміщення, процеси диверсифікації туристичних послуг та туристично-рекреаційних продуктів. Позитивний екологічний імідж регіону
10. Передумови для розвитку кластерів
11. Сформована сучасна регіональна політика сприяння розвитку малого і середнього підприємництва (МСП)
12. Висока адаптивність малого і середнього підприємництва до змін ринкового середовища
13. Успішний досвід в залученні інвестиційних та грантових проектів.
14. Активний розвиток притаманних регіону галузей сільського господарства
15. Значний природний, економічний, демографічний та історико-культурний потенціал гірських та сільських територій

До *слабких сторін* Закарпатської області відносять:

1. Обмеження у просторовому розвитку та ефективному господарюванні
2. Логістичні переваги для трудової та освітньої міграції, тіньового імпорту та експорту підакцизних та побутових товарів, природних ресурсів, мігрантів та робочої сили.
3. Пришвидшення стоку води на гірських схилах внаслідок масштабних трансформацій лісових ландшафтів і лісозаготівель, масової незаконної рубки лісів

4. Засмічення русел та берегів української частини басейну р. Тиси побутовим сміттям, вселення чужорідних видів риб і тварин та рослин. Забруднення поживними та органічними речовинами річкових водних тіл

5. Наявність на території області об'єктів підвищеної екологічної небезпеки гірничо-добувної галузі

6. Неконтрольована і масова вирубка лісу та видобуток корисних копалин

7. Поглиблення процесів порушення екологічної рівноваги, цілісності природного середовища та фрагментації ландшафтів, зникнення окремих видів дикої флори і фауни

8. Відсутність або застарілість схем планування територій більшості районів Закарпатської області, їх неузгодженість і суперечливість із Схемою планування території Закарпатської області

9. Природне скорочення населення області та позитивне сальдо міграційного руху населення

10. Недостатній рівень адаптації освіти до реального ринку праці

11. Незадовільний технічний стан багатьох автомобільних доріг та об'єктів дорожньої інфраструктури

12. Відсутність в області централізованих субрегіональних систем і підприємств селективного збору і утилізації твердих побутових відходів (ТПВ)

13. Технічна та моральна зношеність існуючих водозаборів, водопровідних насосних станцій, насосного обладнання та мереж, застосування застарілих технологій; низький рівень охоплення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням та водовідведенням

14. Низький рівень локальної кооперації та кластерного розвитку

15. Відносно низький інтерес промислових підприємств та МСП до фінансування прикладних досліджень та інноваційних розробок університетською і академічною наукою, розподіл витрат на інноваційну діяльність до її екзогенної складової, неналежна науково-виробнича інтеграція

До можливостей для Закарпатської області відносять:

1. Повноцінне входження в європейські природно-географічні території

2. Державна політика підтримки регіонального розвитку та децентралізації, формуванням нового адміністративно-територіального устрою тна основі об'єднаних територіальних громад (ОТГ)

3. Імплементация Угоди про асоціацію та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, положень міжнародної Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Запровадження макрорегіональної програми Європейського Союзу підтримки територій Карпатського регіону

4. Наявність сприятливих міжнародно-договірних передумов для активізації процесів взаємо-координованого просторового планування розвитку територій області з територіями сусідніх держав

5. Політика низки країн ЄС щодо легалізації праці трудових мігрантів та навчання студентів з України, що підвищує рівень кваліфікації та набуття досвіду

6. Поступлення значних обсягів доходів від закордонних трудових мігрантів, які можуть активізувати інвестиційну і споживчу складові економіки регіону

7. Посилюваний доступ до фінансово-ресурсних можливоостей програм і фонднів міжнародної технічної допомоги Україні на регіональному рівні

8. Вдосконалення українського законодавства щодо стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та створення інституцій науково-технічної і технологічної підтримки інноваційної економіки. Вдосконалення державної регуляторної і фіскальної політик

9. Вдосконалення системи публічних закупівель та доступ МСП до замовлення товарів і послуг органами державної влади і місцевого самоврядування

10. Вдосконалення українського законодавства у сфері запровадження високоефективних технологій (4.0 Індустрія), стимулювання інвестицій в пріоритетні для регіону галузі економіки.

11. Впровадження політико-правових передумов реалізації заходів SMART-спеціалізації регіону на національному рівні

12. Вдосконалення законодавства про статус природних територій-курортів державного значення в частині стимулювання бізнесу

13. Створення державної системи залучення незайнятого населення у важкодоступних гірських субрегіонах за допомогою новітніх інформаційних технологій

14. Державне регулювання та підтримка розвитку агротуризму, етногастрономічного туризму та соціального туризму. Розвиток української кіноіндустрії

15. Стимуляційна державна політика підтримки виробництва локальних продуктів харчування

До загроз для розвитку Закарпатської області відносять:

1. Послаблення конкурентних переваг вигідного геополітичного розташування Закарпаття, перенаправлення та/або закриття транспортно-логістичних потоків внаслідок триваючої військової агресії на Сході

2. Посилення впливу глобальних тенденцій кліматичних змін на природні і урбоекосіосистеми та непрогнозоване прискорення процесів глобальних змін клімату

3. Вимивання трудового потенціалу Закарпаття за рахунок лібералізації політики європейських країн щодо трудових мігрантів і еміграції з України

4. Посилення конкуренції за інвестиційні ресурси та передові технології у інфраструктурних галузях з боку суміжних регіонів і міст країни

5. Протекціоністська політика сусідніх держав, спрямована на зростаюче відставання дорожньо-транспортної та логістично-складської інфраструктури в рамках міжнародних транспортних коридорів на території області

6. Наростання упущеної економічної вигоди внаслідок інвестування зарубіжного капіталу в аналогічні галузі виробництва і сфери послуг та інфраструктуру більш безпечних країн-сусідів

7. Втрата ринку транспортно-логістичних послуг внаслідок протекціоністської політики сусідніх держав

8. Динамічне зростання ринків туристичних послуг країн-сусідів на фоні низької конкурентоспроможності сектора зарубіжного туризму на в'їзд в регіоні, що загрожує втратою цього сегменту ринку

9. Процеси культурної, соціальної та інформаційно-комунікаційної глобалізації, які знижують чисельність носіїв етнокультурної спадщини та регіональної ідентичності

10. Техногенна і господарська діяльність в прикордонних територіях Румунії і Угорщини, що негативно впливає на екологічний стан водотоку р.Тиса в межах території області

11. Низький рівень координованості практичних заходів і дій країн-сусідів та України у вирішенні проблеми протипаводкових споруд і берегоукріплень на р.Тиса

12. Відтермінування та/або гальмування реформних рішень гілок центральної влади щодо активізації регіонального розвитку та єдності і згуртованості регіонів і регіональних еліт.

У ході проведеного дослідження соціально-економічного розвитку Закарпатської облсті в експертному середовищі вдалося виокремити рівень впливу та пріоритетність у вирішенні проблемних питань та в тих сильних позиціях, які регіону слід підсилювати.

Зазначені результати відображені у SWOT-матриці, наведеній у таблиці 23.

Табл23. SWOT-аналіз розвитку регіону та ступінь впливу факторів на розвиток регіону, балів

СИЛЬНІ СТОРОНИ		МОЖЛИВОСТІ		СЛАБКІ СТОРОНИ		ЗАГРОЗИ	
5	1. Вигідне та унікальне геополітичне розташування. Близькість до європейських ринків товарів і послуг	7	1. Повноцінне входження в європейські природно-географічні території	-3	1. Обмеження у просторовому розвитку та ефективному господарюванні внаслідок наявності значних площ гірських і природно цінних територій	-7	1. Послаблення конкурентних переваг вигідного геополітичного розташування Закарпаття, перенаправлення та/або закриття транспортно-логістичних потоків внаслідок триваючої військової агресії на Сході України
6	2. Кліматичне, ландшафтне та біологічне різноманіття	5	2. Державна політика підтримки регіонального розвитку та децентралізації, формуванням нового адміністративно-територіального устрою на основі об'єднаних територіальних громад (ОТГ)	-3	2. Логістичні можливості для закордонної трудової та освітньої міграції, тіншового імпорту та експорту товарів, природних ресурсів, руху мігрантів та робочої сили.	-5	2. Посилення впливу глобальних тенденцій кліматичних змін на природні і урбоекосоціосистеми та непрогнозоване прискорення процесів глобальних змін клімату
7	3. Багаті природні, зокрема лісові, водні та рекреаційно-оздоровчі і бальнеологічні ресурси. Найвищий в країні показник площі територій природно-заповідного фонду	7	3. Імплементация Угоди про асоціацію та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, положень міжнародної Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Запровадження макрорегіональної програми Європейського Союзу підтримки територій Карпатської	-4	3. Пришвидшення стоку води на гірських схилах внаслідок масштабних трансформацій лісових ландшафтів і лісозаготівель, масової незаконної рубки лісів	-6	3. Вимивання трудового потенціалу Закарпаття внаслідок лібералізації політик європейських країн щодо трудових мігрантів і еміграції з України

		регіону				
7	4. Стале переважання сільського населення над міським. Культурне та традиційне різноманіття	7 4. Наявність сприятливих міжнародно-договірних передумов для активізації процесів взаємо-координованого просторового планування розвитку територій області з територіями сусідніх держав	-5	4. Засмічення русел та берегів української частини басейну р. Тиси побутовим сміттям, поширення небезпечних інвазійних видів флори і фауни, забруднення шкідливими поживними та органічними речовинами річкових водних тіл	-7	4. Посилення конкуренції за інвестиційні ресурси та передові технології у інфраструктурних галузях з боку суміжних регіонів і міст країни
7	5. Актуальна та сучасна Схема планування території Закарпатської області на період 2031 р., з можливістю реалізації спільних інфраструктурних об'єктів із сусідніми державами	5 5. Політика низки країн ЄС щодо легалізації праці трудових мігрантів та навчання студентів з України, що підвищує рівень кваліфікації та набуття досвіду	-4	5. Наявність на території області об'єктів підвищеної екологічної небезпеки гірничо-добувної галузі	-8	5. Протекціоністська політика сусідніх держав, спрямована на зростаюче відставання дорожньо-транспортної та логістично-складської інфраструктури в рамках міжнародних транспортних коридорів на території області
4	6. Науково-технічний і кадровий потенціал для фундаментальних і прикладних досліджень. Створення та програмна діяльність Наукового парку «Ужгородський	6 6. Поступлення значних обсягів доходів від закордонних трудових мігрантів, які можуть активізувати інвестиційну і споживчу складові економіки регіону	-7	6. Неконтрольована і масова вирубка лісу та видобування корисних копалин місцевого значення, у т.ч. піску та гравійно-піщаної суміші з русел річок	-6	6. Наростання упущеної економічної вигоди внаслідок інвестування зарубіжного капіталу в аналогічні галузі виробництва і сфери послуг та інфраструктуру більш безпечних країн-сусідів

	національний університет»						
4	7. Висока ділова активність та трудова мобільність. Відсутність мовних бар'єрів з найближчими сусідами	4	7. Посилюваний доступ до фінансово-ресурсних можливоостей програм і фондів міжнародної технічної допомоги Україні на регіональному рівні	-7	7. Поглиблення процесів порушення екологічної рівноваги, цілісності природного середовища та фрагментації ландшафтів, зникнення окремих видів дикої флори і фауни	-7	7. Втрата ринку транспортно-логістичних послуг внаслідок протекціоністської політики сусідніх держав
3	8. Розгалуженість існуючої транспортної, енергетичної, екологічної, комунальної, промислової, соціальної та комунікаційної інфраструктури	4	8. Вдосконалення українського законодавства щодо стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та створення інституцій науково-технічної і технологічної підтримки інноваційної економіки. Вдосконалення державної регуляторної і фіскальної політик	-3	8. Відсутність або застарілість схем планування територій більшості районів Закарпатської області, їх неузгодженість і суперечливість із Схемою планування території Закарпатської області	-5	8. Динамічне зростання ринків туристичних послуг країн-сусідів на фоні низької конкурентоспроможності сектора зарубіжного туризму на в'їзд в регіоні, що загрожує втратою цього сегменту ринку
8	9. Значна кількість місць відпочинку, закладів розміщення, процеси диверсифікації туристичних послуг та туристично-	4	9. Вдосконалення системи публічних закупівель та доступ МСП до замовлення товарів і послуг органами державної влади і	-6	9. Поява тенденції природного скорочення населення області та позитивне сальдо міграційного руху населення	-4	9. Процеси культурної, соціальної та інформаційно-комунікаційної глобалізації, які знижують чисельність носіїв етнокультурної спадщини та регіональної ідентичності

	рекреаційних продуктів. Позитивний екологічний імідж регіону	місцевого самоврядування			
4	10. Наявні передумови для розвитку галузевих кластерів	3 10. Вдосконалення українського законодавства у сфері запровадження високоефективних технологій (4.0 Індустрія), стимулювання інвестицій в пріоритетні для регіону галузі економіки.	-6	10. Недостатній рівень адаптації освіти до реального ринку праці	-5 10. Техногенна і господарська діяльність в прикордонних територіях Румунії і Угорщини, що негативно впливає на екологічний стан водотоку р.Тиса в межах території області
5	11. Сформована сучасна регіональна політика сприяння розвитку малого і середнього підприємництва (МСП)	7 11. Впровадження політико-правових передумов реалізації заходів SMART-спеціалізації регіону на національному рівні	-8	11. Незадовільний технічний стан багатьох автомобільних доріг та об'єктів дорожньої інфраструктури	-6 11. Низький рівень координованості практичних заходів і дій країн-сусідів та України у вирішенні проблеми протипаводкових споруд і берегоукріплень на р.Тиса
4	12. Висока адаптивність малого і середнього підприємництва до змін ринкового середовища	7 12. Вдосконалення законодавства про статус природних територій-курортів державного значення в частині стимулювання бізнесу	-8	12. Відсутність в області централізованих субрегіональних систем і підприємств селективного збору і утилізації твердих побутових відходів (ТПВ)	-7 12. Відтермінування та/або гальмування реформних рішень гілок центральної влади щодо активізації регіонального розвитку та єдності і згуртованості регіонів і регіональних еліт

6	13. Успішний досвід в залученні інвестиційних та грантових проектів програм міжнародної технічної допомоги	6	6	13. Створення державної системи залучення незайнятого населення у важкодоступних гірських субрегіонах за допомогою новітніх інформаційних технологій	-8	13. Технічна та моральна зношеність існуючих водозаборів, водопровідних насосних станцій, насосного обладнання та мереж, застосування застарілих технологій; низький рівень охоплення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням та водовідведенням
5	14. Активний розвиток галузей сільського господарства притаманних регіону	5	5	14. Державне регулювання та підтримка розвитку агротуризму, етногастрономічного туризму та соціального туризму. Розвиток української кіноіндустрії	-5	14. Низький рівень локальної кооперації та кластерного розвитку
4	15. Значний природний, економічний, демографічний та історико-культурний потенціал гірських та сільських територій	5	5	15. Стимуляційна державна політика підтримки виробництва локальних продуктів харчування	-6	15. Відносно низький інтерес промислових підприємств та МСП до фінансування прикладних досліджень та інноваційних розробок університетською і академічною наукою, розподіл витрат на інноваційну діяльність до до її екзогенної складової, неналежна науково-виробнича інтеграція

3.2. Порівняльні переваги, виклики і ризики, захищені аспекти розвитку області

Схема порівняльних переваг, відображає застосування сильних сторін, які краще за інших забезпечують реалізацію зовнішніх можливостей і дають сильніший поштовх соціально-економічному розвитку області.

Рис.27. Порівняльні переваги Закарпатської області

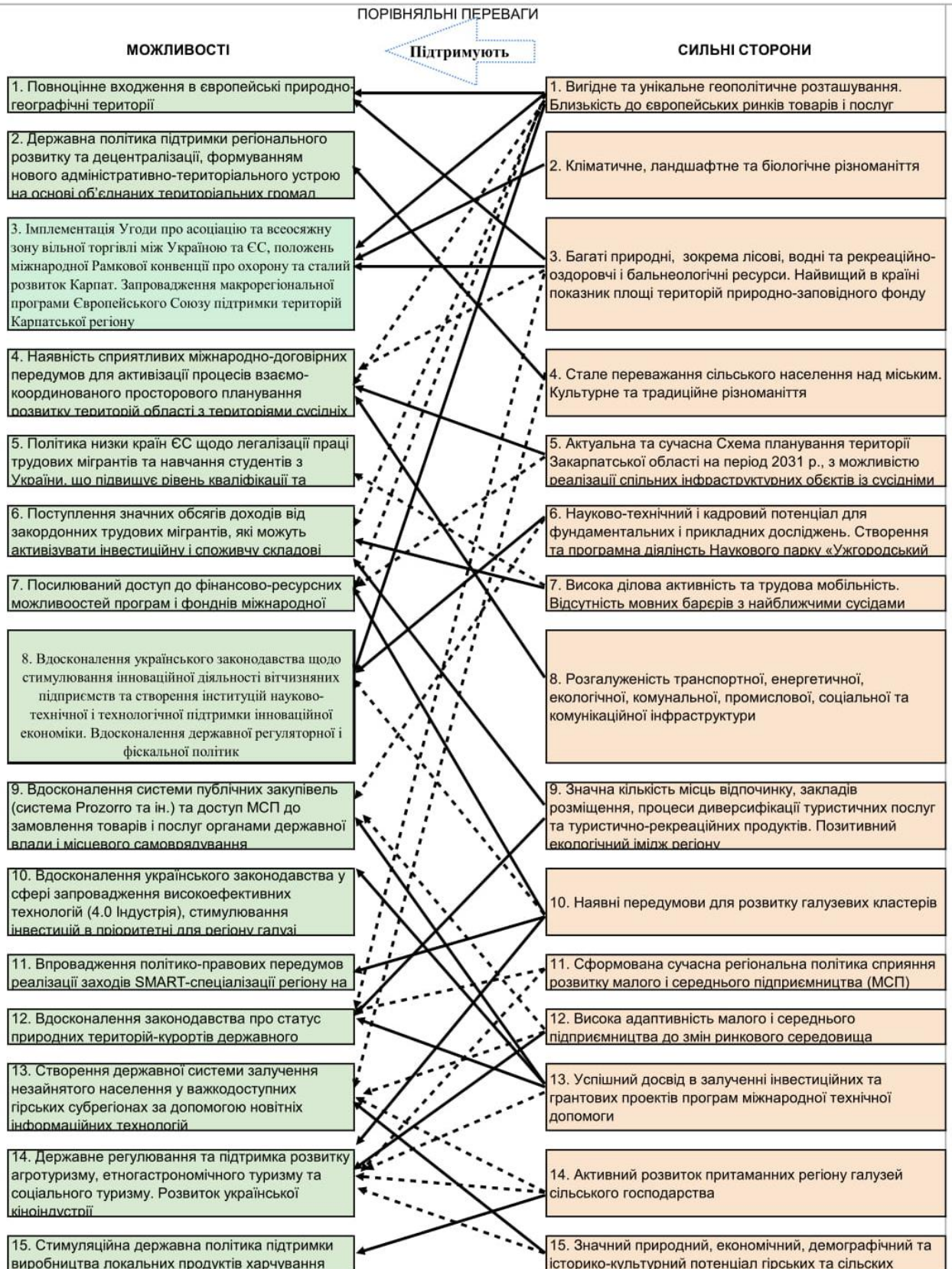

Схема захищених аспектів відображає зв'язки між сильними сторонами області та зовнішніми негативними впливами (загрозами) і дозволяє визначити які саме сильні сторони суб'єкта дозволяють нівелювати останні.

Рис.28. Схема захищених аспектів Закарпатської області

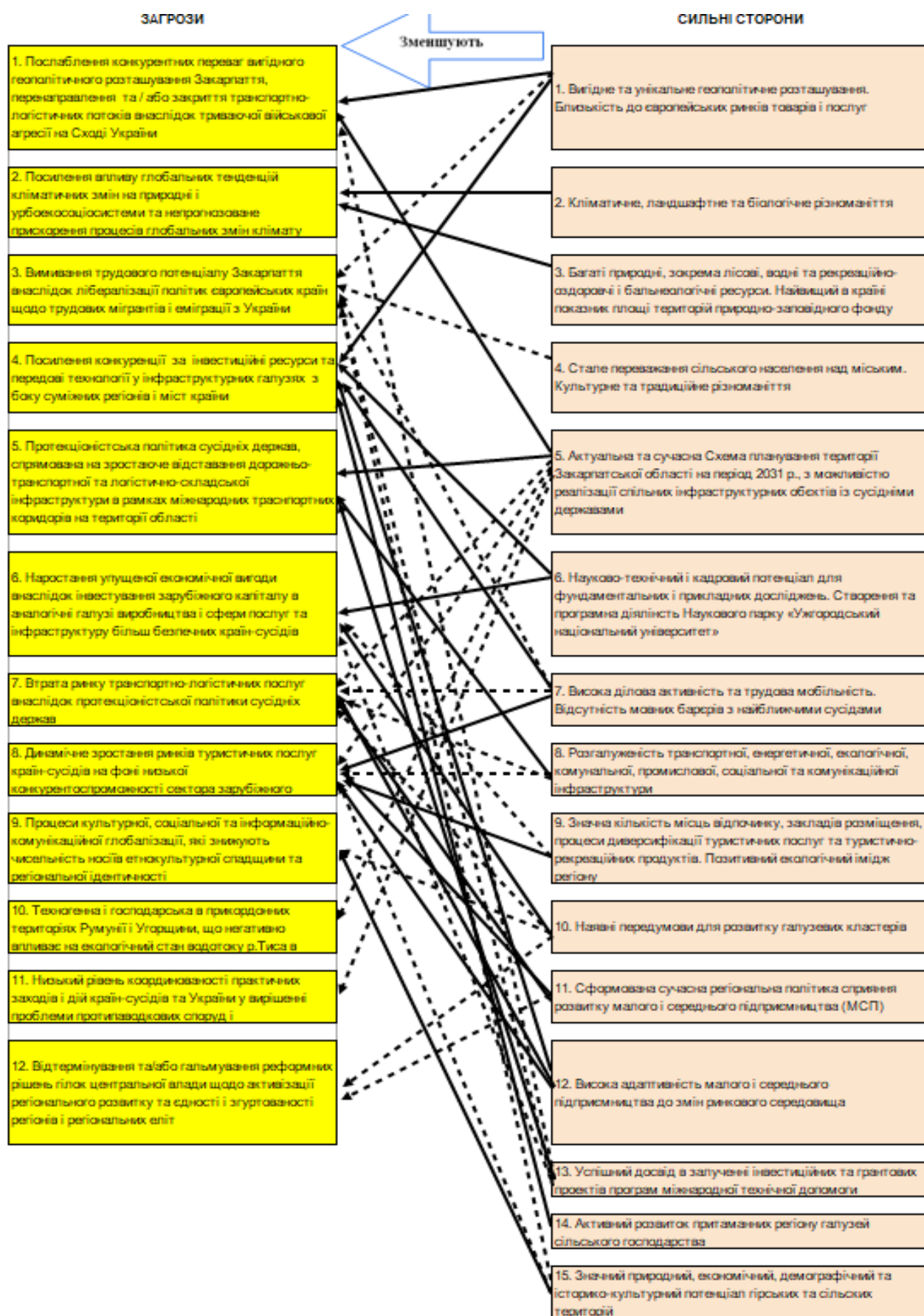

Схема викликів, будується між слабкими сторонами суб'єкта та зовнішніми позитивними можливостями, які дозволяють зменшити вразливість області (рис. 29).

Рис.29 Схема викликів Закарпатської області

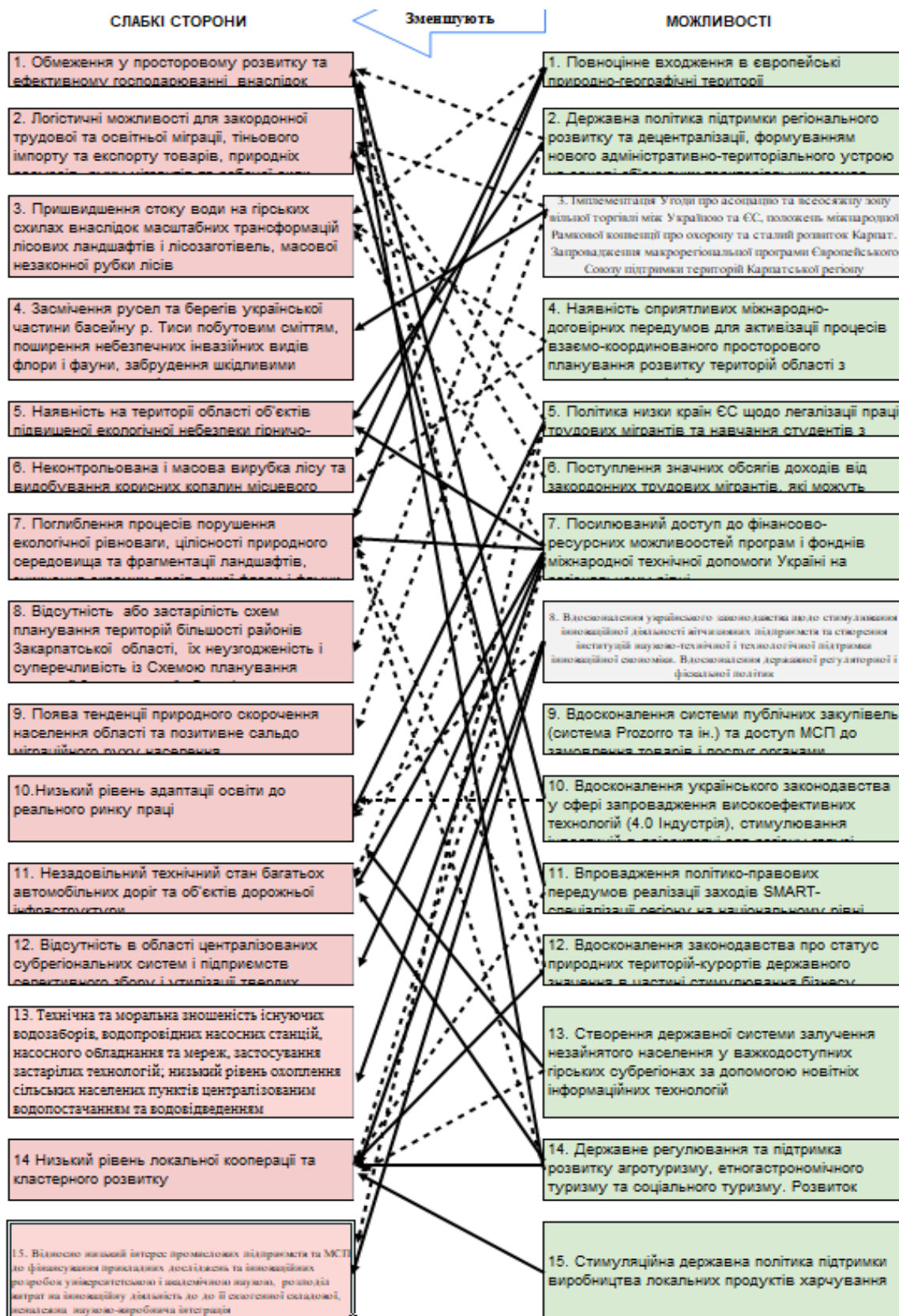
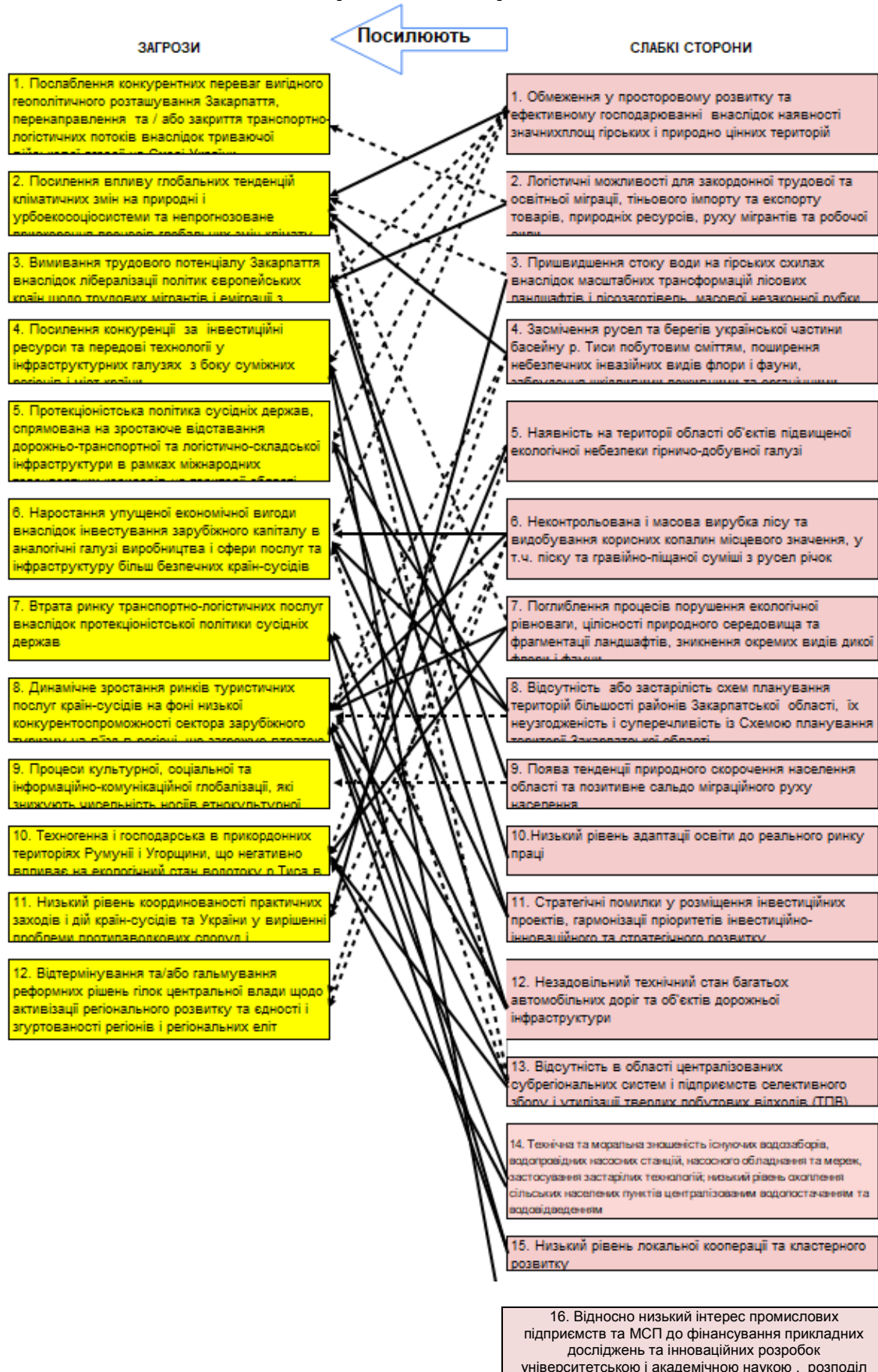

Схема ризиків відображає зв'язки загрозами, що підсилюються сильними сторонами і дозволяє визначити найбільш слабкі місця найбільш імовірні ризики при подальшій реалізації планів розвитку області.

Рис. 29. Схема ризиків Закарпатської області

Порівняльні переваги. Закарпатська область багата природними, лісовими, водними, рекреаційно-оздоровчими та бальнеологічними ресурси, має сприятливі кліматичні умови низинних і передгірських територій, використання яких поряд із дотриманням сучасних екологічних норм може сприяти підвищенню економічного потенціалу та покращенню соціально-економічного розвитку Закарпатської області та держави в цілому.

Табл.24. Порівняльні переваги та можливості для розвитку регіону

Порівняльні переваги	Вплив	Очікувані результати
<ul style="list-style-type: none"> • кліматичне, ландшафтне та біологічне різноманіття, позитивний екологічний імідж регіону унікальне та вигідне географічне розташування, близькість до споживачів вироблених в регіоні продукції та послуг у країнах ЄС; • значний природний, економічний, демографічний та історико-культурний потенціал гірських та сільських територій, результативний досвід реалізації інвестиційних та грантових проектів; • висока ділова активність та трудова мобільність, науково-технічний і кадровий потенціал для фундаментальних і прикладних досліджень; • розгалуженість транспортної, енергетичної, екологічної, комунальної, промислової, соціальної та комунікаційної інфраструктури; • значна кількість місць відпочинку, закладів розміщення, процеси диверсифікації туристичних послуг та туристично-рекреаційних продуктів 	<p>створюють сприятливі економіко-організаційні та міжнародно-правові можливості регіону</p>	<ul style="list-style-type: none"> - повноцінного входження в європейські природно-географічні території; - імплементації Угоди положень міжнародної Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та затвердження курортних територій державного значення; - імплементації в регіоні Угоди про асоціацію та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС; - запровадження макро-регіональної програми Європейського Союзу підтримки територій Карпатської регіону; - активізації процесів взаємо-координованого просторового планування розвитку території області з територіями сусідніх держав; - формування нового адміністративно-територіального устрою на основі об'єднаних територіальних громад (ОТГ); - реалізації передумов SMART-спеціалізації та запровадження високоефективних технологій (4.0 Індустрія), стимулювання інвестицій в пріоритетні для регіону галузі економіки; - залучення доходів та досвіду трудових мігрантів в економічний та споживчий оборот – доступу до значної кількості міжнародних донорських програм

Це дасть можливість і надалі зацікавлювати зовнішніх інвесторів, покращувати стан інфраструктури, розвивати транскордонні економічні відносини та розбудовувати міжнародні транспортні коридори на території області, генерувати різногалузеві міжнародні транскордонні кластери.

Сильні сторони, які є порівняльною перевагою:

- високі ділова активність населення і адаптивність МСП до змін ринкового середовища та здатність виживати в кризових умовах, започаткована сучасна регіональна політика сприяння розвитку малого і середнього підприємництва (МСП);
- позитивний досвід залучення інвесторів та додаткових коштів на соціально-

економічний розвиток територіальних громад в рамках міжнародної технічної допомоги (наявні досвід і традиції ефективного транскордонного співробітництва, у тому числі на платформах діяльності Міжрегіональної асоціації «Карпатський Єврорегіон», Європейського об'єднання територіального співробітництва «Тиса», Міжнародного плану басейну р. Тиса та Дунайської стратегії, програм ЄС/ПРООН, Despro, УФСІ, Програми ЄС: Європейського добросусідства та Східного партнерства, багатосторонніх та білатеральних угод між державами, регіонами, громадами тощо);

- успішний досвід залучення в регіон та забезпечення реалізації інвестиційних проектів транснаціональних та вітчизняних компаній (у сфері автоагрегатної, лісопереробної, харчосмакової, легкої та електронної промисловості, відновлювальної енергетики), наявність передумов кластерного розвитку, конкурентоспроможних підприємств та господарюючих суб'єктів машинобудування, переробної, харчової, енергогенеруючої, будівельної та транспортних галузей та заснування механізмів індустріальних парків

дають можливість:

- поширення і зміцнення тенденцій формування бізнесів на місцевих сировинних ресурсах, історичних традиціях і етнокультурних надбаннях громад і субрегіонів Закарпаття;

- створення регіональної програми розвитку виробництва локальних продуктів харчування сільськогосподарських підприємств, в тому числі дрібних сільгосптоваровиробників в галузях альпійського (полонинського, гірського) та передгірського (приміського) сільськогосподарського виробництва, виробництва екологічно чистих продуктів харчування з використанням нових технологій, підтримки розвитку агротуризму, етно-гастрономічного туризму та соціального туризму, залучення незайнятого населення у важкодоступних гірських субрегіонах до соціальних робіт за допомогою новітніх інформаційних технологій;

- є підґрунтям для реалізації загальнодержавних та міжнародних природоохоронних програм та заходів, генерації різногалузевих міжнародних транскордонних кластерів.

Ці фактори генерують:

- сприятливі можливості для застосування торговельних преференцій при поставках продукції до країн-членів ЄС, розвитку інфраструктури, підприємництва (індустріальні та наукові технопарки, бізнес-центри, інкубатори, розвиток наукомістких галузей, у тому числі ІКТ -технологій та наближення рівнів стандартів України до стандартів ЄС);

- можливість подальшого розвитку альтернативної енергетики, впровадження енергозберігаючих технологій на підприємствах житлово-комунального господарства та надання державної допомоги для задіяння надлишкових потужностей лісової та лісопереробної галузей.

Виклики. Закарпатська область, опираючись на економічні, географічні, соціальні, культурні та інші особливості може використовувати зовнішні резерви для підсилення своїх переваг, а також з метою зменшити вплив слабких сторін та загроз іззовні.

Табл.25. *Можливості для скорочення ризиків для регіону*

<i>Можливості для регіону</i>	<i>Вплив</i>	<i>Скорочення ризиків</i>
<ul style="list-style-type: none"> • імплементація Угоди про асоціацію та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, положень міжнародної Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, запровадження макрорегіональної програми Європейського Союзу підтримки територій; • державна політика підтримки регіонального розвитку та децентралізації; • вдосконалення українського законодавства у сфері запровадження високоефективних технологій (4.0 Індустрія), стимулювання; • вдосконалення українського законодавства щодо стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та створення інституцій науково-технічної і технологічної підтримки інноваційної економіки; • державне регулювання та підтримка розвитку агротуризму, етногастрономічного туризму та соціального туризму, розвиток української кіноіндустрії; • вдосконалення державної регуляторної і фіскальної політики, системи публічних закупівель (система Prozorro та інші) та збільшення доступу МСП до замовлення товарів і послуг органами державної влади і місцевого самоврядування; • використання можливостей транскордонних програм через реалізацію «великих» інфраструктурних та так званих «м'яких» проєктів 	<p>дозволять зменшити виклики слабких сторін</p>	<ul style="list-style-type: none"> - перебіг процесів порушення екологічної рівноваги, зменшення цілісності природного середовища та фрагментації ландшафтів, зникнення окремих видів дикої флори і фауни; - обмеження у просторовому розвитку та ефективному господарюванні (обумовлені гірським рельєфом 2/3 території регіону, прикордонним розташуванням багатьох поселень, природно-географічними і кліматичними факторами гірських територій, що складають найбільшу частку серед усіх інших гірських регіонів країни, породжують малоземелля (найнижчі показники земель с/г призначення, у т.ч. ріллі, в розрахунку на 1 особу серед усіх областей країни) та негативний вплив зовнішніх факторів, зокрема погодних умов (практично щорічні весняні заморозки, підтоплення, градобої, тощо) на життєдіяльність та господарювання, що здійснюються в складних кліматичних умовах передгірської зони із складним рельєфом та невеликих за розмірами полях; - логістичні переваги для трудової та освітньої міграції, тіньового імпорту та експорту підакцизних та побутових товарів, природних ресурсів, мігрантів та робочої сили; - вплив корупції та тіньової економіки, що спричиняє маргіналізацію та еміграцію населення, незаконне збагачення на непрозорому експорті-імпорті природної сировини, мігрантів та робочої сили, підакцизних та побутових товарів; - низький рівень локальної кооперації, науково-виробничої інтеграції і кластерної взаємодії корпорацій та МСП, недостатній рівень адаптації освіти до потреб реального сектора економіки та ринку праці та значний рівень відтоку активних і кваліфікованих працівників за межі регіону; технічна та моральна зношеність комунальної інфраструктури.

Захищені аспекти нівеюватимуть послаблення конкурентних переваг, вимивання трудового потенціалу та посилення конкуренції з боку областей держави та транскордонних регіонів країн ЄС за інвестиційні трудові ресурси та новітні

технології, дозволять уникати недостатньої гармонізації пріоритетів інвестування в масштабні бюджетоутворюючі виробництва і технології та пріоритетів екосталого розвитку регіону, відсутність ефективних механізмів відбору екофільних інвестиційних проектів для регіону, відсутність законодавчого забезпечення залучення держави та територіальних громад до інвестиційних проектів, що передбачають оренду, продаж та використання особливо цінного природно-ресурсного потенціалу, в якості безпосередніх учасників, акціонерів, бенефіціарів.

3.3. SWOT-матриця та обґрунтування стратегічних напрямків розвитку

Відповідно до логіки SWOT-аналізу, використання сильних сторін і можливостей з метою протидії загрозам і подоланню слабких сторін, потребує розробки комплексу дій та шляхів поведінки суб'єктів управління і регулювання регіональним розвитком. Однак, сучасні складні умови, у яких опинилася як Україна загалом, так і Закарпатська область, зумовлюють гостру необхідність вибору саме проактивного, модернізаційного підходу до дій, виключаючи збереження інерційності державного управління.

Таким чином, SWOT аналіз розвитку регіону спрямований на встановлення чотирьох напрямів стратегічної поведінки, реалізація яких у сукупності забезпечить синергію у досягненні операційних цілей, а отже і вищу ймовірність досягнення стратегічних цілей.

На Рис. 30 наведена SWOT-матриця сильних сторін і можливостей.

На рис. 31 наведена SWOT матриця слабких сторін і можливостей.

На рис.32 наведена SWOT матриця сильних сторін і зовнішніх загроз.

На рис. 33 наведена SWOT матриця слабких сторін і зовнішніх загроз.

Зовнішнє середовище		Сильні сторони														
		Внутрішнє середовище														
Можливості	Повноцінне входження в європейські природно-географічні території	Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури														
		Вигідне та унікальне геополітичне розташування. Близькість до Європейських ринків	Кліматичне, ландшафтне та біологічне різноманіття	Багаті природні, лісові, водні і рекреаційно-оздоровчі та бальнеологічні ресурси. Найвищий в країні показник площі території природно-заповідного фонду	Переважа сільського населення над міським. Культурне та традиційне різноманіття	Актуальна та сучасна Схема планування території Закарпатської області на період 2031 р., з можливістю спільних інфраструктурних об'єктів із сусідніми державами	Науково-технічний і кадровий потенціал для фундаментальних і прикладних досліджень. Створення та програмна діяльність Наукового парку «УжНУ»	Висока ділова активність та трудова мобільність. Відсутність мовних бар'єрів з найближчими сусідами	Розгалуженість транспортної, енергетичної, екологічної, комунальної, промислової, соціальної та комунікаційної інфраструктури	Значна кількість місць відпочинку, закладів розміщення, процеси диверсифікації туристичних послуг та туристично-рекреаційних продуктів. Позитивний екологічний імідж регіону	Передумови для розвитку кластерів	Сформована сучасна регіональна політика сприяння розвитку малого і середнього підприємництва (МСП)	Висока адаптивність малого і середнього підприємництва до змін ринкового середовища	Успішний досвід в залученні інвестиційних та грантових проектів.	Активний розвиток притаманних регіону галузей сільського господарства	Значний природний, економічний, демографічний та історико-культурний потенціал гірських та сільських територій

<p>Державна політика підтримки регіонального розвитку та децентралізації, формуванням нового адміністративно-територіального устрою тна основі об'єднаних територіальних громад (ОТГ)</p>															<p>Вдосконалення системи ефективного управління регіональним розвитком</p>
<p>Імплементация Угоди про асоціацію та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, положень міжнародної Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Запровадження макрорегіональної програми Європейського Союзу підтримки територій Карпатської регіону</p>			<p>Збільшення площі території та об'єктів природного заповідного фонду</p>												
<p>Наявність сприятливих міжнародно-договірних передумов для активізації процесів взаємокоординованого просторового планування розвитку територій області з територіями сусідніх держав</p>															

Політика низки країн ЄС щодо легалізації праці трудових мігрантів та навчання студентів з України, що підвищує рівень кваліфікації та набуття досвіду															
Поступлення значних обсягів доходів від закордонних трудових мігрантів, які можуть активізувати інвестиційну і споживчу складові економіки регіону							Створення механізму підтримки стартапів та інновацій в секторі МСП								
Посилюваний доступ до фінансово-ресурсних можливостей програм і фондів міжнародної технічної допомоги Україні на регіональному рівні							Формування сприятливого бізнес середовища. Розвиток бізнес-освіти						Залучення міжнародної технічної допомоги в економічні та інфраструктурні		

															турні проєкти		
Вдосконалення українського законодавства щодо стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та створення інституцій науково-технічної і технологічної підтримки інноваційної економіки. Вдосконалення державної регуляторної і фіскальної політик																	
Вдосконалення системи публічних закупівель та доступ МСП до замовлення товарів і послуг органами державної влади і місцевого самоврядування																	
Вдосконалення українського законодавства у сфері запровадження високоефективних технологій (4.0 Індустрія), стимулювання інвестицій в пріоритетні для регіону галузі економіки																	
Впровадження політико-правових										Створення туристично-	Забезпеч						

<p>передумов реалізації заходів SMART- спеціалізації регіону на національному рівні</p>										<p>рекреаційних продуктів зادля впровадженн я SMART спеціалізації</p>	<p>енн я ефе ктив ної спів пра ці учас никі в і орга ніза цій в лан цю жку осві та- нау ка- інно ваці ї- підп рис мни цтво</p>					
<p>Вдосконалення законодавства про статус природних територій-курортів державного значення в частині стимулювання бізнесу</p>																
<p>Створення державної системи залучення незайнятого населення у важкодоступних гірських субрегіонах за допомогою новітніх</p>													<p>Сприяння самозайн ятості та підприєм ництву на сільс. терит.</p>			

інформаційних технологій																
Державне регулювання та підтримка розвитку агротуризму, етногастрономічного туризму та соціального туризму. Розвиток української кіноіндустрії																
Стимуляційна державна політика підтримки виробництва локальних продуктів харчування																Збільшення доданої вартості с/г продукції

Рис. 30. SWOT матриця сильних сторін і можливостей

	Слабкі сторони
--	-----------------------

Можливості	Зовнішнє середовище	Внутрішнє середовище
	Повноцінне входження в європейські природно-географічні території	
Державна політика підтримки регіонального розвитку та децентралізації,		Обмеження у просторовому розвитку та ефективному господарюванні
		Логістичні переваги для трудової та освітньої міграції, тінювого імпорту та експорту підкацизних та побутових товарів, природних ресурсів, мігрантів та робочої сили.
		3. Пришвидщення стоку води на гірських схилах внаслідок масштабних трансформацій лісових ландшафтів і лісозаготівель, масової незаконної рубки лісів
		Засмічення русел та берегів української частини басейну р. Тиси побутовим сміттям, вселення чужорідних видів риби і тварин та рослин. Забруднення поживними та органічними речовинами річкових водних тіл
		Наявність на території області об'єктів підвищеної екологічної безпеки гірничо-добувної галузі
		Неконтрольована і масова вирубка лісу та видобуток корисних копалин
		Поглиблення процесів порушення екологічної рівноваги, цілісності природного середовища та фрагментації ландшафтів, зникнення окремих видів дикої флори і фауни
		Відсутність або застарілість схем планування території більшості районів Закарпатської області, їх неузгодженість і суперечливість із Схемою планування території Закарпатської області
		Природне скорочення населення області та позитивне сальдо міграційного руху населення
Удосконалення системи ефект		Недостатній рівень адаптації освіти до реального ринку праці
		Незадовільний технічний стан багатьох автомобільних доріг та об'єктів дорожньої інфраструктури
		Відсутність в області централізованих субрегіональних систем і підприємств селективного збору і утилізації твердих побутових відходів (ТПВ)
		Технічна та моральна зношеність існуючих водозаборів, водопровідних насосних станцій, насосного обладнання та мереж, застосування застарілих технологій; низький рівень охоплення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням та водовідведенням
		Низький рівень локальної кооперації та кластерного розвитку
		Відносно низький інтерес промислових підприємств та МСП до фінансування прикладних досліджень та інноваційних розробок університетською і академічною наукою, розподіл витрат на інноваційну діяльність до її екстенсивної складової, неналежна науково-виробнича інтеграція

	<p>просторового планування розвитку територій області з територіями сусідніх держав</p>	<p>о, просторово і зем. планування сільських та міських територій.</p> <p>Впровадження інноваційної системи містобудування Зак. області</p>	<p>, схем землеустрою та схем використання земель адміністратив. територій та населених пунктів</p>														
	<p>Політика низки країн ЄС щодо легалізації праці трудових мігрантів та навчання студентів з України, що підвищує рівень кваліфікації та</p>																

набуття досвіду																
Поступлення значних обсягів доходів від закордонних трудових мігрантів, які можуть активізувати інвестиційну і споживчу складові економіки регіону																
Посилюваний доступ до фінансово-ресурсних можливоостей програм і фондів міжнародної технічної допомоги Україні на регіональному рівні																
Вдосконалення українського законодавства щодо стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та створення інституцій																Підтримка інноваційного підприємництва та економіки Забезпечення ефективної

науково-технічної і технологічної підтримки інноваційної економіки. Вдосконалення державної регуляторної і фінансової політик															співпраці учасників та організацій в ланцюжку освіти, наука, інновації та підприємництва
Вдосконалення системи публічних закупівель та доступ МСП до замовлення товарів і послуг органами державної влади і місцевого самоврядування															
Вдосконалення українського законодавства у сфері запровадження високоефективних технологій (4.0 Індустрія), стимулювання інвестицій в пріоритетні для регіону галузі економіки															
Впровадження політико-									Розвиток соціальн						

правових передумов реалізації заходів SMART-спеціалізації регіону на національному рівні										ої сфери та зміцнення громадського здоров'я					
Вдосконалення законодавства про статус природних територій-курортів державного значення в частині стимулювання бізнесу															
Створення державної системи залучення незайнятого населення у важкодоступних гірських субрегіонах за допомогою новітніх інформаційних технологій															
Державне регулювання та підтримка розвитку агротуризму,															

етногастрономічного туризму та соціального туризму. Розвиток української кіноіндустрії																
Стимуляційна державна політика підтримки виробництва локальних продуктів харчування																

Рис. 31. SWOT матриця слабких сторін і можливостей

Зовнішнє середовище		Сильні сторони														
		Внутрішнє середовище														
Загрози	Послаблення конкурентних переваг вигідного геополітичного розташування Закарпаття, перенаправленн	Вигідне та унікальне геополітичне розташування. Близькість до Європейських ринків	Кліматичне, ландшафтне та біологічне різноманіття	Багаті природні, лісові, водні і рекреаційно-оздоровчі та бальнеологічні ресурси. Найвищий в країні показник площі територій природно-заповідного фонду	Переважа сільського населення над міським. Культурне та традиційне різноманіття	Актуальна та сучасна Схема планування території Закарпатської області на період 2031 р., з можливістю спільних інфраструктурних об'єктів із сусідніми державами	Науково-технічний і кадровий потенціал для фундаментальних і прикладних досліджень. Створення та програма діяльність Наукового парку «УжНУ»	Висока ділова активність та трудова мобільність. Відсутність мовних бар'єрів з найближчими сусідами	Розгалуженість транспортної, енергетичної, екологічної, комунальної, промислової, соціальної та комунікаційної інфраструктури	Значна кількість місць відпочинку, закладів розміщення, процеси диверсифікації туристичних послуг та туристично-рекреаційних продуктів. Позитивний екологічний імідж регіону	Передумови для розвитку кластерів	Сформована сучасна регіональна політика сприяння розвитку малого і середнього підприємництва (МСП)	Висока адаптивність малого і середнього підприємництва до змін ринкового середовища	Успішний досвід в залученні інвестиційних та грантових проектів.	Активний розвиток притаманних регіону галузей сільського господарства	Значний природний, економічний, демографічний та історико-культурний потенціал гірських та сільських територій

<p>я та/або закриття транспортно-логістичних потоків внаслідок триваючої військової агресії на Сході</p>														
<p>Посилення впливу глобальних тенденцій кліматичних змін на природні і урбоекосоціосистеми та непрогнозоване прискорення процесів глобальних змін клімату</p>														
<p>Вимивання трудового потенціалу Закарпаття за рахунок лібералізації політики європейських країн щодо трудових мігрантів і</p>				<p>Забезпечення рівного доступу та підвищення якості загальної якості загальної</p>										

еміграції з України				середньої освіти, професійно-технічної освіти												
Посилення конкуренції за інвестиційні ресурси та передові технології у інфраструктурних галузях з боку суміжних регіонів і міст країни	Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища. Стимулювання залучення інвестицій та ділової активності у тому числі ЗЕ															
Протекціоніська політика сусідніх держав, спрямована на зростаюче відставання дорожньо-транспортної та логістично-складської								Покращення доступу до сільських територій та підвищення мобільності населенняЗабезпечення енергозбер								

інфраструктури в рамках міжнародних транспортних коридорів на території області								еження та енергоефективності у виробничій та невиробничих сферах.							
Наростання упущеної економічної вигоди внаслідок інвестування зарубіжного капіталу в аналогічні галузі виробництва і сфери послуг та інфраструктуру більш безпечних країн-сусідів															
Втрата ринку транспортно-логістичних послуг внаслідок протекціоністської політики сусідніх держав															
Динамічне зростання ринків			Раціональне використ						Розвиток туристично-						

<p>туристичних послуг країн-сусідів на фоні низької конкурентоспроможності сектора зарубіжного туризму на в'їзд в регіоні, що загрожує втратою цього сегменту ринку</p>			<p>ання рекреаційних ресурсів територій та об'єктів природно-заповідного фонду для стим. ек. активності</p>						<p>сервісної інфраструктури та покращення супроводу та безпеки туризму</p>						
<p>Процеси культурної, соціальної та інформаційно-комунікаційної глобалізації, які знижують чисельність носіїв етнокультурної спадщини та регіональної ідентичності</p>				<p>Гармонійний розвиток нац. Меншин Забезпечення культурно-мистецького розвитку та збагачення з доступом для сільс. та гірських терит.</p>											
<p>Техногенна і</p>															

господарська діяльність в прикордонних територіях Румунії і Угорщини, що негативно впливає на екологічний стан водотоку р.Тиса в межах території області															
Низький рівень координованості і практичних заходів і дій країн-сусідів та України у вирішенні проблеми протипаводкових споруд і берегоукріплення на р.Тиса															

Відтермінування та/або гальмування реформних рішень гілок центральної влади щодо активізації регіонального розвитку та єдності і згуртованості регіонів і регіональних еліт.														Зміцнення громадянського суспільства, соціальної сфери та соц. інтеграції
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

Рис. 32. SWOT матриця сильних сторін і зовнішніх загроз

	Слабкі сторони
--	----------------

Загрози	Зовнішнє середовище	Внутрішнє середовище
Послаблення конкурентних переваг вигідного геополітичного розташування Закарпаття, перенаправлення та/або закриття транспортно-		Обмеження у просторовому розвитку та ефективному господарюванні
		Логістичні переваги для трудової та освітньої міграції, тінювого імпорту та експорту підкацизних та побутових товарів, природних ресурсів, мігрантів та робочої сили.
	3.	Пришвидщення стоку води на гірських схилах внаслідок масштабних трансформацій лісових ландшафтів і лісозаготівель, масової незаконної рубки лісів
		Засмічення русел та берегів української частини басейну р. Тиси побутовим сміттям, вселення чужорідних видів риби і тварин та рослин. Забруднення поживними та органічними речовинами річкових водних тіл
		Наявність на території області об'єктів підвищеної екологічної безпеки гірничо-добувної галузі
		Неконтрольована і масова вирубка лісу та видобуток корисних копалин
		Поглиблення процесів порушення екологічної рівноваги, цілісності природного середовища та фрагментації ландшафтів, зникнення окремих видів дикої флори і фауни
		Відсутність або застарілість схем планування території більшості районів Закарпатської області, їх неузгодженість і суперечливість із Схемою планування території Закарпатської області
		Природне скорочення населення області та позитивне сальдо міграційного руху населення
		Недостатній рівень адаптації освіти до реального ринку праці
		Незадовільний технічний стан багатьох автомобільних доріг та об'єктів дорожньої інфраструктури
		Відсутність в області централізованих субрегіональних систем і підприємств селективного збору і утилізації твердих побутових відходів (ТПВ)
		Технічна та моральна зношеність існуючих водозаборів, водопровідних насосних станцій, насосного обладнання та мереж, застосування застарілих технологій; низький рівень охоплення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням та водовідведенням
		Низький рівень локальної кооперації та кластерного розвитку
		Відносно низький інтерес промислових підприємств та МСП до фінансування прикладних досліджень та інноваційних розробок університетською і академічною наукою, розподіл витрат на інноваційну діяльність до її екстенсивної складової, неналежна науково-виробнича інтеграція

ресурси та передові технології у інфраструктурних галузях з боку суміжних регіонів і міст країни															регіонального кластеру з глибокої переробки деревини на основі інноваційних технологій	
Протекціоністська політика сусідніх держав, спрямована на зростаюче відставання дорожньо-транспортної та логістично-складської інфраструктури в рамках міжнародних транспортних коридорів на території області				Забезпечення реалізації стратегії управління побутовими відходами												

Наростання упущеної економічної вигоди внаслідок інвестування зарубіжного капіталу в аналогічні галузі виробництва і сфери послуг та інфраструктуру більш безпечних країн-сусідів																
Втрата ринку транспортно-логістичних послуг внаслідок протекціоністської політики сусідніх держав																Сприяння організаційно-інституційної активізації ділової транскордонної співпраці
Динамічне зростання ринків туристичних послуг країн-												Диверсифікація та підвищення конкурен			Поглиблення зв'язків	

сусідів на фоні низької конкурентоспроможності сектора зарубіжного туризму на в'їзд в регіоні, що загрожує втратою цього сегменту ринку												тностпро можних туритсичних та курортн.- рекр. послуг		курорт.- рекре ац. компл ексу та суміж ніх галуз ей	
Процеси культурної, соціальної та інформаційно-комунікаційної глобалізації, які знижують чисельність носіїв етнокультурної спадщини та регіональної ідентичності															
Техногенна і господарська діяльність в прикордонних територіях Румунії і Угорщини, що негативно впливає на екологічний стан водотоку р.Тиса в межах			Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, відтворення природних комплекс	Інформаційно-просвіт. Робота серед населення щодо проблем забруднення територій побутовим			Покращення якості навколишнього середовища						Будівництво нових та реконструкція діючих об'єктів водопровідно-канал. господарства		

Рис. 33. SWOT матриця слабких сторін і зовнішніх загроз

3.4. Сценарії розвитку регіональної економіки

Для формування сценаріїв соціально-економічного розвитку виділено ключові чинники, що найбільшою мірою визначають зміни у середовищі на рівні регіону.

1. Внутрішньорегіональні чинники:

- міра, з якою на регіональному рівні поєднуються підходи до секторального та територіального планування економічного розвитку;
- регіональна політика, зорієнтована на адаптивність до середовища чи на формування середовища;
- формування об'єднаних територіальних громад;
- інтенсивність впровадження смарт-спеціалізації;
- перспективна демографічна ситуація;
- масштаби тіньової економіки, яка для регіонального рівня є певним додатковим джерелом грошових потоків, однак загалом вважається головним гальмівним чинником на шляху прогресу в Україні;

2. Зовнішні відносно регіону чинники:

- загальнодержавний тренд економічного розвитку, що є одним із сигналів щодо інвестиційного клімату в країні;
- системність економічного блоку реформ, структурних трансформацій, інвестиційної політики;
- вектор загальнодержавної регіональної політики;
- заходи боротьби з корупцією та їх успішність, адже корупція є другим гальмівним чинником на шляху прогресу в Україні;
- розвиток транспортних коридорів, що проходять через область, прикордонної інфраструктури та пунктів перетину кордону;
- суспільна активність і довіра до влади;
- інтенсивність реформ у соціальних сферах (головним чином освіти, охорони здоров'я).

Поділ є умовним і здійснений в цілях визначення перспективної динаміки точок росту, виявлення вузьких місць при реалізації стратегії і коригування міри досягнення цільових орієнтирів. Частина вказаних чинників лежить у площині впливу органів влади на місцевому рівні, а отже може бути пов'язана із заходами формування середовища. Частина належить до макро- або глобального рівня впливу і передбачає адаптаційні заходи та інструменти регіонального, субрегіонального чи місцевого рівня.

Умовою формування сценаріїв є їх альтернативність сценаріїв та одночасне намагання уникнути пастки «крайніх» сценаріїв (наприклад, сценарій «статус кво», «інноваційно-проривний»), які на практиці реально не реалізуються, проте часто присутні у стратегіях регіонального розвитку. Також вагомою умовою є врахування засад смарт-спеціалізації як інструменту підвищення конкурентоспроможності. Тому пріоритетні економічні сектори або «точки росту» окреслені при співставленні:

- драйверів економіки України, що визначені на основі форсайту соціально-економічного розвитку України;
- науково-обґрунтованих стратегічних пріоритетів економічного розвитку регіону на основі багатокритеріальної діагностики ВЕДів (матричний метод

- співставлення динаміки і структури показників опитування бізнесу і влади; SWOT-аналіз різних видів потенціалу регіону);
- схеми планування території Закарпатської області, розробленої ДП «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білоконя»

Табл.26. Перелік можливих «точок зростання» економіки Закарпатської області за різними методиками

Драйвери економіки України ¹	Стратегічні пріоритети економічного розвитку регіону ²	Схема планування території ³
Кластери економіки, розвиток яких на часових горизонтах до 2020 року і до 2030 року може забезпечити успіх для України в міжнародному розподілі праці (виходячи з географічного розташування, наявного людського потенціалу та природних ресурсів)	Види діяльності, які можуть здійснювати вагомий внесок у досягнення економічного зростання та модифікацію у бік покращення структуру та зменшення вразливості регіональної економіки	Екофільні види економічної діяльності
<p><i>Аграрний сектор;</i> військово-промисловий комплекс; інформаційно-комунікаційні технології; створення нових речовин і матеріалів, нанотехнології; нова енергетика; високотехнологічне машинобудування; розвиток транзитної інфраструктури; «Науки про життя» (біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація); туризм</p>	<p>Машинобудування; агропромисловий напрям (сільське господарство, виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів); лісопромисловий напрям (лісове господарство, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини); туристично-рекреаційний напрям</p>	<p>Науково-освітній комплекс; санаторно-курортний комплекс; туристичний комплекс; машинобудування, сільське господарство</p>

Базовий сценарій розвитку економіки

Базові сценарні припущення:

Загальнодержавний рівень

1. Децентралізаційний вектор загальнодержавної регіональної політики зберігається, відповідні фонди продовжують функціонувати для забезпечення регіонального розвитку.

2. Реформи розробляються і реалізуються із акцентом на технологічну модернізацію та системну інноваційну політику із запровадженням смарт-

¹ Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах /наук. Керівник проекту М.З. Згуровський // Міжнародна рада з науки; Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу МОН України і НАН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — Київ: НТУУ «КПІ», Вид-во «Політехніка», 2016. — 184 с.

² Розробки Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України

³ Схема планування території Закарпатської області від «ДІПРОМІСТО»

спеціалізації, однак відсутня комплексність у проведенні та узгодженні податкової, бюджетної, митної, структурної економічної політик.

3. Подальша гармонізація законодавства України до стандартів ЄС, впровадження нових стандартів виробництва.

4. На макрорівні заходи із детінізації не достатньо комплексні, як наслідок відбувається повільне переведення в легальне поле бізнесу, який мінімізує економічні ризики у тіньовому секторі.

5. Стабілізація макроекономічної ситуації.

6. Помірне реформування у соціальній сфері (освіта, охорона здоров'я) в межах наявних ресурсів.

7. Боротьба з корупцією підвищує рівень довіри до влади з боку бізнесу та громадян.

Закарпатська область:

8. Реалізується вектор пріоритетності врахування регіональною владою стратегічних напрямів економіки регіону.

9. Помірне зростання на європейських ринках, що дещо звужуватиме можливості експорту вироблених в області товарів.

10. Загальнодержавний курс на децентралізацію підкріплюватиметься помірними темпами створення об'єднаних територіальних громад Закарпаття.

11. Транскордонна торгівля на рівні області у всіх її формах залишається на сталому рівні, окрім контрабанди товарів, обсяги якої скорочуються з початком митної реформи.

12. Міграційні тенденції зберігаються на поточному рівні

13. Помірне зростання зацікавленості іноземних інвесторів до Закарпатської області.

Опис сценарію

Основний сценарій реалізується в умовах відсутності системності при узгодженні складових економічної політики держави, високій ймовірності неготовності політичних еліт до різких змін. Однак, використання концепції точок росту на загальнодержавному рівні створить підґрунтя для технологічної модернізації економіки. Послідовність у вирішенні локальних інноваційних задач на регіональному рівні підсилить стійкість економіки.

За умови звуження можливостей для експорту імпульси на рівні країни до зростання ВВП будуть іти від активізації інвестиційного та споживчого попиту, що стимулюватиме приріст імпорту інвестиційних і споживчих товарів та збереження дефіциту торговельного балансу України. Для Закарпаття внутрішній споживчий попит посилить зростання обсягів переказів від трудових мігрантів.

Чисельність населення Закарпатської області скорочуватиметься повільними темпами і складатиме 1,23 млн осіб до 2027 року, при цьому буде знижуватися частка осіб працездатного віку до близько 57 %

За відсутності суттєвого покращення соціально-економічного середовища в Закарпатській області посиляться тенденції:

- переходу тимчасової трудової міграції у безповоротну форму, тобто еміграції;
- переходу короткострокової трудової міграції у довгострокову форму.

Позитивним є те, що за умови збереження вектору «реформування» та активного включення регіональної влади у процеси формування середовища, не інтенсифікується виїзд висококваліфікованих фахівців. Однак за базовим сценарієм все ж матиме місце посилення дефіциту людських ресурсів на рівні області. Дефіцит працівників сприятиме зростанню вартості праці, проте, водночас: гальмуватиме економічне зростання через зниження конкурентоспроможності окремих секторів економіки (які потребують високої кваліфікації); буде однією з перешкод при залученні інвестицій в область.

Прийняття законів, що спрятимуть продовженню децентралізації та реформуванню місцевого самоврядування, відбувається поступово. Однак, на рівні Закарпатської області створені передумови для активізації процесу формування об'єднаних територіальних громад, що сприятиме підвищенню рівня фінансової забезпеченості місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. У випадку, якщо ОТГ будуть працювати у напрямку зростання економічної самодостатності, самоорганізації, активізації громадської позиції, вдасться пригальмувати темпи виїзду населення як з громад, так і з країни. Ініціатива формування ОТГ йтиме в першу чергу від тих, які вже мають досить хорошу ресурсну базу та характеризуються діловою активністю (громади навколо Ужгорода, Воловця, Жденієва, Довгого, Міжгір'я, Синевиру, Майдана, Берегова, Великого Березного, Кострина, Усть-Чорної, Дубового, Нересниці, Сваляви, Хуста, громад Рахівського, Мукачівського та Перечинського районів).

В умовах Закарпаття, де майже 63 % сільського населення, ці процеси потребують додаткового стимулювання розвитку сільських поселень. Водночас, необхідно враховувати, що агропромисловий комплекс Закарпатської області у теперішньому вигляді не здатен забезпечити вирішення соціально-економічних проблем сіл.

Стимулювання розвитку сільських поселень разом із всебічною політикою поліпшення інвестиційного клімату дозволить підсилити аграрну та промислову складові у забезпеченні зайнятості населення.

Основою розвитку сільського господарства за умови основного сценарію є: реалізація раціонального землекористування (необхідне в контексті обмеженості площ орних земель); науково-обґрунтована територіальна організація сільського господарства (необхідне для формування циклів глибокої переробки сировини); забезпечення якості продовольчих товарів та їх безпеки (необхідне у контексті реалізації продукції на ринках ЄС). У часовому проміжку до 2027 року позитивні результати даватимуть аграрні розписки, як інструмент доступу до фінансових ресурсів для сільгоспвиробників.

Макроекономічна політика поліпшення інвестиційного клімату та інноваційного зростання передбачатиме сприяння як прямим, так і портфельним інвестиціям. Виведення інноваційного розвитку в стратегічні пріоритети розвитку Закарпатської області дасть можливість, по перше, активізувати існуючий та створити новий індустріальний парк. По друге, нагальною є потреба створення інноваційних полюсів зростання у формі бізнес-інкубаторів, стартап-центрів, центрів технологічного трансферу. По третє, на регіональному рівні послідовно активізуватиметься розвиток

галузей інфраструктури, насамперед транспортної та енергетичної, що супроводжуватиметься залученням інвестицій у ці галузі.

Інноваційна інфраструктура буде сконцентрована в основному у місті Ужгород, де вже наявна для цього база: Науковий парк «Ужгородський національний університет», структури Національної академії наук, розроблений проект бізнес-інкубатора, активно розвивається ІТ-сфера.

Однак, зважаючи на відсутність загальнодержавних системних економічних реформ, підвищення інноваційності економіки та її привабливості для інвесторів, потребуватиме активної позиції і політика «формування середовища» з боку місцевої влади. Отже, однією з передумов реалізації сценарію є робота місцевих органів влади із конвертації гео-територіальних та іміджевих переваг Закарпатської області у виробничий та сервісний сектори, посилення присутності регіональних товарів і послуг на світових ринках.

Водночас складність геополітичної ситуації та сукупності внутрішніх кризових чинників в Україні відволікатиме ресурси і зусилля від комплексного акценту на точки росту. Тому, істотної структурної трансформації у заданому часовому горизонті не відбудеться. Вагомою буде роль невиробничих секторів у забезпеченні зайнятості і формуванні доходів населення. Серед промислових напрямів й надалі домінуватимуть сировиноємні. Інноваційно активні підприємства зосереджуватимуться й надалі значною мірою у секторі високотехнологічного машинобудування. Інвестиційна активність буде сильнішою у секторах, які не потребують значних капіталовкладень в організацію і підготовку виробництва. Завдяки цьому частково вдасться досягти впровадження нових потужностей з переробки м'ясо-молочної продукції, овочів, фруктів. В цих сферах, незважаючи на технологічну модернізацію, матимуть місце середньотехнологічні інновації.

Територіально найбільшим промисловим вузлом планується Ужгородський із подальшою машинобудівною, харчовою, легкою та хімічною промисловою спеціалізацією. Спеціалізацією Мукачівського промислового вузла передбачено машинобудування та лісове господарство із акцентом на переробці (деревообробна, целюлозно-паперова, меблева промисловість). Зважаючи на концентрацію людських ресурсів, у цих двох містах розвиватиметься торгівля, сфера послуг (громадське харчування, освіта, охорона здоров'я).

За умови реалізації базового сценарію закладається основа до формування промислових вузлів у Берегівському та Хустському районах. Зважаючи на концентроване розміщення виробників продукції рослинництва у сусідніх Берегівському (овочівництво) та Виноградівському (овочівництво, садівництво) районах, доцільним є формування тут ядра виробництва харчових продуктів, як зони зростання. Додатковими територіями підвищеної пріоритетності для лісопромислового комплексу є Перечинський і Тячівський райони. Водночас, потенціал Ужгородського та Мукачівського районів в овочівництві, харчовій промисловості та деревообробці зберігатиметься і надалі.

Реалізація розпочатих програм підтримки гірських та сільських територій, поряд з формуванням об'єднаних територіальних громад та ремонтом доріг, частково забезпечать подолання диспропорцій у соціально-економічному розвитку територій Закарпатської області. Основною точкою росту, що даватиме ефект для гірських

населених пунктів впродовж часу реалізації стратегії, буде туристично-рекреаційна сфера. Проте, крім цього буде сформовано підвалини для формування лісопромислового кластеру, що дозволить забезпечити місцевих жителів робочими місцями.

Важливим завданням за умови базового сценарію є запуск роботи по залученню інвестицій у будівництво гірських рекреаційних комплексів та рекреаційно-туристичних закладів, передбачених Схемою планування території Закарпатської області, особливо у гірських Рахівському, Тячівському та Міжгірському районах. У прогнозованому періоді залучення туристичних потоків у область за рахунок санаторно-курортного оздоровлення, фестивалів, організованих автобусних екскурсій активно функціонуватиме й надалі. Тому важливою є диверсифікація послуг за рахунок екологічного туризму, підвищення якості сільського зеленого туризму, зв'язку туризму із специфічною сільськогосподарською (автентичною) продукцією регіону.

Реалізація потенціалу транспортно-географічного положення Закарпатської області відбуватиметься шляхом розвитку інфраструктури (транспортної, складської, логістичної) у рамках міжнародних транспортних коридорів («Європа-Азія», Критський-5).

Продовжаться помірні реформи у сферах охорони здоров'я, освіти. Скорочення рівня корупції підвищуватиме довіру громадян та бізнесу до державних інституцій та посилить їхню залученість до прийняття рішень. Розпочаті структурні, інвестиційні та інноваційні реформи дозволять створити імпульси для подальшого сталого розвитку.

Завдяки технологічній модернізації промисловості буде частково подолано слабкі місця економіки Закарпаття, такі як низька продуктивність праці та низькоінноваційне виробництво. Зростання виробництва здійснюватиметься переважно за рахунок вищевказаних секторів економіки і характеризуватиметься недостатніми та нестабільними темпами. Основні показники, що характеризують розвиток регіону за базовим сценарієм, передбачають досягнення прогнозних значень соціально-економічного розвитку Закарпатської області, заданих у даній стратегії.

Інерційний сценарій розвитку економіки

Базові сценарні припущення:

Загальнодержавний рівень:

1. На загальнодержавному рівні децентралізація перестає бути основою регіональної політики, органи місцевого самоврядування працюють у рамках наявного законодавства.
2. Відбувається уповільнення перетворень, можливі драйвери економіки не використовуються.
3. Економічна політика концентрується на вирішенні поточних проблем, застосовується рестрикційна (обмжеувальна) грошово-кредитна та бюджетна політика.
4. Підвищується рівень суспільної байдужості.
5. Заходи економічної політики характеризуються безсистемністю.
6. Рівень тіньової економіки зберігається на високому рівні, коливаючись в межах 35-40 % обсягу офіційного ВВП.

Закарпатська область:

7. Протекціонізм на глобальних ринках і низька частка у ВРП продукції, конкурентоспроможної на зовнішніх ринках, ускладнює підвищення експортоорієнтованості економіки області.

8. Створення об'єднаних територіальних громад Закарпатської області відбувається за власної ініціативи органів місцевого самоврядування, які вже мають потенціал для наповнення бюджетів.

9. Інтенсифікація міграційних процесів з регіону.

Опис сценарію

У результаті інерційного сценарію поряд із відсутністю системних трансформацій можливі обмежувальні заходи грошово-кредитної та бюджетної політики, що негативно відобразиться на рівні життя населення. Погіршення економічної ситуації посилить міграційні процеси із Закарпатської області, в першу чергу, за рахунок залучення нових контингентів до короткострокової міграції. Водночас, зростуть обсяги еміграції висококваліфікованих спеціалістів та довгострокової міграції. Депопуляція торкатиметься в першу чергу гірських територій, де відсутня якісна інфраструктура та сфери прикладання праці. У Закарпатській області відбудеться суттєве підвищення рівня демографічного навантаження на населення працездатного віку. Проте підвищення пенсійного навантаження на бюджет буде загальнодержавним трендом загалом. Водночас безповоротна міграції з області призведе до скорочення обсягів грошових трансфертів «заробітчан», як наслідок знижуватиметься споживчий попит.

Низький варіант демографічного прогнозу для Закарпатської області передбачає поступове скорочення чисельності населення з темпом від 0,4 % до 0,7 % в рік. Відтак, можлива очікувана чисельність населення Закарпатської області у 2027 році – 1,191 тис. осіб.

Інерційний сценарій передбачає уповільнення адміністративно-територіальної реформи чи навіть призупинення процесу прийняття необхідних законодавчих актів. Це може відбутися з двох причин. По-перше, відсутність політичної волі та консолідації, необхідної для прийняття рішень. По-друге, свідоме обмеження обсягів децентралізації як регуляторний захід отримання більшого контролю над дефіцитом та протидії росту інфляції.

Відповідно у Закарпатській області будуть надалі формуватися об'єднані територіальні громади на територіях, які вже володіють суттєвим ресурсним та організаційним потенціалом: це громади Ужгородського, Мукачівського, Берегівського та Хустського районів. Через незавершеність реформи депресивні території не зазнаватимуть якісних змін в умовах проживання та зайнятості. Напруженою залишатиметься ситуація на ринках праці Великоберезнянського, Міжгірського, Іршавського, Тячівського районів (райони розміщені по мірі зниження навантаження на одне вакантне місце).

Незавершеність децентралізаційної реформи слугуватиме додатковим аргументом для посилення міграційних потоків з сільських громад в міста (в тому числі в інші області) та за кордон. При перерозподілі жителів у межах області, посилюватиметься

їх концентрація у містах Ужгород і Мукачево, для яких ще більше загостриться проблема фінансового забезпечення дошкільної та шкільної освіти, закладів охорони здоров'я, сфери послуг.

За умови інерційного сценарію не результативними будуть точкові заходи розвитку гірських територій, що реалізуються виключно на регіональному рівні і не матимуть загальнодержавної підтримки. За таких умов необхідно мати на увазі, що позитивні ефекти для сільських і гірських територій можуть дати спрямування доних додаткових потоків туристів та скорочення часу добирання місцевих жителів до робочих місць (за умови їх наявності принаймні у районних центрах). Обидві задачі вирішуються покращенням транспортної інфраструктури, ремонтом дорожнього покриття та будівництвом доріг.

Сфера туризму і рекреації і надалі буде орієнтована на внутрішніх туристів. Функціонування сектору відбуватиметься за рахунок подальшої реалізації потенціалу бальнеологічних ресурсів, термальних вод, оздоровчих закладів, гірськолижних баз, сільськогосподарського туризму.

Реалізація потенціалу географічногорозташування буде використовуватися частково через партнерські практики у транскордонних проектах ЄС.

Обсяги транскордонної торгівлі скорочуватимуться повільно, відтак залишатиметься її суттєва роль у формуванні доходів населення і платоспроможного попиту на території Закарпатської області.

У разі реалізації сценарію хаотичного і безсистемного застосування інструментів державного регулювання матимуть місце фрагментарні зміни податкового законодавства, державні замовлення із корупційною складовою, приватизаційні заходи, продовжена практика неврахування інноваційного поступу при програмно-цільовому методі. Якщо за таких умов місцева влада зосереджуватиме основну увагу на вирішенні поточних проблем та на підтримуючих заходах, не концертуючись на стратегічних напрямках та перспективних цілях, буде втрачена можливість запустити реалізацію потенціалу «точок росту» Закарпатської області у часовому горизонті планування.

Загрозливим є поєднання описаної економічної політики із видовою обмеженістю природно-ресурсного потенціалу Закарпатської області, де структуроформуючими є потужні природно-рекреаційні, водні та лісові ресурси. В цілому це не створює сприятливі умови для розвитку і диверсифікації структури господарства регіону.

Водночас, необхідно зазначити, що ефект даватимуть вже запущені розвиткові програми підвищення конкурентоспроможності регіону, підтримки рослинництва та тваринництва, розвитку туризму і курортів тощо. Крім того, навіть за умови інерційного сценарію, наявні сильні сторони Закарпатської області частково нівелюватимуть і мінімізуватимуть загрози, навіть за умови адаптивної політики на регіональному рівні.

У структурі промислового виробництва надалі переважатиме машинобудування із використанням давальницької сировини. Нові інвестиції притікатимуть у нефондомісткі сектори харчової промисловості (на основі переробки сільськогосподарської продукції), низькотехнологічної деревообробки, виробництва будівельних матеріалів.

Інноваційно активні промислові підприємства асоціюватимуться надалі із м. Ужгородом, Ужгородським районом та м. Мукачевом. Створення індустріальних парків без стимулюючої державної інвестиційної політики не дасть ефекту щодо формування індустріальних центрів у інших районах.

Міграційні процеси за умови реалізації інерційного сценарію призведуть до зниження науково-технічного потенціалу, не відбудеться підвищення технологічного рівня економіки. Інноваційні процеси у промисловості протікатимуть в основному за рахунок власних сил і коштів підприємств, в першу чергу, тих, що мають іноземного інвестора («Єврокар», «Ядзакі Україна», «Джейбіл Сьоркіт Юкрейн Лімітед», «Флкстронікс» тощо), який і буде джерелом інновацій. На рівні регіону трансфер знань розвиватиметься мляво. Запити малого і середнього бізнесу можуть бути задоволені Науковим парком «Ужгородський національний університет», Мукачівським державним університетом, установами Національної академії наук України та Національної академії аграрних наук України. Однак, через орієнтації бізнесу на короткостроковий ефект ці запити будуть фрагментарними.

Сільське господарство надалі орієнтуватиметься на внутрішній ринок і без інтенсифікації не вирішуватиме соціально-економічних викликів на селі. Зв'язок виробництва сільськогосподарської продукції з харчовою промисловістю поглиблюватиметься помірними темпами у галузі переробки овочів, фруктів, молочної продукції, м'яса.

Відтак не буде реалізовано наявного потенціалу Закарпатської області до структурних змін в економіці, бізнес надалі буде орієнтований на короткостроковий ефект і високу рентабельність у сервісно-торгівельних сферах. Вже запуснені процеси дозволять зберігати нестабільне зростання впродовж горизонту прогнозування.

За умов виникнення ознак інерційного сценарію, основна увага органів влади у Закарпатській області повинна бути спрямована на максимальну концентрацію зусиль у бік запуску драйверів регіональної економіки.

Оптимістичний сценарій розвитку економіки

Базові сценарні припущення:

Загальнодержавний рівень

1. Системні економічні реформи спрямовані на структурні трансформації. Завершення законодавчого визначення децентралізаційної реформи.
2. Вдало реалізується політики детінізації економіки та боротьби з корупцією (рівень тіньової економіки знизиться до 20-25 % ВВП).
3. Максимальне наближення українського законодавства до законодавства ЄС до 2025 року.
4. Відновлення спеціальних економічних режимів.
5. Економіка України набуває ознак сталого розвитку.
6. Висока суспільна активність і підтримка дій влади суспільством.

Закарпатська область:

1. Зменшення масштабів міграції з регіону.
2. Проводиться регіональна політика активізації інвестиційних потоків в область.

3. Розробка і впровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності щодо депресивних гірських територій.
4. Розвиток пріоритетних напрямів економіки на засадах інноваційності та смарт-спеціалізації.
5. Розвиток прикордонної інфраструктури полегшує транскордонну торгівлю та перетин кордону
6. Зростання обсягів легальної транскордонної торгівлі.
7. Вихід з «тіні» суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Опис сценарію

Настання оптимістичного сценарію можливе за умови поєднання комплексних економічних реформ у країні з максимальною підтримкою влади суспільством. Відбувається детінізація економіки до рівня 20-25 % ВВП через поліпшення бізнес-клімату та формування інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною.

Реалізація оптимістичного сценарію на території області потребує синхронізації системної загальнодержавної економічної політики із регіональною політикою залучення інвестицій: розробка, пропагування та реалізація інвестиційних та інвестиційно-інноваційних проектів. Підвищення кількості реалізованих інвестиційних проектів зможе дати мультиплікативний ефект для території області

Високий варіант демографічного прогнозу для Закарпатської області передбачає поступове зростання населення на близько 0,3-0,4% в рік за рахунок природного просту та міграційних потоків в область з інших регіонів та країн. Відтак, можлива очікувана чисельність населення Закарпатської області 1,29 тис. осіб у 2027 році. Покращення соціально-економічної ситуації в країні стабілізує масштаби довгострокової трудової міграції та знизить короткострокову міграцію. Очікується повернення частини мігрантів в область, а також поява мігрантів з афро-азіатських країн.

Активізація законодавчої підтримки реформи місцевого самоврядування та поглиблення децентралізації дасть достатньо повноважень та ресурсів громадам для забезпечення комфортного і благополучного життя людей. Відтак у часовому горизонті реалізації стратегії буде в повній мірі здійснена активізація місцевого розвитку на засадах самоорганізації територіальних громад. Покращення соціальної інфраструктури у громадах додатково сприятиме зниженню міграційної активності населення. Реалізовуватиметься ідея маятникових трудових міграцій між громадами Закарпатської області. Водночас, населені пункти із низькою ресурсною спроможністю, слабкою діловою активністю та слабким організаційним потенціалом все одно зазнаватимуть демографічних втрат.

Імпульси до виведення з депресивного стану гірських та сільських територій у разі реалізації оптимістичного сценарію забезпечать формування засад до їх зростання та появи (або збереження) організаційних ресурсів.

Підвищена увага до смарт-спеціалізації в регіоні забезпечує чіткий вектор на трансформацію секторів економіки та реалізацію інноваційного потенціалу. Дають ефект заходи з налагодження співпраці у трикутнику знань «Освіта-Дослідження-

Реципієнти інновацій», що підвищує привабливість і практичну орієнтацію регіональної вищої освіти та науково-дослідного сектору. Відповідно відбуватиметься посилення науково-технологічного потенціалу області. В результаті географічного розташування вдається досягти високої міжнародної студентської та науково-педагогічної мобільності, що дозволяє імплементувати європейські стандарти в інституційну практику Закарпатської області.

Локомотивом технологічного оновлення є машинобудівні підприємства, які вже здатні забезпечувати високу суспільну ефективність. Також високі темпи модернізації потужностей спостерігатимуться у харчовій промисловості, секторах, пов'язаних з переробкою деревини.

Відновлення спеціальних економічних режимів або інших видів сприяння інвестиційній активності робить можливим повноцінну реструктуризацію на кластерній основі.

Зокрема, формується автомобілебудівний кластер на основі індустріального парку «Соломоново». Ужгородське та Мукачівське індустріальні ядра поглиблюватимуть високотехнологічність і концентруватимуть кваліфікований людський капітал. Індустріальні парки Берегівського (промисловість), Виноградівського (харчова промисловість) та Хустського районів (фармація) дадуть можливість сформувати додаткові промислові центри із середнім технологічним рівнем.

Сільське господарство надалі орієнтується на споживчі потреби регіону. Якість продукції дає можливість виходу на міжнародні ринки, розширюється сектор екологічно чистої продукції та іміджевої продукції, асоційованої з туризмом. У контексті смарт-спеціалізації вагомий ефект може дати посилення зв'язку сільського господарства і харчової промисловості, що дасть підвищення доданої вартості кінцевої продукції.

Закладуться засади для формування лісопромислового кластеру на основі глибокої переробки деревини і підвищення доданої вартості, меблевого виробництва.

За умови реалізації оптимістичного сценарію із акцентом на інноваційній модернізації обсяги промислової продукції зростуть щонайменше у 3 рази, що сприятиме збільшенню робочих місць у 2 рази. Поява робочих місць із високим рівнем оплати праці, соціальним пакетом знизить обсяги напівлегальної прикордонної торгівлі.

Окрім вже існуючих напрямів оздоровчо-рекреаційної та туристичної сфер реалізується потенціал гірсько-рекреаційних комплексів (Тячівський, Рахівській, Міжгірський райони), туристичних маршрутів, точкового індивідуального туристичного обслуговування, активного туристичного відпочинку. Впровадження концепції поводження з твердими побутовими відходами підвищить туристичну привабливість краю.

При реалізації сценарію сильні фактори регіону підсилуватимуть його транспортно-комунікаційні можливості через формування логістичної, складської, транспортної інфраструктури вздовж проходження міжнародних коридорів.

Отже, завдяки притоку інвестицій та покращенню бізнес-клімату, відбувається переорієнтація бізнесу на довгостроковий результат, технологічне оновлення, впровадження інноваційних рішень. Ці ефекти підсилюються детінізацією економіки та розвитком фінансових ринків. За умов виникнення ознак оптимістичного сценарію органам влади в Закарпатській області варто проявити ініціативу та організаційні зусилля в напрямі промоції області, залучення інвестицій та підвищення інвестиційної активності вже наявних підприємств.

3.5. Стратегічне бачення розвитку області

Вищенаведені в розділі 3 схеми SWOT-матриці є основою для стратегічного вибору – обґрунтування можливості досягнення стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

Відповідно до логіки SWOT-аналізу, використання сильних сторін і можливостей з метою протидії загрозам і подоланню слабких сторін потребує розробки комплексу дій та шляхів поведінки суб'єктів управління і регулювання регіональним розвитком. Загроза консервації його сталого соціально-економічного відставання зумовлює гостру необхідність вибору саме проактивного, модернізаційного підходу до дій, виключаючи збереження інерційності державного управління.

Бачення

➤ Закарпатська область – регіон з унікальними можливостями для створення нових проектів та ідей, південно-західні ворота України до Європейського Союзу, привабливий край, де жителі спільно з органами влади та місцевого самоврядування працюють над досягненням комфортних умов життя, край збереження культурно-історичних пам'яток, традицій та природи; область, де дотриманий баланс розвитку промисловості та збереження унікальних природних ресурсів; регіон, де хочеться жити і працювати (базова версія).

Економічний, управлінський та інтелектуальний потенціал Закарпаття інтегрує навколо себе прихильників проривних технологій та інновацій, сучасних форм організаційної культури, логістики та креативних індустрій, синьої та зеленої економіки, залучає в орбіту взаємовигідних інтересів власні території і територіальні громади та вітчизняних і закордонних партнерів, послідовно дотримується принципів сталого збалансованого розвитку.

Місія

Через продуману і планомірну реалізацію можливостей, потреб і очікувань закарпатців у досягненні європейських рівня і якості життя, в умовах консолідації громади, місцевої державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і громадянського суспільства – забезпечити утвердження області в якості:

- людино-центричного регіону, комфортного і безпечного для життя краян, в інтересах яких функціонують регіональна економічна система, місцеве господарство та інфраструктура, економіка, підприємництво і сфера послуг та владні інституції і організації громадянського суспільства;

- університетського і наукового, творчого і поліетнічного регіону міжнародної та міжконфесійної злагоди і гармонії;

- найзахіднішого українського регіону в Карпатському (Центрально-Східному) мегареґіоні Європи, національно- та міжнародно визнаного на національному та міжнародному рівнях центру транскордонної, міжреґіональної та міжлюдської співпраці;

- пріоритетної території європейської конвергенції та реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС.

Шляхи реалізації Місії та досягнення обрисів Бачення

Реалізація Місії та досягнення обрисів Бачення вимагатиме подолання сталого відставання у рівнях конкурентоспроможності та якості життя із порівнянними сусідніми країнами – членами ЄС/Вишеградської групи, реґіонами, агломераціями та територіальними громадами лідерських реґіонів України.

Задля реалізації призначення регіону на подальшу перспективу здійснюватиметься:

- формування і забезпечення розвитку в регіоні та його територіальних громадах людино-центричної (інклюзивної) системи місцевого економічного та соціального розвитку, включно з її національними, регіональними та місцевими чинниками впливу, сукупністю законодавчих, структурних в т. ч. територіальних, і функціональних складових (інституцій);

- стимулювання переходу на засади сталого збалансованого економічного та соціально-гуманітарного розвитку інструментами інноваційного, кластерного і креативного розвитку, застосування наукових знань та технологій, які визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення переходу на вищий уклад якості життя та рівень комфортності життєвого простору краян;

- усунення транскордонних асиметрій потенціалів, досягнення (у середньостроковому вимірі) та постійне зіставлення кошту кладів буденності краян з відповідними параметрами центрально-європейських транскордонних регіонів (у їх динаміці).

Стратегічна мета (узагальнена)

Упродовж періоду реалізації Стратегії вивести Закарпатську область на рівень провідних динамічних і конкурентоспроможних областей України, вийти на позитивну траєкторію сталого збалансованого розвитку порівнянних регіонів Карпатського (Центрально-Східного) мегарегіону Європи, які характеризуються вищими параметрами якості життя.

Інтенсифікація та активізація усієї системи регіонального соціально-економічного розвитку дасть можливість за термін дії Стратегії 2021-2027 років:

Досягти у регіоні реальних результатів таких базових загальнодержавних перетворень як:

- адміністративно-територіальна реформа, децентралізація та створення ОТГ;
- освітня реформа, створення опорних шкіл і розвиток інклюзивної освіти;
- медична реформа, утворення госпітальних округів і перехід на страхову медицину.

Отримати тут, у географічному Центрі Європи, у реальних проявах соціально-економічних укладів буденності - нові, відчутно вищі, параметри якості життя.

Гарантією досягнення цієї стратегічної мети та визначальною умовою забезпечення переходу на вищий уклад якості життя та рівень комфортності життєвого простору жителів є системна і динамічна, планомірна і консолідована робота органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування і громадянського суспільства, зосередження всіх видів доступних ресурсів задля послідовної реалізації цілей і міжсекторальних пріоритетів даної Стратегії,

взаємодоповнюване і ефективне використання інструментів просторового і стратегічного планування та управління розвитком регіону.

SWOT аналіз розвитку регіону виявив необхідність концентрації уваги регіональної влади на досягнення п'яти стратегічних цілей, реалізація яких у сукупності забезпечить синергію у досягненні операційних цілей, а отже і вищу ймовірність досягнення стратегічних цілей.

1. Збереження та розвиток людського та соціального капіталу

- сповільнити та зупинити маргіналізацію та скорочення чисельності активного населення під впливом безповоротної трудової та освітньої міграції, залучення його до обслуговування корупційної системи та тіньової економіки, негативних соціально-екологічних і медичних факторів;
- закріпити позитивні тенденції демографічного розвитку та людиноцентричної урбанізації. Якісно покращити параметри здоров'я населення і зростання середньої тривалості життя шляхом комплексного розвитку системи доступних і високоякісних медичних послуг і технологій, ефективним застосуванням інструментів медичної та пенсійної реформи, заходами соціальної та управлінської підтримки здорового способу життя та профілактики і попередження захворювань, розвитку фізичної культури, рекреації і спорту;
- зберегти і примножити інтелектуальний та духовний потенціал, зміцнювати сталість гуманістичних принципів та загальнолюдських цінностей, міжнаціональної, міжконфесійної злагоди та толерантності. Інтенсифікувати розбудову комфортного соціального простору регіону і громад, поширювати сучасне (модерне) мережове різноманіття інтегрованого освітньо-наукового і культурного простору регіону на засадах наступності, інноваційності, креативності, збільшення вільного соціального часу для повноцінного життя населення;
- реновація регіону в якості нового креативного центру міжнародного, міжрегіонального та міжнаціонального багатогалузевого співробітництва Карпатського (Південно-Східного) мегарегіону Європи в діючих і новоутворюваних форматах «Вишеграду+», Карпатської Конвенції, Карпатського єврорегіону, Європейського угруповання територіального співробітництва тощо.

2. Прискорення досягнення конкурентоспроможності та інноваційності регіональної економіки

- активне і системне сприяння зростанню в структурі регіональної економічної системи питомої ваги інноваційної економіки, креативної індустрії, підприємництва і сфери послуг, залученню інвестицій і транскордонному співробітництву регіону та його громад;
- підтримка на регіональному та місцевому рівні запровадження високоефективних технологій 4-6 технологічних укладів у всіх галузях, яке веде до

істотного зниження енерго- та матеріалоємності виробництва, зростання продуктивності та доходності праці;

- реалізація кластерних ініціатив у авто-агрегатній, лісовій, аграрно-промисловій, туристично-рекреаційній і медико-туристичній, природоохоронній, інформаційно-комунікаційній (ІКТ), науково-освітній і конгресовій галузях із застосуванням механізмів типу «індустріальний парк», «науковий парк», «екопарк», «транскордонний парк та логістичний центр», «бізнес-інкубатор», «старт-ап інкубатор»;

- суттєве оновлення всіх видів інфраструктури Закарпаття: транспортної і дорожньої, комунальної та прикордонної, екологічної, енергетичної, промисловості і зв'язку, соціальної, туризму на основі стандартів і нормативів ЄС;

- забезпечення сталого енергетичного розвитку всіх секторів енергоспоживання та його превентивну адаптацію до глобальних змін клімату.

3. Побудова локальних економік знань та смарт-спеціалізація

- виявлення унікальних функцій і активів регіону, підкреслення конкурентних переваг відповідних секторів регіональної економіки, які мають перспективи при впровадженні інновацій і зосередження уваги регіональних партнерів на баченні майбутніх досягнень регіону;

- активізація структурних змін в економіці регіонів, формування і розвитку регіональної спроможності ефективного функціонування на найважливіших світових ринках;

- реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також економічної інтеграції із загальним ринком ЄС і забезпечення включеності в глобальні ланцюги доданої вартості;

- участь в імплементації Україною Стратегії смарт-спеціалізації Єврокомісії, а також приєднанні України до Європейської платформи смарт-спеціалізації з метою відкрити доступ вітчизняним регіонам до інструментів платформи, спрямований на поглиблення економічної та інноваційної спеціалізації регіонів, а також розширення доступу до інвестиційних і структурних фондів ЄС (друга черга проекту МЕРТ- разом з Черкаською обл.) (Операційна програма).

4. Забезпечення охорони довкілля, екологічно збалансованого і раціонального природокористування та просторової гармонії

- дотримання балансу розвитку промисловості та збереження унікальних природних ресурсів шляхом реалізації корпоративних, державних та міжнародних інвестиційних, інфраструктурних і транскордонних проектів, що здійснюють суттєвий вплив на підвищення конкурентоспроможності національної та регіональної економік та водночас гармонізують процеси реалізації завдань інвестиційного стимулювання та

еко-сталого і туристично-рекреаційного розвитку територій регіону, спираються на сприйняття та підтримку населенням та громадськістю.

5. Забезпечення сталого розвитку сільських та гірських територій в умовах системних реформ

➤ зміщення вектору від секторального до просторового розвитку як визначальної можливості та магістрального шляху переходу від моно-галузевої структури сільської економіки до багатофункціонального розвитку сільських територій, забезпечення продуктивної зайнятості та розширення джерел доходів сільського населення в умовах ринкової трансформації;

➤ задіяння важелів соціально-економічного та управлінського характеру, спрямованих на досягнення якісно нового рівня розвитку села, здатного забезпечити комплексне вирішення економічних, соціальних та екологічних завдань, ефективну реалізацію соціального, природно-ресурсного та транскордонного потенціалу сільських територіальних громад з метою підвищення стандартів якості життя сільського населення.

3.6. Застосування підходів смарт-спеціалізації до підготовки регіональної стратегії розвитку

Інноваційний потенціал

Первинний відбір включав 136 галузей. У 2014 р. 10 галузей мають інноваційний потенціал у області, 8 галузей мають інноваційний потенціал у сукупній промисловості у країні, а 8 галузей мають інноваційний потенціал за двома критеріями. У 2016 р., 13 галузей мають інноваційний потенціал у області, 9 галузей мають інноваційний потенціал у сукупній промисловості у країні, та 9 галузі мають інноваційний потенціал за двома критеріями. Поєднуючи 2014 р. і 2016 р., 6 галузей мають інноваційний потенціал за ці роки, що становить 6,2% загальної зайнятості у області.

Використовуючи альтернативу, вибравши галузі, які пройшли не менше 3 з 4 критерій у 2014 р. та 2016 р., отримуємо 7 галузей, що становлять 6,8% загальної зайнятості у області.

Таблиця 1. Відображення інноваційного потенціалу: результати Закарпатської області

Критерій	Поріг	Кількість відібраних галузей	Частка регіональної зайнятості
Початкова кількість галузей, включених у аналіз		136	

2014 рік			
Інноваційний потенціал щодо області	LQ вище 1,25 у 2 типах інновацій	10	
Інноваційний потенціал щодо сукупності промисловості	LQ вище 1,25 у 2 типах інновацій	8	
Обидва		8	
2014 рік			
Інноваційний потенціал щодо області	LQ вище 1,25 у 2 типах інновацій	13	
Інноваційний потенціал щодо сукупності промисловості	LQ вище 1,25 у 2 типах інновацій	3	
Обидва		3	
2014 і 2016	Усі критерії за 2014 і 2016 роки	6	6,2%
2014 і 2016 - альтернатива	Не менше 3 з 4 критеріїв за 2014 і 2016 роки	7	6,8%

Таблиця 2 показує визначені галузі для кожної з категорій. Галузі, які пройшли критерії і для 2014 р., і для 2016 р., виділені жирним шрифтом. Галузі, які також пройшли альтернативу, обираючи галузі з не менш ніж 3 з 4 критерій у 2014 р. та 2016 р., виділені жирним шрифтом та курсивом.

Таблиця 2. Визначені галузі з інноваційним потенціалом Закарпатської області

№ з/п	КВЕД	Назва	2014			2016			У 2014 та 2016	Не менше 3 критеріїв
			У області	У галузі	Обидва	У області	У галузі	Обидва		
		ВИБРАНИХ ГАЛУЗЕЙ	10	8	8	12	9	9	6	7
1	10,3	Перероблення та консервування фруктів і овочів				X				
2	10,8	Виробництво інших харчових продуктів	X	X	X					
3	11	Виробництво напоїв	X			X				
4	16,1	<i>Лісопильне та стругальне виробництво</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
5	17,2	Виготовлення виробів з паперу та картону				X	X	X		
6	18,1	Поліграфічна діяльність і				X	X	X		

		надання пов'язаних із нею послуг									
7	20,1	<i>Виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах</i>	X	X	X	X	X	X	X	X	X
8	20,4	<i>Виробництво мила та мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних і косметичних засобів</i>	X	X	X	X	X	X	X	X	X
9	22	Виробництво гумових і пластмасових виробів	X			X	X	X			X
10	23,9	<i>Виробництво абразивних виробів і неметалевих мінеральних виробів, н.в.і.у.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X	X
11	27,5	<i>Виробництво побутових приладів</i>	X	X	X	X	X	X	X	X	X
12	31	Виробництво меблів				X					
13	32	Виробництво іншої продукції	X	X	X	X	X	X	X	X	X
14	38,1	Збирання відходів	X	X	X						

Економічний та інноваційний потенціал

Таблиця 3 підсумовує результати економічного та інноваційного потенціалу для галузей КВЕД В-Е у колонках 3 та 6. Колонка 7 демонструє, чи має галузь економічний і інноваційний потенціал, а колонка 8 показує частку зайнятості у цій галузі.

Основні показники ефективності для кожної з цих галузей включено у Таблицю 6. Критерій, за яким галузь пройшла критичне значення та всі статичні або динамічні економічні критерії оцінки виділено жирним шрифтом. Якщо критерій інновації було пройдено, усі оцінки за цей рік виділено жирним курсивом із підкресленням.

Загалом 6 галузей у КВЕД В-Е показують як економічний, так і інноваційний потенціал, що становить 6,6% загальної зайнятості в регіоні:

1. Лісопильне та стругальне виробництво (КВЕД 16,1) – це галузь, яка була визначена на основі поточної сильної спеціалізації. Інноваційний потенціал в основному обумовлений відносно високою часткою інновацій маркетингових та організаційних у порівнянні з середніми частками у області у 2014 році та відносно високою часткою інновацій продукту, процесів та маркетингових інновацій у 2016 році.

2. Виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах (КВЕД 20,1) - визначена на основі відносно сильної спеціалізації та середньої заробітної плати на одного працівника. Інноваційний потенціал в основному обумовлений відносно високою часткою всіх інновацій.

3. Виробництво гумових і пластмасових виробів (КВЕД 22) - визначена на основі відносно високої середньої заробітної плати на одного працівника. Інноваційний потенціал в основному обумовлений відносно високою часткою всіх інновацій.

4. Виробництво абразивних виробів і неметалевих мінеральних виробів, н.в.і.у. (КВЕД 23,9) - визначена на основі поточної відносно сильної спеціалізації. Інноваційний потенціал в обумовлений відносно високою часткою всіх інновацій за винятком організаційних інновацій у області у 2014 році та високою часткою всіх інновацій у 2016 році.

5. Виробництво побутових приладів (КВЕД 27,5) - визначена на основі поточної відносно сильної спеціалізації та середньої заробітної плати на одного працівника. Інноваційний потенціал обумовлений високою часткою всіх інновацій у порівнянні з середніми частками у області у 2014 році та відносно високою часткою інновацій продукту, та маркетингових інновацій у 2016 році.

6. Виробництво іншої продукції (КВЕД 32) - визначена на основі поточної сильної спеціалізації та середньої заробітної плати на одного працівника. Інноваційний потенціал обумовлений високою часткою всіх інновацій у порівнянні з середніми частками у області у 2014 році та відносно високою часткою всіх інновацій за винятком організаційних інновацій у 2016 році.

Таблиця 3. Галузі з економічним та інноваційним потенціалом Закарпатської області області: лише КВЕД В-Е

№ з/п	КВЕД	Назва	Зайнятість - Статистика	Зміна зайнятості	Інновації - 2014 та 2016	Інновації - не менше 3 критеріїв	Економіка та Інновації	Частка регіонально ї зайнятості
1	2	3	4	5	6	7	8	9
		ОБРАНІ ГАЛУЗІ					6	6,6%
1	10,3	Перероблення та консервування фруктів і овочів	x					
2	11	Виробництво напоїв	x					
3	13,9	Виробництво інших текстильних виробів	x					
4	14,1	Виробництво одягу, крім хутряного	x					
5	14,2	Виготовлення виробів із хутра	x					
6	14,3	Виробництво трикотажного та в'язаного одягу	x					
7	15,1	Дублення шкір і оздоблення шкіри; виробництво дорожніх	x					

		виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів; вичинка та фарбування хутра						
8	15,2	Виробництво взуття	x					
9	16,1	Лісопильне та стругальне виробництво	x		x	x	x	2,4%
10	16,2	Виготовлення виробів з деревини, корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння	x					
11	20,1	Виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах	x		x	x	x	1,2%
12	22	Виробництво гумових і пластмасових виробів		x		x	x	0,6%
13	23,3	Виробництво будівельних матеріалів із глини		x				
14	23,9	Виробництво абразивних виробів і неметалевих мінеральних виробів, н.в.і.у.			x	x	x	0,2%
15	25,6	Оброблення металів та нанесення покриття на метали; механічне оброблення металевих виробів		x				
16	27,1	Виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури	x					
17	27,5	Виробництво побутових приладів	x		x	x	x	0,4%
18	29,3	Виробництво вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів	x					
19	31	Виробництво меблів	x	x				

20	32	Виробництво іншої продукції	x		x	x	x	1,8%
21	38,1	Збирання відходів	x	x				

4. Структура стратегічних та оперативних цілей і завдань проекту Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років

№ з/п	Оперативні цілі	Завдання	Одиниця виміру (індикатор)
1. Збереження та розвиток людського та соціального капіталу			
1.1	Забезпечення рівного доступу та підвищення якості дошкільної, загальної середньої освіти та конкурентоспроможності професійно-технічної освіти	<p>1.1.1. Підвищення якості та безпеки освітніх послуг</p> <p>1.1.2. Підвищення рівня охоплення дітей дошкільною освітою</p> <p>1.1.3. Модернізація освітнього середовища закладів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до потреб регіонального ринку праці</p> <p>1.1.4. Створення сучасного інклюзивного освітнього середовища</p> <p>1.1.5. Впровадження моделі «навчання протягом життя» та дуальної освіти</p>	<p>Створення опорних закладів, од. Кількість відремонтованих шкіл, од. Кількість створених нових уч. місць, шт.</p> <p>Відсоток охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3-5 років, відс.</p> <p>Створення навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, од.</p> <p>Кількість дітей з особливими освітніми потребами, охоплених інклюзивним навчанням, відс. до загальної кількості дітей, які того потребують, відс.</p> <p>Укладання договори з роботодавцями на впровадження дуальної форми навчання під час підготовки кваліфікованих робітників в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, од.</p>
1.2	Забезпечення культурно-мистецького розвитку і збільшення доступу до послуг у сфері культури для мешканців сільських та гірських територій	<p>1.2.1. Оптимізація мережі та модернізація закладів сфери культури</p> <p>1.2.2. Створення культурних продуктів у сфері креативних індустрій</p>	<p>Забезпеченість послугами на 1000 осіб населення</p> <p>Кількість культурних заходів, до кількості учасників заходів, осіб</p>
1.3	Збереження регіональних об'єктів і територій	1.3.1. Збереження та покращення стану об'єктів культурної спадщини в частині історії, археології та монументального мистецтва	Відсоток збережених об'єктів від загальної потреби

	історико-культурної спадщини	1.3.2. Збереження та промоція нематеріальної культурної спадщини	
1.4	Розвиток сфери соціальних послуг та зміцнення громадського здоров'я	1.4.1. Розширення спектру соціальних послуг, впровадження новітніх технологій та інноваційних моделей соціальної роботи	Відсоток, наданих соціальних послуг від загальної потреби населення
		1.4.2. Реформування інтернатних установ сфери соціального захисту населення	
		1.4.3. Модернізація матеріально-технічної бази установ та закладів сфери соціального захисту населення	
		1.4.4. Розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, запобігання дитячій бездоглядності	Відсоток, усиновлених дітей від загальної кількості дітей, які підлягають усиновленню. Зменшення кількості дітей, які виховуються в інтернатних закладах.
		1.4.5. Формування здорового способу життя у дітей та молоді	Частка учнів, охоплених спортивними заняттями, відс. Кількість проведених фізкультурно-оздоровчих заходів, од
		1.4.6. Забезпечення гендерної рівності	
		1.4.7. Запобігання та протидія домашньому насильству або насильству за ознакою статі	
		1.4.8. Модернізація та розвиток спортивної інфраструктури	Кількість збудованих, реконструйованих (модернізованих) потужностей для заняття фізичною культурою і спортом, од
		1.4.9. Надання пільгового довготермінового кредитування, державної підтримки для молоді, учасників антитерористичної операції, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій громадян, що потребують поліпшення житлових умов	Кількість наданих кредитів, одиниць
1.5	Забезпечення рівного доступу та підвищення якості медичних послуг	1.5.1. Підвищення доступності та якості надання медичної допомоги	Частка осіб, які пройшли щорічне профілактичне обстеження, відс. Відсоток оснащення діагностичним обладнанням закладів ПМД до табеля оснащення, відс. Кількість виписаних рецептів згідно Урядової програми «Доступні ліки», од. Відсоток відпущених рецептів від виписаних

			рецептів згідно Урядової програми «Доступні ліки» Видатки на охорону здоров'я на душу населення, тис.грн.
		1.5.2. Охорона материнства та дитинства, поширення знань та практик щодо збереження репродуктивного здоров'я	Забезпеченість сімейними лікарями (лікарів на 10000 населення) Будівництво нового перинатального центру для забезпечення потреби населення області спеціалізованою перинатальною, акушерсько-гінекологічною, неонатологічною, педіатричною медичною допомогою, од.
1.6	Гармонійний розвиток національних меншин	1.6.1. Забезпечення захисту прав національних меншин	Кількість проведених культурно-просвітницьких, інформаційних, культурно-мистецьких заходів, од
		1.6.2. Підтримка національно- культурних товариств з розвитку етнокультурних надбань та задоволення потреб національних спільнот	Кількість реалізованих програм в сфері державної етнокультурної політики, од
1.7	Зміцнення громадянського суспільства, соціальної сфери та соціальної включеності	1.7.1. Посилення інституційної спроможності організацій громадянського суспільства	Кількість інструментів підтримки, од. Кількість профінансованих проєктів, од.
		1.7.2. Підвищення рівня правової і політичної культури жителів області	
		1.7.3. Підтримка громадських ініціатив молоді, молодіжних громадських організацій	Кількість охопленої молоді, осіб
2. Прискорення досягнення конкурентоспроможності та інноваційності регіональної економіки			
2.1	Розвиток малого і середнього підприємництва	2.1.1. Покращення регіонального бізнес-середовища	Відсоток підприємств, які одержали прибуток, відс. Сукупний фінансовий результат підприємств (скоригований на індекс інфляції) млн.грн. ПДФО в розрахунку на одного платника податків (застраховані особи та ФОП) тис.грн на душу нас. Кількість ФОП на 10000 населення, одиниць Частка підприємств, які планують брати банківські кредити, відс. Індекс ділової активності малого і середнього підприємництва, відс.

			Кількість суб'єктів малого і середнього підприємництва, відс.
		2.1.2. Сприяння відкриттю нових ринків збуту товарів і послуг	Кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва області, які беруть участь у державних закупівлях, од Частка експортерів серед суб'єктів малого та середнього підприємництва, відс.
		2.1.3. Посилення інституційної спроможності бізнес-асоціацій та підтримка діалогу бізнесу і влади	Кількість створених ЦПП при ОТГ, од. Кількість створених ЦНАП-ів в ОТГ, од.
		2.1.4. Підтримка стартапів та інновацій в секторі МСП	Кількість суб'єктів господарської діяльності, яким надано державну фінансову допомогу, од
		2.1.5. Розвиток інфраструктури підтримки МСП	Наявність єдиного інформаційного ресурсу Наявність системи он-лайн консультацій для суб'єктів малого та середнього підприємництва Кількість одиниць інфраструктури підтримки підприємництва, од.
		2.1.6. Розвиток бізнес освіти	Створення в області школи бізнесу, од. Кількість навчальних тренінгів, інформаційних заходів з питань ведення бізнесу, од. Кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва, які прийняли участь у навчальних заходах, од.
2.2	Розвиток туристичної та оздоровчої сфери	2.2.1. Розширення спектру туристичних послуг та курортних територій	
		2.2.2. Розвиток туристичної і сервісної інфраструктури	Кількість туристів, осіб Кількість проектів реалізованих у туристичній сфері, одиниць
		2.2.3. Розвиток регіональної мережі туристичних дестинацій	Кількість виставок за участі Закарпатської області, од. Кількість нових туристичних маршрутів, од. (протяжність - км.)
		2.2.4. Маркетинг туристичних послуг і територій	
2.3	Підвищення конкурентоспроможності ключових	2.3.1. Розвиток регіональних кластерів	Кількість створених індустриальних парків (кластерів), од.

	секторів регіональної економіки	2.3.2. Збільшення доданої вартості сільськогосподарської продукції	Прямі іноземні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство, дол. на душу нас. Капітальні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство
		2.3.3. Енергозбереження та енергоефективність у виробничій і невиробничій сфері	Вартість проведених на території області робіт з підвищення енергоефективності на 1000 осіб населення, заходів на 1000 осіб населення Сукупна вартість зекономлених паливно-енергетичних ресурсів за рахунок впровадження енергозберігаючих заходів, млн.грн.
		2.3.4. Розвиток інфраструктури підтримки інновацій	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, відс. Кількість інноваційно активних підприємств, од. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис.грн.
2.4	Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури	2.4.1. Будівництво, реконструкція і ремонт внутрішніх доріг автомобільного сполучення і мостів	Протяжність доріг з твердим покриттям, км. Частка відремонтованих мостів та мостових переходів від загальної кількості аварійних, відс.
		2.4.2. Розвиток транспортно-логістичної прикордонної інфраструктури	Кількість нових сервісних зон, од. Кількість новостворених КПП, од.
		2.4.3. Розвиток телекомунікаційної інфраструктури інноваційної економіки	Частка покриття широкосмугового доступу до мережі інтернет, відс. Частка покриття цифровим сигналом стандарту DVB-T2, відс Прямі іноземні інвестиції в інформаційні технології та телекомунікації, тис.грн.
2.5	Система ефективного управління регіональним розвитком	2.5.1. Удосконалення системи управління регіональним розвитком	Запровадження механізму конкурсу проектів місцевого розвитку Закарпатської області Частка публічних послуг,

			що надаються у режимі он-лайн, відс.
		2.5.2. Підвищення кваліфікації посадовців з питань регіонального розвитку	
3. Побудова локальних економік знань та смарт-спеціалізація			
3.1	Сприяння інноваціям у сферах, визначених смарт-спеціалізацією регіону	3.1.1. Підтримка інноваційних досліджень та технологій у промисловості на основі використання ланцюгів «освіта – наука – виробництво» та кластерного підходу	Кількість проведених досліджень у сфері смарт-спеціалізації, од Кількість проєктів реалізованих із залученням бюджетних коштів, од
		3.1.2. Розвиток регіональної інноваційної інфраструктури	Кількість інституцій підтримки інноваційної сфери, од
		3.1.3. Підтримка створення унікальних інноваційних туристично-рекреаційних продуктів	
		3.1.4. Поширення інформації та доступу до знань	
		3.1.5. Підтримка ключових передових технологій в регіоні	Відсоток підприємств, які купують послуги хмарних обчислень, відс.
3.2	Створення мережі хабів на території області	3.2.1. Підтримка створення хабів в регіоні	Кількість створених створених HUB, од
		3.2.2. Створення інфраструктури підтримки кіноіндустрії на території області	Створена VFX-лабораторія, од
3.3	Розвиток людських ресурсів у галузях смарт-спеціалізації регіону	3.3.1. Підвищення професійних компетенцій наукових та студентських кадрів	Кількість запроваджених програм підвищення компетенції кадрів, од.
		3.3.2. Стимулювання співробітництва між навчальними закладами, науково-дослідними установами і підприємствами в регіоні	Частка проєктів з урахуванням наукових розробок та досліджень від впроваджених проєктів співпраці, відс.
4. Забезпечення охорони довкілля, екологічно збалансованого і раціонального природокористування та просторової гармонії			
4.1	Збереження та відтворення біологічного і ландшафтного різноманіття, природних комплексів, водних, земельних та	4.1.1. Підтримка науково-практичних досліджень, розробок рекомендацій по збереженню біологічного і ландшафтного різноманіття регіону та розширення територій ПЗФ.	1. Частка території ПЗФ, відс.
		4.1.2. Впровадження завдань із збереження і раціонального використання водних ресурсів Закарпатської області	1. Кількість реалізованих проєктів водопостачання та водовідведення од.

	лісових ресурсів, розширення регіональної екологічної мережі	4.1.3. Збереження та відтворення водно-болотних угідь на всіх природних висотно-зональних територіях регіону	
		4.1.4 Створення системи моніторингу невиснажливого і раціонального використання ресурсів мінеральних і термальних вод області	1. Кількість виданих ліцензій на використання ресурсів мінеральних і термальних вод, од 2. Створення реєстру мінеральних вод області, од.
		4.1.5. Формування наближеного до природи лісівництва у лісгосподарюванні та мисливських господарствах	1. Відтворення лісів у лісовому фонді, тис.га 2. Рубки формування і оздоровлення лісів та інших заходів, пов'язаних з веденням лісового господарства тис. га
		4.1.6 Створення умов для розвитку гірських полонинських господарств (вівчарство)	Кількість створених господарств, од
		4.1.7. Збереження і відтворення якості природних і сільськогосподарських земельних ресурсів регіону.	
		4.1.8 Розвиток регіональної екологічної мережі на основі рекомендацій науково-прикладних досліджень.	
4.2	Покращення якості навколишнього середовища на природних і урбанізованих територіях регіону	4.2.1. Збереження та підтримка якості довкілля (забруднення повітря, водних об'єктів, ґрунтів, радіаційної ситуації тощо), та інформування громад.	Капітальні та поточні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища на душу населення, грн. Обсяги забруднюючих речовин, які надійшли в повітряний басейн області від стаціонарних джерел забруднення, відс.
		4.2.2. Підвищення якості водопостачання і очистки стічних вод на всій території області	Частка реконструйованих чи новозбудованих КНС від загальної потреби, відс. Частка реконструйованих чи новозбудованих КОС від загальної потреби, відс
		4.2.3. Зниження рівня забруднення повітря викидами стаціонарних джерел забруднення в містах, селищах і селах області	Кількість забруднюючих речовин, тонн
		4.2.4. Відтворення якості ґрунтів на сильно забруднених локальних територіях області на основі даних моніторингу довкілля	Капітальні інвестиції, вкладені у захист і реабілітацію ґрунтів та інших, у фактичних цінах, млн.грн.

		4.2.5. Скорочення ареалів поширення небезпечних для здоров'я інвазійних видів рослин (борщовик Сосновського, амброзія та ін.) Проведення заходів з регулювання поширення і чисельності окремих видів дикорослих рослин (отруйних, наркотиковмісних, карантинних тощо)	Капітальні інвестиції, вкладені у заходи з регулювання поширення і чисельності окремих видів дикорослих рослин (отруйних, наркотиковмісних, карантинних тощо)
4.3	Розвиток і вдосконалення систем та засобів захисту територій від природних лих і техногенних катастроф та глобальних змін клімату	4.3.1. Захист територій і населених пунктів регіону від повеней, паводків і підтоплень	Протяжність дамб та інших водозахисних конструкцій, км Регулювання (розчищення) русел річок, км
		4.3.2. Запобігання і захист гірських територій від селей, зсувів та ерозії і деградації ґрунтів, зневоднення та зниження рівнів ґрунтових вод	
		4.3.3. Впровадження інноваційних техніко-технологічних рішень передових країн світу в адаптації урбанізованих міських і сільських та природних територій до глобальних змін клімату	
		4.3.4. Захист заліснених територій області від всихання і масштабних лісових пожеж	
		4.3.5. Вдосконалення системи раннього оповіщення та підготовки мешканців населених пунктів до дій в умовах потенційних природних лих і техногенних катастроф	Частка охоплення населення системою раннього оповіщення, відс.
4.4	Актуалізація, уточнення і впровадження чинної Стратегії поводження з відходами у Закарпатській області, розробленої і схваленої на 15-річний період	4.4.1. Підтримка комплексної переробки ТПВ на умовах державно-приватного партнерства	Розроблення Стратегії управління відходами, од.
		4.4.2. Підтримка інформаційно-роз'яснювальної і просвітницької роботи у сфері поводження з ТПВ та підвищення рівня екологічної та природоохоронної культури населення на території області	Кількість виданих інформаційних матеріалів, од
		4.4.3. Підтримка в населених пунктах локальних систем збору «зелених» відходів та вологої фракції ТПВ з подальшою утилізацією для компостування і виробництва біогазу	
4.5	Впровадження екологічної і природоохоронної складових в розробку і оновлення	4.5.1. Коригування та оновлення Схеми планування території Закарпатської області та іншої планувальної документації відповідно до змін екологічного і природоохоронного законодавства та потреб регіону	Оновлена Схеми планування території Закарпатської області, од.

	містобудівної документації	4.5.2. Підвищення кваліфікації (перекваліфікації) держслужбовців та посадовців місцевих рад з питань екологічної та природоохоронної складових містобудівної документації	
5. Забезпечення сталого розвитку сільських та гірських територій в умовах системних реформ			
5.1	Вирівнювання диспропорцій розвитку гірських, передгірних і низинних територій	5.1.1. Розвиток інфраструктури гірських населених пунктів	Кількість реалізованих проєктів на території гірських населених пунктів за рахунок бюджетних коштів, од. Кількість залучених інвестицій у розвиток гірських територій, грн.
		5.1.2. Покращення доступності гірських і передгірських поселень	Запровадження новітньої диспетчерської служби екстреного реагування швидкої медичної допомоги, од.
		5.1.3. Розбудова систем зв'язку і телекомунікацій	Частка покриття ширококуткового доступу до мережі інтернет на гірських територіях, відс. Встановлення ретранслюючих станцій, один. Кількість збудованих центрів безпеки, од.
		5.1.4. Визначення та створення економічних точок зростання в територіальних громадах	Створення центру ремісництва, од
5.2	Підтримка економічної активності на сільських територіях	5.2.1. Підтримка суб'єктів підприємництва, які функціонують в гірських та передгірських населених пунктах	Кількість створених центрів підприємництва в громадах, од Протяжність збудованих (реконструйованих) доріг, тис.км. Частка покриття ширококуткового доступу до мережі інтернет на гірських територіях, відс.
		5.2.2. Підтримка традиційних і найбільш перспективних для гірських територій видів діяльності лісового та сільського господарства	Функціонування центрів ремісництва, од. Кількість створених сироварень на території області, од.
		5.2.3. Підтримка діяльності інституцій економічного і соціального розвитку на гірських територіях	Кількість створених кооперативів, од. Кількість створених центрів розвитку бізнесу, од.

5. ІНСТИТУЦІЙНЕ, ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ

Важливу роль у визначенні реалістичності Стратегії відіграє інституційна спроможність її виконавців та готовність до впровадження і комплексного розвитку регіону. Цей документ враховує зміну системи адміністративно-територіального устрою та передбачає провідну роль об'єднаних територіальних громад у реалізації проектів з реалізації Стратегії. Одночасно важливо наголосити на необхідності координації завдань на регіональному рівні. Наразі цю функцію може виконувати Закарпатська обласна державна адміністрація та її структурні підрозділи за повноваженнями. Важливо відмітити, що у ході розробки стратегічних документів значну роль бере громадськість та бізнес – їх асоціації та об'єднання разом із агенціями регіонального розвитку будуть долучені до процесу моніторингу за реалізацією завдань, відображених у стратегічних документах. Зважаючи на той факт, що за своїм змістом Стратегія значною мірою опирається на інноваційні розробки, а точніше необхідність їх впровадження на всіх рівнях, наукові установи та організації будуть важливими учасниками в координації завдань, пов'язаних зі смарт-спеціалізацією та реалізацією стратегічних завдань у сфері підтримки МСП та прикладних дослідженнях.

Одночасно слід наголосити, що в умовах анонсованих змін у сфері адміністративно-територіального устрою очікуємо також на зміну координуючих органів у сфері стратегічного планування, однак актуальність провідної ролі територіальних громад у тісній взаємодії громадськості, бізнесу та наукових кіл збережеться.

Не менш важливу роль відіграє фінансова спроможність регіону реалізувати основні стратегічні задачі, що стоять у центрі Стратегії. До ключових джерел фінансування заходів з реалізації Регіональної стратегії відносимо:

- бюджети розвитку громад (органів місцевого самоврядування);
- державна підтримка регіонального розвитку (державний фонд регіонального розвитку, секторальна бюджетна підтримки, субвенція на соціально-економічний розвиток окремих територій, субвенція на підтримку об'єднаних територіальних громад тощо);
- цільові державні програми (у сфері освіти, медицини, спорту, культури, будівництва протиаварійних та зрошувальних систем, агропромислового розвитку тощо);
- Державна програма підтримки гірських територій;
- Державний дорожній фонд;
- Кошти донорських програм (в тому числі програм транскордонного співробітництва, кошти ЄБРР, ЄІБ тощо);
- Кошти бюджету розвитку обласного бюджету.

З метою більш ефективного та системного використання коштів обласного бюджету в області запланована розробка програми дофінансування проектів місцевого розвитку, що дозволить створити якісно новий механізм реалізації проектів за кошти місцевого бюджету на території області.

Потребує перегляду перелік регіональних цільових програм, які фінансують реалізацію стратегічно важливих для регіону проектів, оскільки через незначний фінансовий ресурс ефективність використання коштів обласного бюджету на дрібні цільові програми не дає необхідного ефекту для розвитку регіону в цілому.

Одночасно важливо наголосити на активізації діалогу із зовнішніми програмами та учасниками, зацікавленими в реалізації проектів регіонального розвитку, внесок яких при оптимальному плануванні дозволить досягти задекларованих цілей і завдань Регіональної стратегії.

Ключову роль у таких взаємодіях повинні відіграти центри підтримки підприємництва, агенції регіонального розвитку, регіональні фонди підтримки бізнесу тощо.

6. АНАЛІЗ ВІДПОВІДНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНІЙ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

7. МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД 2021 – 2027 РОКІВ.

Методика реалізації Стратегії передбачає визначення пріоритетів впровадження в рамках двох програмних етапів, двох планів заходів з її реалізації:

- Перший – 2021-2023 роки;
- Другий – 2024-2027 роки.

Результати реалізації регіональної стратегії визначаються на підставі проведення моніторингу:

- стану досягнення стратегічних цілей та завдань, виконання плану заходів шляхом порівняння фактично отриманих значень індикаторів оцінки результативності виконання завдань і їх прогностичних значень;

- динаміки зміни значень показників, що застосовуються для розрахунку індексів конкурентоспроможності регіону та регіонального людського розвитку.

Проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії та планів заходів здійснюється державною адміністрацією на основі звітів відповідальних за виконання проектів регіонального розвитку, визначених планом заходів (далі – відповідальні за виконання).

Обласною державною адміністрацією/департамент економічного розвитку і торгівлі:

- створюються моніторингові групи, визначається їх склад на принципах гендерної рівності та затверджується порядок їх роботи;

- визначається перелік показників для моніторингу та оцінки результатів реалізації стратегічних цілей і завдань регіональної стратегії;

- визначається порядок внесення, перевірки та оприлюднення результатів проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії і плану заходів на своїх офіційному веб-сайті.

Проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій та планів заходів включає підготовку:

щокварталу - звіту про результати реалізації проектів регіонального розвитку, визначених планом заходів, за відповідний період (далі – оперативний звіт) за формою згідно з додатком 1;

щороку - підсумкового звіту про результати проведення моніторингу виконання плану заходів за відповідний період (далі – підсумковий звіт) за формою згідно з додатком 2 та звіту з оцінки результативності реалізації регіональної стратегії та плану заходів з її реалізації (далі – звіт з оцінки результативності).

Моніторинг реалізації пріоритетів розвитку регіону, досягнення стратегічних цілей та виконання завдань регіональної стратегії, зокрема тих, що визначені на засадах смарт-спеціалізації, проводяться за участю представників суб'єктів регіонального розвитку.

Відповідальні за виконання щокварталу до 20 числа першого місяця, що настає за звітним періодом, подають обласній державній адміністрації оперативні звіти.

Обласна державна проводить аналіз стану виконання плану заходів (з порівняльною оцінкою ступеня відхилення фактичних значень індикаторів

результативності від їх прогнозованих значень) та до 20 числа другого місяця, що настає за звітним періодом, готують і оприлюднюють на своєму офіційному веб-сайті узагальнений звіт про виконання плану заходів за відповідний період.

Підсумковий звіт складається на основі даних оперативних звітів та порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності виконання планів заходів з їх прогнозованим значенням.

Звіт з оцінки результативності складається на основі даних звіту про результати моніторингу і передбачає оцінку досягнення цілей регіональних стратегій розвитку, зокрема тих, що визначені на засадах смарт-спеціалізації, шляхом порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності виконання плану заходів з їх прогнозованим значенням у відповідному періоді.

Звіт з оцінки результативності має включати:

опис проектів регіонального розвитку, які включені до програм, з оцінкою їх впливу на соціально-економічний розвиток регіону;

аналітичний звіт щодо:

стану фінансування проектів регіонального розвитку з описом запланованих та фактичних джерел і обсягів фінансування у відповідному періоді;

результатів реалізації проектів регіонального розвитку та порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності реалізації плану заходів з їх прогнозованим значенням у відповідному періоді;

проблемних питань, зовнішніх та внутрішніх факторів, що мали вплив на виконання плану заходів (з поясненням причини виникнення проблемних питань та пропозицій щодо шляхів їх вирішення);

висновки та пропозиції щодо:

впливу реалізації проектів регіонального розвитку на динаміку основних показників соціально-економічного розвитку та гендерного компоненту області;

доцільності продовження виконання проектів регіонального розвитку;

включення додаткових проектів регіонального розвитку;

уточнення індикаторів (показників) оцінки результативності реалізації плану заходів, обсягів і джерел фінансування, переліку виконавців, строків виконання.

Обласна державна адміністрація подає в установленому порядку до 25 числа другого місяця року, що настає за звітним, підсумкові звіти та звіти з оцінки результативності на затвердження Закарпатській обласній раді; оприлюднює затверджені обласною радою підсумкові звіти та звіти з оцінки результативності на своїх офіційних веб-сайтах; подає копії затверджених обласною радою підсумкових звітів та звітів з оцінки результативності Міністерству розвитку громад та територій України.

Оцінка досягнення цілей та пріоритетів, визначених регіональною стратегією, проводиться за результатами виконання першого та другого етапів її реалізації не пізніше ніж через три місяці після завершення відповідного етапу.

Проведення оцінки досягнення цілей та пріоритетів, визначених регіональною стратегією, здійснюється обласною державною адміністрацією шляхом відстеження, вимірювання і порівняння фактичних результатів з індикаторами досягнення цілей та пріоритетів, визначених регіональною стратегією.

Узагальнена оцінка результативності реалізації регіональної стратегії проводиться обласною державною адміністрацією не пізніше ніж через 6 місяців після завершення строку її реалізації з поданням відповідного звіту на затвердження Закарпатській обласній раді.

Затвержені обласною радою звіти за результатами узагальненої оцінки результативності реалізації регіональної стратегії розміщуються на офіційних веб-сайтах обласної державної адміністрації.

Відповідно до бачення, моніторингу підлягають параметри, які характеризують кількісні та якісні показники, що характеризують її досягнення, а саме – показники, що використані у соціально-економічному аналізі області, а саме – валовий регіональний продукт на особу, доходи громадян, демографічні показники, рівень екологічного навантаження на одиницю території. У процесі моніторингу ці показники порівнюються із показниками на дату ухвалення Стратегії, а також з відповідними показниками в регіонах, щодо яких здійснювалось порівняння при проведенні соціально-економічного аналізу області для підготовки Стратегії. Свідченням позитивного результату реалізації Стратегії слугуватиме абсолютне зростання показників, а також випередження темпів поліпшення показників (приріст населення на 1000 осіб; ВРП на 1 особу, грн.; доходи громадян, грн.; будівництво житла на 1000 осіб, кв. м; рівень екологічного навантаження) у порівнянні з середньоукраїнськими показниками та показниками регіонів-конкурентів.

Моніторинг досягнення стратегічних цілей здійснюватиметься відповідно до визначених цілей.

Основні прогностичні соціально-економічні показники реалізації Стратегії:

- Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу, грн.;
- Природній приріст (скорочення) населення, осіб;
- Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США;
- Експорт товарів у розрахунку на одну особу, дол. США;
- Імпорт товарів у розрахунку на одну особу, дол. США;
- Середньомісячна заробітна плата (номінальна), грн.;
- Рівень безробіття за методологією МОП, %;
- Індекс споживчих цін, %;
- Частка природно-заповідного фонду у площі області, %.

8. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ З ПРОГРАМНИМИ ТА СТРАТЕГІЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Узгодженість з державною стратегією регіонального розвитку

<i>Стратегічні цілі Державної стратегії 2021-2027</i>	<i>Стратегічні цілі Регіональної стратегії Закарпатської області 2021-2027</i>				
	Збереження та розвиток людського та соціального	Прискорення досягнення конкурентоспроможності та	Побудова локальних економік знань та	Забезпечення охорони довкілля, екологічно	Забезпечення сталого розвитку сільських та

	капіталу	інноваційності регіональної економіки	сма- рт- спеціалізація	збалансовано- го і раціонального природокорист ування та просторової гармонії	гірських територій в умовах системних реформ
Формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах					
Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів					
Ефективне людиноцентричне багаторівневе врядування					